

PA

Haurren hizkuntzan muxua (“beso”). *Emon* edo *bota* egiten da. *Emon pa ixikoi* (Eman musu izebari). *Bota pa osabai* (Bota musu osabari).

PAANDI

1.- Txonta (“pinzón”). Gure inguruko txori txikia. *Paandi ixena entzun etten gendun, bañe, bera txoixe ezautu ez; bera-pezu geu* (*Paandi* izena entzuten genuen, baina, txoria bera ez genuen ezagutzen; berak ere ez gu).

Txori txiki batzuk, asko ez, (*pardela, guardantxulu, papargorrixo, ernanixe*) ezagutzen genituen. Beste batzuen izena baizik ez genuen ezagutzen: *tainhe, paandi*. Ordea, bagenekien nork ezagutzen zituen inguruko txoriak izen eta guzti: *Imanol Toxuk*.

2.- “*Paandi*” goitizena ere bazen. Kale Handian bizi zen Luis Mari izeneko mutil bati deitzen zioten. Hura ere akolito izan zen gu baino lehenago. Uste dut Don Germanen akolito izan zela.

PAEBIXAK

Bi paretak (“dos paredes”). Esku pilotan, zabalera, hots, frontoiaren eskuinaldera pilota abiaduran botatzeko, bi hormak jotzea baino hoberik ez dago: lehenik ezker horma eta ondoren aurrekoa. Alderantziz, hots, lehenik aurreko horma eta ondoren ezkerrekoa jotzeari ez zaio *paebixak* deitzen, nahiz eta pilotak bi hormak ukitzen dituen. *Paebixak jo ta tantu eitzan* (Bi hormak jo eta tantoa egin zion).

Sekulako zartada eman eta pilotaren gisara botako duela adierazteko ere erabiltzen da, metafora gisara. *Emoteotzutenaz, paebixak jo eraingotzuaz* (Emango dizut bat, eta bi paretak joaraziko dizkizut).

PAELA

Panela (“panel”, “tablas móviles con que se entarima la lancha”). Txalupa txiki eta bateletan, zorua laua izan dadin, berezko azpiko aldean ez baita laua izaten, ipintzen diren oholetariko bakoitza. Horrela, batelak har dezakeen ura, zoruko oholen azpian geratzen da. *Batelin ure azpitan geatzazan, da paelak ostea sikuk* (Batelean ura behean geratzen zen eta zoruko oholak lehorrak egoten ziren). Ikus, *trabeseko paela*.

Behin egin duenari ez, baina, ia beti gauzak oker egiten dituenari, “*okerretako paela*” deitzen zaio. *Okerretako paelara ori! Gauza bat zuzen engo leuke-ba!* (Hori okerretako panela da! Gauza bat ez du zuzen egiten).

PAELLI

Paella arroza (“arroz paella”). Urtean zehar, aldean behin amak egiten zigun. *Bixar domekire ta amak, paella engozkule esan dau* (Bihar igandea da, eta paella egingo digula esan du amak). *Uran Saturrango plaire bazkaxaz juten giñanin-be etteozkun paelli* (Udan Saturrarango hondartzara bazkaria hartuta joaten ginenean ere egiten zigun paella).

PAETA

Horma (“pared”). Sarri pilota lekua beteta egoten zen, eta edozein hormak balio izaten zigun pilotan aritzeko. *Amen paeta ederra pelotan ibillteteo* (Hona hemen horma bikaina pilotan egiteko).

Herriko frontoiak *aurreko paeta* eta *ezkerreko paeta* zituen, baina atzekorik ez.

Entzunda ere jaramonik egiten ez zuenagatik, berriz, honela esaten zen: “*Orrei esan paetai esan...*” (Horri esatea hormari esatea bezala da).

PAETEKO ERLOJU

Hormako ordularia (“reloj de pared”). *Paeteko erloju attatzen dotelako zeuk ez pentsa gero geure etxin paeteko erlojoik euanik!* (Hormako ordularia aipatzen dudalako ez pentsatu gure

etxean hormako ordularia zegoenik!). Nik bi lekutan ikusten nuen horrelako ordularia: elizako sakristian, eta Visitación Arriolaren (Kandido Arriola, Izetaren aurretik herriko musika bandako zuzendaria izan zenaren alaba) etxean. Ez naiz gogoratzen beste inon ikusi izan nuenik. Baina, orain pentsatzen dut non egon zitekeen. Gure *etxebarrun* (auzoan) *Kasimiranin* (Kasimiraren etxean). Etxe oneko hiru ahizpa ziren: bat ezkondua eta bi neskazaharrak (*Kontxa*, *Felisa* eta *Kasimira*).

Aulestiko emakume batek (Tomas Urkidi Maruri: 1890ean jaioa) kontatu zidan, bera gaztea zenean, egun batez lekeitiar arrain-saltzaile andre koadrila, inguruko herrietan arraina saltzen aritu ondoren etxera itzultzean Aulestin euri zaparradak harrapatu eta etxe bateko atarian sartu zirela. Eguerdiko hamabiak puntu-puntu, hormako ordulari handia “*din-dan-dan*” hasi omen zen. Haietako batek orduan: “*Txo! Erloxua! Etxe oneko kontua!*”.

PÁGA

1.- Ordaindu (“pagar”). Ordaindu, jeneroa hartzen duenak egiten du; ordea, basoerdiak edatean, denena batek ordaintzen du, baina, txandaka. *Batzuk txikituk paga birdizenin atzin geatzendi* (Batzuk, basoerdiak ordaindu behar direnean, atzean geratzen dira).

Hondartzara joateko zubian ordaindu egin behar izaten zen. *Guk alegiñ guzti etten gendun plaiko zubittik pagabaik pasateko* (Guk ahalegin guztia egiten genuen hondartzako zubitik ordaindu gabe igarotzeko). Hori beti ez genuen lortzen.

2.- Haur jolasean, bale-baleka, ezkutaketan, ezkututzen direnak aurkitzea tokatzea, *pa(g)a* (pagatzea) berbarekin adierazten genuen: *Zeu pagá, zeu pagáten* (zu pagatzen). “Pagatzen” nor izango zen erabakitze borobilean jarri eta partaide batek, horretarako erabiltzen zen abestia kantatuz, silaba bakoitzeko bat seinalatzen zuen txandaka. Azken silaban seinalatzen zuena jartzen zen “pagatzen”. Gure aurrekoen abestia: *Kukumiko kañola, kañaberia larrosa, pitxote ta pitxote...* Gure garaian beste bat nagusitu zen: “En un jardín había una rosa...”. Ikus, *en un jardín*.

PÁGI

Paga (“paga”). Haur eta gazteei igande eta jai egunetan xahutzeko ematen ziguten dirua. *Etxeko pagi pezeti ixatezan* (Etxean ematen ziguten paga pezeta bat izaten zen). Hori gutxiegi zen eta horrekin bakarrik ez ginen inoiz geratzen. *Osaba Jone-pe emoteozkun. Beran kuadrillakuk zeintzuk zin bagenkixen, eta laste topaten gendun* (Osaba Jonek ere ematen zigun. Bagenekien bere koadrilakoak nortzuk ziren, eta berehala aurkitzen genuen). *Kresalan-be emoteozkuen* (*Kresalan*, osaba-izeben tabernan ere ematen ziguten).

PÁGU

1.- Esker txarrari buruzko esaera batean agertzen zaigu berba hau: *Ondo egiñan pagu, ate ondun palu*. Toribio Etxebarriak (Eibar) honela dakar: *Ondo eiñan pagua, ate ostian palua*. Anjel Lertxundik (“Lertak kalekantoitik”), esaera hau (“Ongi eginaren pagua, ate ostean palua”) aipatu ondoren honela dio: “Justo Mokoroak bildutako esaera horren segidan beste lekuko bat dator, goikoari mordoiloa iritzi, eta euskara *jatorrean* emana: Ongi eginaren ordaina, ate ostean zigorra”.

2.- *Paguku*. Ordaindua (“retribuido/a”). *Gu ospittalea juten giñan dotreñi ikastea, ta a paguku zan; asko ezan ixaten bañe paga enbirrixatezan* (Gu ospitalera joaten ginen dotrina ikastera, eta hura ordaindua zen; asko ez zen izaten baina ordaindu egin behar izaten zen). *Arek maxuk emoten zittuzen eskolak pagukuk ixatezin* (Maisu hark ematen zituen eskolak ordaindutakoak izaten ziren).

PÁJI ATÁ

Masturbazioa eiakulazio eta guzti (“hacerse uno una paja”). Lagun arteko masturbazio kolektiboak egiten genituen garaian *pajaik ez gendun ataten*, eiakulazioa izateko baino

gazteagoak baikinen. *Pituai eraiñ etten gentzan, bañe, paji ata ez* (Masturbatzen ginen, baina eiakulaziorik gabe). Ikus, *pituai eraiñ* (PITU, 3).

PAKETI

Fardela (“paquete”). Herrira autobusez heltzen ziren paketeak bi eratara banatzen ikusten genituen: *Kikirrik oñez, eskun eta lepun (andixe bazan) artute; eta Juamirenak karrun* (“*Kikirri*”k oinez, eskuan eta bizkarrean (handia zenean) hartuta; eta Juan Mirenak gurdian).

PAKONEKO TABERNI

Gure garaian taberna horren izena *Bar Acuario* zen. Ordea, herrian *Pakoneko Taberni* izenez ezagutzen zen. Gehienetan “taberna” berbaren elipsia egiten zuten. *Gu Kresalan sartuga eta Iñaki Pakonin* (Gu *Kresala* tabernan sartu gara eta Iñaki *Acuario* tabernan). Autobusen (*La Esperanza*) geltokiko bulegoaren ondoan atari bat zegoen, eta segidan taberna hori. Han kafea ere aspalditik ematen zuten, horregatik taberna horren osteko aldeari *Kafeko atzi* deitzen zitzaion. Gu non ibiltzen ginen? *Kanttopin*. Ordea, han eremu zehatzak zeuden ongi bereiztuak: *Kafeko atzin*, *Kofrai atzin*, *krisalin*, *axketan*, *tingloipin*.

Pakoneko Jose Mari nahiz *Jose Mari Pakoneku*: Pakoren, hots, tabernaren jabearen semea. Gure garaian, Jose Mari zen taberna zeramana. Umeen eta nagusien arrantza lehiaketa ere berak antolatzen zuen.

PALAMETRU

Barometroa (“barómetro”). *Pelometru* ere esaten omen zen. Berba hau lehen aldiz Antigua Urbieta eta Txomin Uribek jasotako zerrendan (ONDARROA 1992: 35-44 or.) aurkitu nuen. Gure osaba Jonek (Jon Basterretxea) berak, beheko testigantza ematerakoan bietara erabiltzen du, lehenik *palametr*u, eta ondoren *palometru*.

***“On amen barometru esaten da bañe lena palametr*u esatezan. *Lena barometru kofr*axan *eote*zan. *Ordun baforetan eze*ben *eruten*. *Bañe batzuk erute*ben, *ze gure attañarreban attan*, *Zinkon*, *barometru antxe euan baforin*. *Gu erretira arte itxosun ibilli zan a barometru; da gu 75tin erretira giñan*. *Ondo funtzionateban arek; beti igarteotzan eueldixai*. *Pentsa noxku zan a*. *Zinko Mielena zan a*. *Aren semiai*, *Bittor gure attañarrebai-be Zinko esateotzen*. *Arek palometru esangoban*. *Batepaaki nondinoaku zan a barometro*. *Balandretan kanpoa-be jutezin-de alakoxen batek ekarrittaku”*. (Basterretxea Irusta Jon).**

(Orain hemen *barometru* esaten da, ordea, lehen *palametr*u esaten zen. Garai batean barometroa kofradian egoten zen. Orduan txalupetan ez zuten eramaten. Baina, batzuek eramaten zuten, izan ere gure aitaginarrebaren aitaren, “*Zinko*”ren, barometroa hantxe zegoen txalupan. Gu erretiratu ginen arte itsasoan ibili zen barometro hura; eta gu 75ean erretiratu ginen. Ondo ibiltzen zen hura; beti antzematen zion eguraldiari. Atera kontuak noizkoa zen hura. “*Zinko Miel*”ena zen. Haren semeari, Bittor gure aitaginarrebari ere “*Zinko*” esaten zioten. Arek *palometru* esango zuen. Batek jakin nondik norakoa zen barometro hura. Bailandretan kanpora ere joaten ziren, eta horrelako batean ekarritakoa izango zen).

PALANKANI

Konketa (“palangana”, “jofaína”, “palancana”). Izen propioa: *arriko palankani* (arraskako konketa). Gure etxekoa beti arraskan egoten zen, eta mila gauzetarako erabiltzen genuen: ura garraiatzeko, txalupatik antxoak etxera eramateko, arropak garraiatzeko, zorua garbitzeko, arraskan jarri eta geu garbitzeko... *Gure palankani beangañea jausitte-be ez apurtzeku zan* (Gure konketa lurrera erori arren ez puskatzekoa zen). Beste bat ikusten genuen etxera sendagilea etortzen zenean izeba Klarak hari ateratzen ziona eskuak garbitzeko. Hura portzelanazkoa zen, apurtzekoa. Medikuaren bisita garaitik aparte portzelanazkoa ez genuen inon ikusten. Horregatik irauten zuen hark luzaroan mila zati egin gabe.

PALANKI

1.- Paneka (“faneka”). Tamaina txikiko arrain zuri jangarria; kolore horixka eta distiratsukoa. Arrasteko txalupek harrapatzen dute, baina, bai bateletik ere kosta ondoan. Fresko-freskoa izanik oso gozoa da; ordea, azkar maskaltzen den arraina. *Palanki, atrapa ta segixan jatemozu, a bai eoten da gauzi!* (Paneka, harrapatu eta berehala jaten baduzu, ikaragarri gozoa izaten da). *Palanki, pare bat eunin eukitemozu, otzin asten da tripa paretik galtzen* (Paneka, pare bat egunetan gortzen baduzu, berehala hasten da tripa paretik maskaltzen). *Attak arratsaldin atrapatako palankak afattan jan genduzen* (Aitak arratsaldean harrapatutako panekak afaritan jan genituen).

2.- *Palanka zulu*. Mendian perretxikoak hartzeko leku jakin eta bereziak izaten diren moduan, itsasoan (kosta ondoan) ere egoten dira arrain jakinen leku bereziak. Horixe da hain zuzen *palanka zulu*: beti paneka egoten den lekua, paneka erraz eta asko harrapatzen den toki jakina. *Saturran atzin topaneban palanka zulu. Eunero jotenittan da narru atatenetzan palankiai* (*Saturrarango* hondartzaren atzeko aldean aurkitu nuen paneka lekua. Egunero joaten nintzen eta paneka piloa harrapatzen nuen). *Batenbatek palanka zulu topabarau, arek eztotza inoi esango* (Baldin eta norbaitek paneka zuloa aurkitu badu hark ez dio horren berri inori emango). Batelean arrantzara joan eta kostatik hurbil beti harrapatu izan da *tankerta* (ikus, *tankerta*), baina, bai *palanka* ere.

***“Domingarrixan da or palanka zulutaz. Neuk aspaldixan burutik jundeakaz, bañe topabittuaz. Amen, batelin junde palanka zulutan palanki kantirari atrapaten da. Palanka zulu jotemozu, palanki biña-biñan, zemat amo arenttenbeste palanka kalaran. Mendixan perretxiko leku moure. Palanki amorroture. Nai dot esan, palanka zulture botatemozu ezta utsik an kalaraik. Nik banakak atrapattuaz, bañe, eztot zuloik jo ondiokan”.* (Bedialauneta Laka Luis Mari).**

(*Domingarrixe* deituriko kala inguruan paneka zuloak daude. Orain ez naiz gogoratzen non dauden, baina, aurkitu behar ditut. Inguru hauetan batelean joanda paneka ugari harrapatzen da. Paneka zuloa jotzen baduzu, paneka binaka harrapatuko duzu, saiakera bakoitzean amu adina paneka. Mendian perretxiko lekuetan perretxikoa bezala. Paneka amorratua da. Esan nahi dut, paneka zulura botatzen baduzu, han ez dago huts egiterik. Nik banakak harrapatu ditut, ordea, oraindik ez dut zulurik jo).

3.- *Palanki*. Palanka (“palanca”). *Alkatineko* atariaren ondoan, denda bat zegoen lekuan *Getariano* taberna egiteko obra handia burutu behar izan zuten. Han lanean, besteak beste, *Arteondo* harri-jasotzaile famatua ikusten genuen palanka eskuan zuela harritzarrak mugitzen eta puskatzen. *An obran arri asko ataben da antxe ikusten genduzen porrak eta palankak* (Obra hartan harri ugari atera zuten eta hantxe ikusten genituen palanka eta borrak).

PALARI

1.- Palada (“palada”). Arraunaz, arraunaren palaz, urari eragiten zaion (boga egitean) aldi bakoitza. Beraz, palada, era askotakoa izan daiteke: *geldixe, ariñe, motza, luzi, bizixe, inddartsu, makala, sakona, zarratu, azaleku...* *Estropari amaitzearunin, atzanengoko txanpan, palarak zarratuk eta inddartsuk ixatendiz* (Estropada bukatzeaz dagoenean, azken txanpan, paladak azkarrak izaten dira eta indartsuak). *Batela ero treñeru zuzen da ondo juteko erramolai guztik emon birdabe palari batea* (Batela edo trainerua zuzen eta ongi joan dadin, arraunlari guztiek eman behar dute palada batera).

Palari. Txaluparen motorrari apur bat ematea. Aurrera edo atzera izan daiteke: *aurrea palara bat* (motorra martxan jarritz, apur-apur bat aurrera eragin txalupari). Aldiz, *palara bat atzea*, atzera apur bat eragitea.

2.- *Palaraka*. Arraunari erritmo jakin batean, geldi zamar eraginez, baina geratu gabe. *Arin ezga jun, bañe, palaraka-palaraka, Saturranearte allaga* (Bizkor ez gara joan, baina arraunari eten gabe eraginez, *Saturrananera* heldu gara). *Jubilau batzuk txibitta motorrin jutezin, eta beste batzuk batelin, erramutan, palaraka* (Jubilatu batzuk txipiroitara motordun txalupatxoan joaten ziren, eta beste batzuk batelean, arraunari astiro eraginez).

3.- *Palara luzín*. Boga erritmo geldoan eginez, hots, arraunari (arraunaren palari) ibilbide luzea eraginez. *Batelin bire luzik etteko palara luzin junbizaz* (Bide luzeak egiteko palada luzeak emanez joan behar duzu).

4.- *Palara motzín*. Erritmo bizi-bizian, eta arraunari sarri eta ibilbide laburra eraginez. *Estroparan asieran eta amaxeran, palara motzin jutendi* (Estropadaren hasieran eta bukaeran palada motzean joaten dira). *Palara motzin bixkaten jungoza, bañe, luzarun ez* (Palada motzean, apur batean joango zara, baina, luzaroan ez).

Metafora gisara erabiltzen da, lagun askok leku beretik jan behar eta janaria urri samar baldin bada. *Danok bertatik jan birbou eta laun asko bagaz, palara motzin ibilli biza, bestelaik jai dakazu* (Denok ontzi beretik jan behar badugu, eta lagun asko bagara, “palada motzean” aritu behar, hots, koilara azkar erabiliz, bestela, jai izango duzu).

5.- *Palaran*. Batelaren arraunari, astiro, baina, erritmo jakin batean eraginez. *Eurak palaran ixuzen da gu, emon da emon. Zatixe lena alla giñan* (Beraiek erritmo patxadatsuan zihoazen, gu berriz, bizi-bizi. Dezente lehenago heldu ginen). *Bire luzi enbizunin palaran junbiza; bestelaik itto engoza segixan* (Arraunean bide luzea egin behar duzunean erritmo geldian joan behar duzu; bestela, berehala egingo duzu pot).

PALASERU

Aste Santuko prozesioetan soldadu erromatarrez jantzita joaten zen gizonezkoa. Horrela jantzita zihoanari deitzen zitzaion *palaseru*; baina, *palasero jantzitte* ere erabiltzen zen. Garai hartako *palasero* bat “*Diopill*” deitzen zioten gizon bat zen. Buruan burdinazko kaskoa, ezkutua, lantza, eta jantzi berezi eta koloretsuekin joaten ziren, pauso bakoitzeko lantzarekin zoruari kolpe bortitzak emanez erritmoa markatzen zutelarik. *Palaseru* hurbiletik ikustea zirrargarria gertatzen zitzaigun. *Palaserun uniformi asko gustaten gazkun* (*Palaseroen* jantziak ikaragarri gustatzen zitzaizkigun). Gainera, konturatzen ginen, erromatarrek azaltzen ziren filmetan (*Quo vadis* eta antzekoak) *palaseroen* moduko trajez jantzita zeudela.

Aste Santuko prozesioak igaro berriak zirenean, gu ere jantzten ginen *palasero* etxean: ohe-azal gorriren bat bizkarretik behera ipini, lapikoren bat buruan sartu, erratza eskuan hartu eta zoruari kolpeak emanez pausu erritmikoan ibiltzen ginen. Ama azaldu edo beheko Pedro kexatzen asi bitartean, lasai.

PALETI

Pala (“recogedor”). Zakarrak biltzeko burdinazko pala txikia. *Karboneran* (ikaztegi) egoten zen, labezomorro eta sagu artean. Ikatza sutara botatzeko erabiltzen zen, baita hildako saguak eta labezomorroak biltzeko ere. Saguak hiltzeko ere balio zuen, burdinazkoa baitzen. *Ekatzu paleti, eskillaretan dan illddako arratoi batzeko*. (Ekar iezadazu pala, eskaileretan dagoen hildako arratoia jasotzeko). *Paletaik ezpaeuan arratoiai buztenetik agarra, guantebaik, eta part karkaba* (Palarik ez bazegoen, arratoia buztanetik heldu, eskularrurik gabe, eta karkabara botatzen genuen).

PALETON

“*Paleton*” familiakoak asko ziren, baina, bat, “*Paleton*” *boseadori* (boxeolaria). *Paleton, auazille ixantzan Francon denporan eta serenu-be bai* (“*Paleton*” aguazila izan zen Francoren garaian, eta *serenu* ere bai) Txikitan abesten genuen kanta batean aipatzen zen familia horren goitizena: *Pale, paletin, paletin, paletero, / Pale, paletin, paletin, Paleton*. Kantatzen genuen bitartean, norbere eskua zabal, lagunaren esku zabaldua jotzen genuen, txalo zaratak eginez.

PALÍ

1.- Pala handia (“pala”). Hiru lekutan erabiltzen genuen: kontserba fabrikara gatza ekartzen zutenean, gatza biltegira sartzeko; osaba-izeben tabernarako zerrautsetara “*Drongeneko*” zerrategira joaten ginenean; eta “*Jose Burgo*”ren ikaztegira ikatzetara joaten ginenean, pala hartu eta guk betetzen baikenuen zinkezkotzia. Baina, pala hartzen genuen unetik ikaztegi

hartan egoten zen emakume txikiak (Fabiana) ez zigun begirik kentzen. Portuko biltegietan ere ikusten genituen palak, baina, haiei ezta ukiturik ere.

2.- Pilotan jokatzeko pala. Gu baino nagusiagoak ziren *seminaristak* udan oporretara herriratzen zirenean ikusten genituen palaz jokatzeko. Guk Lazkaon ikasi genuen pilotan palaz egiten. Geroago gu ere aritzen ginen herriko frontoian. Horretarako palaren jabe egin behar. *Saturrañea jungoa palan ibilltzea* (*Saturrarango* frontoira joango gara palaz jokatzera). Izan ere herriko pilotalekua beti beteta egoten zen. Txanda hartzea ez zen erraza izaten. Nagusiagoek txandarik ez zuten errespetatzen!

3.- *Amun palí*. Amuak atzeko aldean, pita lotzen zaion lekuan, izaten duen zapal unea. *Amuk puntan garrangi eukitten dau eta atzin pali* (Amuak muturrean *garrangi* izaten du, eta atzeko aldean pala).

4.- *Elizin palí*. Helizearen pala (“aleta de hélice”). Izan ere helizea, ardatz baten inguruan biratzen diren palen multzoak osatzen du. *Txalopin elizi martxan dabillega aren palan batek ikutoik ettemotzu, akabo* (Txaluparen helizea martxan dabilela haren palak ukiturik egiten badizu, akabo). *Igaxan gebizela txalopan bat urretik pasatemaazkun, aren elizin billurre eukitten gendun* (Igerian genbiltzala txaluparen bat hurbiletik igarotzen bazitzaigun, haren helizearen beldur izaten ginen).

5.- *Erramun palí*. Arraunaren pala (“pala del remo”). *Uretan sartzen dana erramun pali ixaten da. Paliáz etteako urai saka batelai ero treñeruai atzerutz ero aurrerutz eratteko* (Uretan sartzen dena arraunaren pala izaten da. Palaz egiten zaio urari bultza batelari edo traineruari atzerantz nahiz aurrera eragiteko). Ikus, *errámu*.

PALÍN

Patxadaz, astiro. Motorrari indar gutxi emanez txalupa astiro mugitu. *Gurmatzan palin ixule, atzetik merkante andixe etorri tte ondure botaban* (Lainopean astiro zihola, atzetik zamaontzi batek jo eta hondora bota zuen). Azpimarratu nahi denean errepikatuz esaten dugu: *palin-palin*. *Motorra ezebillen ondo, ta palin-palin etorri giñan Santoña kabratik Ondarrurarte* (Motorra ez zebilen ondo, eta astiro-astiro etorri ginen Santoña paretik Ondarroaraino). *Palin-pal* ere erabiltzen dugu. Bermeon, *palpal, palpalien*: *Palpalien ibilli gara goize guztijen* (A. Perez Bilbao: “Bermeoko herri hizkera”).

Arrantzaleek, kalean oinez astiro ibiltzeari ere berdin esaten diote. *Areik palin-palinduz eta otzin atrapakouz* (Haiek astiro-astiro doaz eta berehala harrapatuko ditugu).

PALÍNDROMO

Irakurleak pentsatuko duenez, Ondarroan sarri ez da esango berba hau; seguru asko inoiz ere ez. Aipatzekotan, bigarren batxilergoko irakasleren batek. Gure garaian, zalantzarik gabe, inoiz ere ez. Entzun bagenuen ere, ez genuen jakingo zer esan nahi zuen, eta lehen bestean geratuko ginen. Orain ezagutzen dugu esanahia: “Ezkerretik eskuinera zein eskuinetik ezkerreara irakurrita esanahi berbera duen testua”. Berba hau grekoko bi hitzek osatzen dute: “palin” (berriro) eta “dromo” (karrera). Gaztelaniako hiztegiak berak ematen du honako adibide hau: “*Dábale arroz a la zorra el abad*”. Gaurko (2004-11-13) *Berria* egunkariko bere txokoan, Anjel Lertxundik berba honetaz egiten du gogoeta. Honako adibide hau dakar euskaraz: “Oroz oro zoro”. Anjel Lertxundi idazlea, aspalditik Zarautzen bizi baldin bada ere, jatorriz oriotarra da, *Aranduru* baserrikoa. Ordea, *Aranduru* izenaren kontrakzioa *Andu* da. Horregatik berari lagun eta ezagun gehienek (emazteak izan ezik) *Andu* deitzen diote. Guk ondarrutarrok bere “deitura” horrekin egin dezakegu palindromoa, silabaz silaba barik, hitzak osorik hartuta: “*Andú Andú*” (Han doa *Andu*). Atzekoz aurrera irakurrita ere gauza bera esan nahi du. Berdin, “moroak bezala” esaten hasiko bagina: *Morun morun*. Beste palindromo adibide bat: *kataratak*. Honako hauek berriz Markos Gimenoarenak dira (Berria: 2014-3-9): “*Atara zarata*”, “*Esanik erruz egi bat ta bi gezurrekin ase*”.

PALOTA

Istriborrera, txalupa barruan zaudela aurrera begira eskuineko aldera. Ababorrera, berriz, *estu*. Sarea ababorretik, ezkerreko aldetik botatzen zen. Horregatik eguneroko bizitzan, zerbaiti muzin egitea adierazteko arrantzale zaharrek berba honetaz baliatzen ziren. Adibidez lanari muzin egitea: *biarra palota eñ*.

Manddubatan-be, aurrin jutezinak aintzeotzen patroiai: “palota bixkat, palota bixkat; estu dana”. Palota ixatezan estiborrea, ta aborrea, estu. ArraÑe atrapateko-ta, etxari etteko-ta, estu, estu ixaten da beti. Da, orretteattik biargiÑe eztanatti-pe esakeri: “biarra palota etteotza orrek”. (Arrizabalaga Badiola Antonio).

(Txontxorrotan ere, txaluparen aurreko aldean joaten zirenek agintzen zioten lemazainari: “istriborrera apur bat, istriborrera; ababorrera dena”. Sarea bota eta arraina harrapatu, beti ababorretik, ezkerreko aldetik, egiten dira. Horregatik, langilea ez zenagatik honela esaten zen: “lanari, *palota*, muzin, egiten dio horrek).

PÁLU

Makila (“palo”). Berba biak erabiltzen genituen: *palu* eta *makilli*. *Eskola berandu jungazelako maxuk makilliaz emozku ainketan* (Eskola berandu joan garelako maisuak makilaz eman digu hanketan). *Botikako txakurre elixopin euan da paluaz emotzau* (Farmaziako txakurra zimitorioan zegoen eta makilaz eman diogu).

Zenbait hitzekin, berriz, beti *palu*: “*luzeletrikapalu, baforan aurreko palu (atzeku-be bai), porteixin palu. Kamionak, atrasin dule, luzeletrikapalu jorau te guardabajo* (Kamioiak, atzeraka doala, argindar zutabea jo eta behera bota du). *Baloi, porteixin gaÑeko palu jo ta kanpoa junde* (Atearen gaineko langa jo eta baloia kanpora joan da).

Itsasontziei dagokienez berba hau maiz erabili ixan da. *Olatu pasatezanin aurreko palu bakarrik geatzeakon bistan* (Olatua igarotzen zenean, aurreko zutabea baizik ez zitzaion bistan geratzen). *Jo olatuk eta atzeko palu apurtuzkun* (Olatuak jo eta atzeko zutabea txikitu zigun).

San Joan bezperako sua antolatzerakoan, sutarako ziren erregaiekin pila txukun egin, eta erdi-erdian masta nagusi legez enbor sendo eta luzea jartzen zen: *erdiko palu*. Gure garaia baino apur bat geroago abesten zuten: “*Erdiko palu ezta jausi, Astilleruk irabazi*”. Izan ere, zutabe nagusi hura erori bitartean suak iraun egiten zuen; eta lehia horixe zen hain zuzen, beste kaleetako suak baino luzaroago irautea.

PALLAZU

Pailazoa (“payaso”). Pailazoaren ogibidea gutxietsita, irain moduan erabiltzen zen. *Arpeire barre eizku orrek pallazo mararikatuorrek* (Aurpegira barre egin digu, pailazo madarikatu horrek). *Jun zattez beixen bistatik pallazo aluoi* (Joan zaitez begien bistatik pailazo alu hori).

Bagenekien zirkoetan pailazoak zirela. Guk, herrira etortzen ziren “titiriteroetan” ikusten genituen bakarrik.

PANADEIXI

Okindegia (“panadería”). Ogia egiten den (zen) eta saltzen den lekua. Leku bera izan zitekeen, eta desberdina ere bai. *Arozena* okindegia mojen ikastetxea baino apur bat beherago zegoen, plazarantz, kalearen beste aldean. *Pello* okindegia portuan, izotz fabrika berritik hurbil; eta Iñakirena barrako arkupetan. Baina Iñakik eginiko ogia leku desberdinetan saltzen zen. *Beste asko ogitta panadeire jungozin, baÑe gu, orretteta-be Goiko Torrea. Markiñatik ekarrittako ogixe jaten gendun* (Beste asko ogitara okindegira joango ziren, baina, gu, horretara ere *Goiko Torre* dendara. Markinatik ekarritako ogia jaten genuen).

PANADERU

Okina (“panadero”). *Panaderun biarra goorra zala esateben* (Okinen lana gogorra zela esaten zuten).

Hiru behinik behin ezagutzen genituen: *Pello Panaderu, Iñaki Panadero eta Arozena*. Okinei buruz datu garrantzitsua genekien: gauez egiten zutela lan urteko 365 egunetan. Izan ere goizeko ordutarako lehen ogiak eginak izan behar zituzten. Gerora hasi ziren jairen bat hartzen. Badirudi hiru okin horiek egindakoak ez zirela aski herri osoarentzat, eta kanpotik (Markinatik) ere ekartzen zuten.

PANDERU

1.- Burdinazko uztai sendo eta sare zati batez osatutako arrantza tresna (“mediomundo”). Noiz erabiltzen zen? Sarean antxoa kantitate handia hartzen zenean. Sarea eteteko arriskua ikusten bazen, sarearen azpiko aldera, behera *panderu* bota eta antxoa kendu egiten zitzaion sareari. *Panderuaz* jasotzen zen antxoa sarea bera jaso aurretik. *Gorrixe jo gendun; sari erria ta antxobaz beteta. Ezin gendun sareik enbarka; txikot guztik eten biazkuzen. Ordun, panderuaz asi giñan antxobi enbarkaten* (Antxoa sarda aurkitu genuen; sarea bota eta antxoaz beteta. Ezin genuen sarea jaso; soka guztiak eten behar zitzaizkigun. Orduan panderoaz saretik antxoa jasotzen hasi ginen).

2.- *Panderu pása*. Sarean arrain gehiegi hartu delako, *panderuaz* saretik arraina jasotzen hasi eta *panderuaz* sarea zulatu. Hori gertatzen denean, lehen ondorioa jakina da: sare barruan dagoen arrain guztiak alde egiten du.

Luis Mari “*Xare*”k sarea antxoaz lepo egin zitzaieneko pasadizoa azaltzean erabiltzen du lokuzio hau. Beraiek nahikoa jaso eta beste txalupa bati arraina emateko jasotzen hasi zirenean gertatu zitzaien.

“Arrañe beian eoten da, batez-be goxaldeko arrañeranin. Arrañe beian euan da panderu-ba, iual amazortzi braza panderu erriaten; arrañe an beian. Panderuaz enbarka ta enbarka eon giñan. Amattu gendun guk. Eurantzako asi giñan, da biarren panderu sentiu-bez geatu zanik panderoik. Treñe gastata-ero eongo zan. Panderu pasa; da segixan kortxuk gora. Akabo! An juntzan dana. Segixan errepaten da ori. Panderu pasaeran, bra, treñe. (Bedialauneta Laka Luis Mari).

(Arraina, sarearen beheko aldean egoten da, batez ere egunsentiko arraina denean. Arraina behean zegoen, eta ia hemezortzi brazatara jaitsi behar izan genuen *panderu*; arraina han behean. *Panderuaz* etengabe arraina jasotzen aritu ginen. Gurea bukatu genuen. Beraientzat jasotzen hasi ginen, eta bigarrenez *panderu* bota genuenean, ez ginen ohartu sarean geratu zenik. Sarea gastatuta-edo egongo zen. Sarea zulatu eta behera joan zen; berehala agertu ziren kortxoak azalera. Kito! Arrainak ihes egin zuen. Horretaz berehala ohartzen zara. *Panderuk* sarea zulatzean, sareak gora egiten du).

2.- *Panderu*. Panderoa (“pandereta”, “pandero”). Soinu txikiari lagunduz jotzen den musika tresna. *Panderu jotzen euana abille zan* (Panderoa jotzen ari zena trebea zen).

PANÍ

Pana, pana oihala (“pana”). Seguru asko, lehen panazko galtzak ezti saltzaileraren bati ikusiko genizkion; garai hartan sarri ibiltzen baitziren kalez kale “*Mielero miel, miel de La Alcarria*” oihu eginez. Don Segundo Egañarekin abesbatza osatu, eta Ondarroan bertan *Bide Onera* zinearetoan eman genuen kontzertuan estreinatu genituen nire anaiak (Jonek) eta nik, panazko jakak, kremailera eta guzti. *Panazko jakak kremalleriaz, botoiripaik; modernuk* (Panazko jakak kremailerarekin, botoirik gabe; modernotasun handia benetan!). Amak eginak izango ziren. Izan ere gure amak harri azpitik ere denbora ateratzen zuen horrelako prendak guri egiteko. *Ordun ondioik pani ezan asko ikusten* (Orduan, oraindik, pana ez zen asko ikusten).

PANIMANTEL

Norbaitek gonbidatuta jan, inoren kontura jan eta edan (“a pan y mantel”). Beste norbaitek prestatutako bazkaria dohainik jan, hots, norberak hatz txikia ere mugitu gabe; ondorengo lanak ere beste batek. *Aste bete pasa gendun antxe etxin panimantel* (Aste bete igaro genuen etxe

hartan beraien kontura janez). *Ederto gabiz gu panimantel, iñon konture* (Ederki gabiltza, jan eta edan, inoren kontura).

Gaztelaniako lokuzioa. Gaztelaniaz hizkera arruntean “*a pan y mantel*” esaten da. Ordea hiztegiak beste hau dakar: “*a pan y manteles*”. *Panimantel jan, serbilleti pasa ta kalea* (Inoren kontura ederki jan, ezpainak garbitu eta kito).

PANPANU

Soilik ez dut entzun izan. Beti *arro* berbari lagunduz, honen zentzua indartu nahian bezala. *Beti bestin gañetik agertu nai ixaten dau orrek. Arro panpanure ori* (Beti besteen gainetik agertu nahi izaten du. Hori, harroputza besterik ez da).

PANPARROI

Harroputza (“fanfarrón”). Beti gizonezkoari lotuta. Soilik esatean *fanfarroi* entzungo dugu; *arro* berbari lagunduz, aldiz, *panparroi: arro panparroi. Ori beti ixan da arro panparroi. Bañe orren atte ta attitte-be bai* (Hori beti izan da harroputza. Baina, horren aita eta aitona ere bai).

PANTALOIK

1.- Kuleroak (“bragas”). Gure etxean andrazko ugari (bost) izan arren, *pantaloik* garbitu ondoren balkoian eskegita lehortzen, beti barruko partetik baizik ez genituen ikusten. Handik aurrera magiaz bezala desagertzen ziren. Denak ziren zuriak, hori bai. *Pantaloik, barri-barrixak ezpari-be garbixak bentzat* (Kuleroak, berri-berriak ez badira ere, garbiak behinik behin).

Argia Garridok, “Celedonio Eskola”ri buruz (“Celedonioko Eskolak. 1929 – 2004”) idatzitako liburuan testigantza ugari dakartza. Besteak beste Teresa Goikoetxearena: “*Gonak altsata emoteskuzen, niri ez, e! Zaplarak popan, con la regla, eta batzuk pantaloirik ez eben eruten. Ene, popabistan!! esaten gendun*”. Kuleroei buruz ere garai hartako andrazkoren batek izango luke zer kontatua! Bai bere esperientziaz, etxekoaz eta ingurukoaz.

Gipuzkoako herri batean bi andereño zeuden elkarrekin, bata gipuzkoarra eta bizkaitarra bestea. Gipuzkoarra Xabier Kintanaren hiztegiari begiratzen ari zen, eta *pantaloiak* berbarekin egin zuen topo. Esanahiaz ohartu zenean (*pantaloiak*: “bragas”), ezin zuen sinetsi ikusten ari zena. Pentsatzen ari zena kanporatuz, ozenki hasi zen: “*Baina hau nola liteke! Hau ez da posible! Lotsagarria! Oraindik gogorrangoak ikusi eta entzungo ditugu! Pantaloiak, aizu! Pantaloiak: “bragas”. Baina hau zer da? Xabier Kintana! Bizkaitarra izan behar! Esan beharreko guztiak bota zituenean, bizkaitar andereñoak galdetu zion ea nola esan behar zen, edo eurek nola esaten zuten. “Guk nola esaten dugun..., Kuleroak”. Bizkaitarrak errepikarazi zionean (*kuleroak*) baretuz joan zen, eta ohartu, berba bata ondo bazegoen bestea ere ez zegoela hain gaizki; eta bata ez bazen egokia bestea ere ez zela txukun-txukuna.*

2.- *Pantaloi utsik*. “Kulerotan”, kuleroekin. Guk, *pantaloi utsik* inon ez genuen ikusten ez neskarik eta ez andrerik. Ordea, neskek eurek esanda dakigu, bainujantzirik ez zutenean, *pantaloi utsik* egiten zutela igerian. Gero kuleroak lehortzeko “*sikatu plana*” kantatu behar (ikus, *sikatu plana*). Mutilok, berriz, gu eta beste asko, *pobabistan*, biluzik ibiltzen ginen igerian; galtzontzilorik ez baikenituen erabiltzen. Horrela, ezer lehortu beharrik ez. Neskek, berriz, kuleroak lehortu behar, eta amak jakingo ote zuen arriskua; horrela igerian aritzea, amak jakin gabe izaten baitzen.

Nik ez dut entzun garai hartan eta lehenago, nesak, igerian *popabistan* ibiltzen zirenik. Ordea, mutilok ez jakiteak ez du esan nahi horrela aritzen ez zirenik.

“Komuniñoi eiñdde gero jun giñan etxea, ta osaban da ixikon etxita, diru emoteben-da. Attan parteku-pe emozten diru. Da gerokun bexpereta jun bigiñan. Neu bexpereta jun! Jun plaire, komuniñoiko erropi erantzi eta pantaloι utsik igaire; neu bakar-bakarrrik. Jenti baebillen bañe... Ordun egunin meixendi emoztan geure aurrin bixi zan andrik. Karmengu zan a andri. Aren alabak launak nittuzen eskolakuk. Aetxek erun nittun meixendeta. Alameran ondun

euan dendan orretzek andrionrek emoztan txokolati, matte nittun-de". (Elu Ibaibarriaga Miren Garbiñe)

(Komunioa egin ondoren etxera joan ginen, eta osa-izeben etxeetara ere bai, dirua ematen baitzuten. Aitaren aldekoek ere eman zidaten dirua. Ondoren bezperetara joan behar genuen. Ni bezperetara! Ezta pentsatu ere! Hondartzara joan nintzen, komunioko jantzia erantzi, eta kulerotan uretara; bakar-bakarrik. Jendea bazebilen, baina... Egun hartan, gure aurrean bizi zen emakumeak eman zidan askaria. Andre hura *Karmengoa* zen. Haren alabak eskolako lagunak nituen. Hark eraman ninduen meriendatzera. Zuhaizti ondoan zegoen dendan emakume horrek eman zidan txokolate, maite ninduen eta).

PANTOKA

Pontza ("pantoque"). Txaluparen alderdi bakoitzean kareletik gilarainoko gunea; sabel-itxurako irtengunea. *Koastaz pantoka apurtutzan da ondure botaban* (Brankarekin pontza apurtu eta hondora bota zuen).

PANTXÚ

1.- Pantxoa ("pancho"). Bisiguaren kumea. Marearekin batera errekan gora etortzen ziren pantxoak, eta "mare punta" ("pleamar") zegoenean, erreken zeinahi lekutan harrapatzen ziren. Pantxo asko zegoen eta gozo-gozoak jateko. *Afattako pantxuk ekarrirouz* (Afaritarako pantxoak ekarri ditugu)

2.- *Pantxotan*. Pantxoak harrapatzen ("pescando panchos"). Asmoa horixe izaten zen: pantxoak harrapatzea. Batzuetan ez genuen ezer harrapatzen, eta beste batzuetan pantxoek ordez *sisangreak*. Pantxotan aritzeko, kanabera, horretarako beruna eta amua, eta kortxoa nahiko behean jarrita behar ziren. *Pantxuk baebizen bañe, ezeben eltzen* (Pantxoak bazebiltzan baina ez zuten heltzen). *Pantxotan laun asko ibiltten giñan*. Norberai eldu-bez da albur euanak kalaran bat (Pantxotan lagun asko aritzen ginen. Norberari heldu ere ez, eta aldamenekoak aldian bat harrapatu!). Hori nola liteke?

PAÑELU

1.- Zapia ("pañuelo"). Nolakoak?: *Zurixak, maunezkuk, kolorezko pañeluk, andixak, txikixauak (andrazkunak)*. Zertarako?:

Moko pañelu, mokuk kentzeko; buruko pañelu, andrazkuk, buruko ulik zaintzeko; kokoteko pañetu, kokota tapateko. Maiñel eunin kokotin ipintteko maunezku. Pertsona nausixak izerdixe sikatzeko-be bai. Odolak urtetebaneako, arrañe eskeintzen baben arrañak eruteko; elixan ero beste nunun belauniko jarri bizanin belaunan azpitan ipiñi prakak ez zikintzeko; nunun jarri bizanin, popazpitan ipintteko; malkuk sikatzeko; alabanderaka ibilli bizaneako; etxeko zeozeiñ kanpoa ixunin, autobuse Arrigorritik pasatezanin balkoittik agur etteko. Agur etteko, parin pañeloik ezpaeuan, eskatzeko trapuaz, natte zikiñe eon. Ori, Arrigorrire agur etti, danak eziben eiñ, bañe gupai, mollar bixi giñan-da.

(Mukizapia mukiak kentzeko; buruko zapia, emakumeak, buruko ileei eusteko; lepoko zapia lepoa babesteko. Arrantzale egunean lepoan ipintzeko "mahoizkoa". Pertsona nagusiek izerdia lehortzeko ere bai. Odola irteten zenerako, arraina eskaintzen bazuten arraina eramateko; elizan edo beste nonbaiten belauniko jarri behar zenean, belaunen azpian ipini galtzak ez zikintzeko; nonbait eseri behar zenean ipurdipean ipintzeko; malkoak lehortzeko; *alabanderaka* jolastu behar zenerako; etxeko norbait kanpora zihoanean autobusa *Arrigorritik* pasatzean balkoitik agur egiteko. Agur egiteko eskura mukizapirik ez bazegoen sukaldeko zapiak, nahiz eta zikina egon. *Arrigorrita* agur egite hori, denentzat ez zen posible, ordea guretzat bai Nasa Kanean bizi baikinen).

Mukiak kendu mukizapiak, baina, ez nik patrikan nuenaz, ez bainuen izaten. Izebaren batek kentzen zizkigun kalean ikusten gintuenean. *Alabanderaka* jarduteko ere zapia behar zen. Nik

ez dakit nork ateratzen zuen; nik ez behinik behin. *Alabanderaka ibilltuko zeñetauke pañelu?* (*Alabanderaka* jolasean aritzeko nork du mukizapia?).

Ondarroan mukizapirik ugariena “mahoizkoa” (*maunezko pañelu*) aste egunean kalera eta itsasora beti horrelakoa patrikan zutela joaten baitziren arrantzaleak; bakoitzak izango zituen lau edo bost. *Erri guzti euan maunezko pañeloz beteta* (Herri osoa zegoen mahoizko zapiz josita).

Gizonezkoek, igandeetan meza nagusitara joateko, dotore jantzi, eta patrikan, ondo lixaturiko muki zapi zuria. Elizan, belaunikatu eta belauna lurrean jarri behar zen lekuan ipintzen zuten muki zapi zuria, eta haren gainean belauna, galtzarik ez zikintzeko.

2.- *Pañelokari*. Zapia bete. Baina zapia bete zer? Arraina besterik ezin zitekeen izan. *Attak pañelokara antxobi ekarrirau Josebak emonda* (Aitak zapi bete antxoa ekarri du Josebak emanak). Oraindik plastikorik ez zegoen, eta mukizapian (*garbixe-e!*) bilduta eramaten zen arraina etxera. *Pañelokara txitxarru emozka osaba Jonek* (Zapi bete txitxarro eman dit osaba Jonek). Txalupak porturatzen zirenean, *Mollara* nahiz portura zihoanak patrikan mukizapi garbia eraman behar zuen eskaintzen zioten arraina jasotzeko. “*Pañeloik baakazu? Artu aurtik antxobak!*” *Pañelokara antxobi artu te etxea* (“Zapirik ba al duzu? Hartu hortik antxoak!”). Zapi bete antxoa hartu eta etxera).

PAÑÚ

Xukadera (“toalla”). *Ekatzu pañu arpeke sikatzeko* (Ekar diezadazu xukadera aurpegia lehortzeko).

Sukaldean egoten zen iltze batetik zintzilik, eta denek huraxe erabiltzen genuen, *eskuk, arpeke, kokota, belaunak...* lehortzeko. Dutzarik eta bainuontzirik ez zegoen, beraz “dutzako toaila” handirik ere ez. Udan hondartzara guk ez genuen xukaderarik eramaten, horretarako ez zegoelako xukaderarik. Uretatik ateratakoan eguzkitan hondarretan etzan eta azalean kresal zapore eta guzti etxera.

Orain, aldis, Ondarroan ez duzu maiz entzungo “*pañu*” berba; horren ordeztu “*toalli*”.

PAÓ ARBOLI

Pago zuhaitza (“haya”). Entzun egiten genuen, eta ikusi ere egunero, ontzi olaren (*astilleru*) goiko aldean, *Arrigorriko* bidearen kontra-kontra, *Antzozoloko* etxea baino apur bat aurrerago baitzeuden pago arbola bikain batzuk. Ordea, ez dakit beste arbola batzuen artean pagoa bereizteko gai izango ginen.

PAOKA

Bale-baleka, ezkutaketan (“al escondite”). Haur jolasa. Bat “pagatzen” eta, honek hormara begira, begiak ondo itxita, hamar kontatzen zituen bitartean (batzuek hamar azkarregi kontatzen zuten) beste guztiak ezkutatu egiten ziren. Pagatzen ari zenaren helburua: ezkutatuta zeudenak aurkitu eta horma ukitu izenaren ondoren “*pa(g)o*” esanez (*Andres pao*, edo *Jabier pao*). Lehenik aurkitu, eta korrika azkar iritsi hormara. Hori lortuz gero, lehenbizi aurkitu zuena jartzen zen “pagatzen”. Ordea, ezkutatuta zegoen norbait, “pagatzen” ari zena baino lehen hormara heltzen bazen, berriro lehengoak jarraitzen zuen “pagatzen”. *Paoka* nonahi ibil zitekeen. Gu, maizenik, *Kanttopeko Tingloipin* (Ikus *Tingloipi*) aritzen ginen. Ezkutaleku aproposa zen hura: sarek kargatutako gurdiak, goiko partean hagak eta gainontzeko tresna ugari egoten baitzen han. Eta “pagatzen” zuena, *Lauriano* dendako erakusleihoaren eskuinaldeko horman. Ura ere esku-eskura genuen, hantxe bertan baitzen iturri bat. *Paoka gebizen Tingloipin de Seapio auazille etorrirre. Aringaingan eskaparou danok* (Bale-baleka genbiltzan *Tingloipin* eta Serapio aguazila etorri zaigu. Korrika alde egin dugu denok).

PAPARDO

Familia jakin betekoek zeukaten eta daukaten goitizena. *Papardu arrañera, bañe, Papardo Ondarrun pertsona-pe bari* (Papardoa arraina da, baina, “*Papardo*”, familia jakin bateko

pertsonei ere deitzen zaie Ondarroan). Bakoitzari bere izenez ondoren “*Papardo*” ipinita: *Kostantino Papardo, Beino Papardo*. Izenik ez dakigunean berriz, *Papardoneku. Ori ezta nunguran, bañe, au Papardoneku* (Hori ez dakit nongoa den, baina, hau *Papardoneku*).

PAPARDOTAN

Papardoak harrapatzen (“*pescando palometa*”). Saiatu arren beti ez zen harrapatzen. Orduan (1950–1955) ugari harrapatzen zen. Bisigua harrapatzeko sistema eta aparailu berberak erabiltzen ziren: *tretzak*. *Besiuta morun papardota-be goxaldea, mariaz batea, urtetebe txalopak* (Bisigutara bezala, papardotara ere goizean goiz, marearen arabera, irteten ziren txalupak). *Deba kabran ibilliga papardotan* (Deba parean aritu gara papardotan).

Papardotarako, karnata lege, bisigutarako baino antxoa handiagoa erabiltzen zen, eta amua ere handiagoa.

“Akordatena baten, surestekoa axi euan. Eun bat arru-ero atrapaendun papardu. Antxe asi ure sikatzen kalan baldiaz da Ondarrurarte etorri nittan ure sikatzen. Ondoa bestelan jun bigiñan. Denporali itzala artuendun. Beste eun baten eontzan gurmi. Kalin-be alkar eziñ ikusi gurmiaz. Dexe jo baño lena urteten gendulez guk, junittan molla otzariaz, da esanetzan attai, “ontxera ederra gutzako; konpasa erutemozu... papardu nun dan zeñetaki-be?”. Ordun bai, diruk falta etteban ordun-de... ittota-be inportaipez. “Jun engoa”, attak. Jun giñan da kalma zurixe gurmata. Deirik ezeban jo iñun-be. Ze, baforak urten balebe guk eziñ geinkin urten. Geuk urten gendunin, iru-lau motorrek urteben Ondarrutik. “Kalma ontxera... on ezta ure sikatzeik. Paeta jotemou ezpou, oixe, zuzen baguz ezpaguz”, esanetzan attai. Konpas bat eukan attak olezku, te a ondo manejateban berak. Pottatokiko egalea-ero jun giñan, da papardoz kargata etxea”. (Egiguren Badiola Hipolito).

(Gogoratzen naiz behin, hego-ekialdeko haizea zebilen. Ehun arroba inguru papardo harrapatu genituen. Hantxe hasi ura lehortzen kalan baldearekin, eta Ondarroara bitartean ura lehortzen etorri nintzen. Bestela hondora joango ginen. Ikaragarritzko ekaitza hartu genuen. Beste egun batean laino itxia-itxia zen. Zegoen lainoaz, kalean elkar ez genuen ikusten. Itsasora irteteko deia (*dexe*) jo orduko irteten genuenez, saskia hartu eta moilara joan nintzen. “Oraintxe dago ederra guretzat. Iparrorratza eraman beharko zenuke... nork daki ba papardoa non dabilen?”, esan nion aitari. Orduan diruak falta egiten zuen eta... itota ere bost axola!. “Joan egingo gara”, esan zuen aitak. Joan ginen, eta lainotan bare-bare zegoen. Itsasoratze deirik ez zuten jo inon. Izan ere baporeak irten izan balira, gu ezin izango ginen irten. Gu irten, eta beste hiruzpalau txalupa txiki irten ziren Ondarroatik. “Oraintxe dago bare... orain ez dago ura lehortzen aritzerik. Horma jo ala ez, horixe; zuzen joan ala ez”, esan nion aitari. Iparrorratza zeukan aitak zurezkoa, eta hura ongi maneiatzen zuen berak. *Pottatoki* deituriko kala ingurura joan ginen, eta papardoz lepo etorri ginen etxera).

PAPARDO ÚRTI

Papardoa ugari harrapatu zen urtea. Bai orain eta bai lehen, arrantzari dagokionez (antxoa, hegaluzea, hegalaburra, bisigua, papardoa) urte guztiak ez ziren berdinak izaten. Alde handiak izaten ziren urtetik urtera. Antxoa ugari harrapatzen zen urte berean, agian hegaluzea ez zen hainbeste harrapatzen. *1945 eta 1950garren urtik ixantzin papardo urtik* (1945ean eta 1950ean harrapatu zen papardo ugari).

PAPARDU

Papardoa (“*japuta*”, “*palometa*”). Kolore arre iluneko azal lodidun arrain zapala, bisiguaren tamainakoa. Arrain urdin jangarria; garai batean guztiz estimatua. Hegaluze sasoia bukatu eta laster hasten ziren papardoa eta bisigua harrapatzen. *Papardu, batez-be, brijiute jaten gendun* (Papardoa batez ere frijituta jaten genuen). *Papardu asko atrapateben da jan-be asko* (Papardoa ugari harrapatzen zuten eta maiz jaten genuen). Orain arrasteko txalupek papardo gorria ere ekartzen dute noizetik noizera. Batzuek horri, *besiuan erregi* (bisiguaren erregea) esaten diote.

“Papardotan kordi botatezan da laga etteakon arrañai jaten. Da an momentun bakotxak beran apaxu erriateban, da atrapatzen zendune norberantzat. Abillak zinak momentu txikixin naidanbeste papardo atrapateben. Saldu te diru eskun segixan. Arraiñparti papardo bat ixatezan. Bañe areik bestik, atrapatzen zenduzenak zeutzako. On papardu tartin-tartin ikusten da bañe, gitxi. Zarrak esateben aurretik papardu eon zala bañe, gero desagertu eintzala. Da osta-be año 26en agertu zala, estroparako urtin. Gero guk beti ezautuendun da on osta-be desapareziu. Papardu ondo-ondun baño bixkat gorattua ibiltten da. Tretzakiñ atrapatezan bañe, amu besiutako baño azittua eta antxobi-be andixaua, besiue baño arraiñ goorrauara-ta. Paparduk sasoi baten gose asko kenduban. Pla-pla eiñdde ta brijiute jatezan; bañe marmittakun-be janda-na, ta gozu”. (Basterretxea Irusta, Jon).

(Papardotan korda botatzen zen, eta arrainari utzi egiten zitzaion jaten. Une horretan, bakoitzak bere aparailua botatzen zuen, eta harrapatzen zenuena norberarentzat izaten zen. Trebeak zirenek une laburrean papardo ugari harrapatzen zuten. Haiek saldu eta eskuan dirua hartzen zenuen. Arrain parte papardo bat izaten zen. Baina norberak harrapatutako haiek zuretzat ziren. Orain papardoa tarteka ikusten da baina, gutxi. Zaharrek esaten zuten papardoa aurretik egon zela baina, gero desagertu egin zela. Berririo 1926an, estropadako urtean agertu zela esaten zuten. Ondoren guk beti ezagutu izan genuen, eta orain berririo desagertu. Papardoa, hondo-hondoan barik apur bat gorago ibiltzen da. Tretzekin harrapatzen zen, ordea, amua bisigutarako baino haziagoa eta antxoa (karnata) ere handiagoa, bisigua baino arrain biziagoa eta gogorragoa baita. Papardoak garai batean gose asko kendu zuen. Arrautzeztatuta eta frijituta jaten zen; baina, marmitakoan ere janda nago, eta gozoa).

“Papardu inportanti zan neun, etorri ettezan asko-ta. Aettek salbateban Ondarru; Ondarru ez bakarrik, kosta guzti. Bakotxak atrapatebana norberantzako ixatezan, da kordik atrapatebana partilli etteko. Iual atrapatezenduzen sei ero zortzi papardo. Gero, arraiñ diferenti baetorren, berlenka-ero, kolaxu-ero, tretzan, tretzin jauintzako, tretza bakotxak marki eukitteen-ba. “E, txo! Neure tretzire ori gero!”. A norberantzako. Makiña bat andra eotezan plaza berduran berlenka andixak-eta, kolaxuk-eta, saltzen. Paparduk merke eiñarren, asko atrapatezanetik, asko emoteban. Gañea, gero, txalopi garbitzi-be paateben, tretza diru-be emotezan. Zan arraiñ bat errixan moimentu goorra ipinttebana. Papardu zan aberatsa.

Papardutako kordi torpiaua ta senduaua ixatezan. Amu-be andixaua ta karnati-be besiutako baño andixaua. Zemabidar esakeri: “au besiutako moruko antxobire; au papardutako moruku”, andixaua. Besiuan aldin papardu gaiztu zan, goorraua. Arek tretzak apurtu-be bai. Papardu gabaz da eunez atrapatezan. Domeka-ta zin orretan artistak. Paparduk txiripari etten dau. Ordu erdiku etten dau tretzan, ordu erdiku. Azaltzen da antxe beittik gora, alba puntan, rrrraaaa... etten dau te firo, ondo-ondoa. Gero naiboza eunez-be atrapa, ala tretzi, tretza erdixe enkarna, bundillai, tuntuxai, soki luziaua ipiñi, iruroi ero irurotamar brazaku-ero, ondure allateko morun de segi”. (Aristondo Agirre Tomas).

(Papardoa garrantzizkoa zen neguan, asko etortzen baitzen. Hark salbatzen zuen Ondarroa; Ondarroa ez bakarrik, kosta guztia baizik. Bakoitzak harrapatzen zuena norberarentzat izaten zen, eta kordak harrapatzen zuenaren irabazia denen artean banatzeko. Agian sei edo zortzi papardo harrapatuko zenituen. Gainera, arrain desberdina bazetorren tretzan, *berlenka* edo kolaioa, hura tretzaren jabearentzat, izan ere tretza bakoitzak seinalea izaten zuen. “E, txo! Tretza hori nirea da gero!”. Hura norberarentzat. Makina bat emakume egoten zen berdura plazan *berlenka* handiak eta kolaioak saltzen. Papardoak merke egin arren, asko harrapatzen zenez gero, asko ematen zuen. Gainera, txalupa garbitzea ere ordaintzen zuten. Tretza dirua ere ematen zen. Papardoa zen arrain bat, herrian mugimendu bizia sortzen zuena. Aberatsa zen papardoa.

Papardotako korda dorpeagoa eta sendoagoa izaten zen. Amua ere handiagoa eta karnata ere bisigutarako baino handiagoa. Horregatik, sarri entzungo zen honako hau: “hau bisigutarako moduko antxo da; hau papardotarakoa bezalakoa”, handiagoa. Bisiguarekin parekatuz, papardoa askoz gaiztoagoa eta gogorragoa zen. Batzuetan papardoak tretzak apurtu ere egiten zituen. Papardoa gauez eta egunez harrapatzen zen. Domeka Markuerkiaga-eta ziren horretan trebeak. Papardoa agertu eta desagertu instant batean egiten da. Ordu erdi baino gehiago ez du egiten tretzak jaten. Azaltzen da behetik gora egunsentian, eta berehala hondo-hondora ospa egiten du. Gero, nahi baduzu egunez ere harrapatu, gora ekarri tretza, tretza erdiari karnata ipini, *bundilari* (buia txikiari) soka luzeagoa ezarri, hirurogei edo hirurogeita hamar brazakoa-edo, hondo-hondora heltzeko modukoa eta segi).

PAPARGORRIXE

Txantxangorria (“petirrojo”). Ikusita bakarrik ezagutze genuen beste inork esan gabe. Herriko kale zulutik irten bezain pronto ikusten genuen txoria zen; eta jatorra egiten zitzaigun bera eta bere kantua. *Antiure birin, guardantxuloik-eta eztozu ikusiko, bañe, papargorrix e bai* (*Antiguara* bidean, agian kardantxilorik ez duzu ikusiko, baina, bai txantxangorriren bat). *Paparra gorrix e aukelako euzautzen gendun otzin* (Berehala ezagutzen genuen, paparra gorria zeukalako).

PAPARRA

Paparra (“pecho”, “pechuga”). Garrantzizkoena, eta hobekien zaindu beharrekoa gurea zen. Neguan entzuten genituen honako hauek: “*Dan otzaz tapaxun paparro i*” (Egiten duen hotzarekin, estali ezazu ondo paparra). *Oneaz eueldixoneaz paparbistan zabiz? Katarru batukozu* (Eguraldi honekin paparra bistan daramazu? Katarroa harrapatuko duzu). Beraz, neguan, ondo gorde eta estali beharreko gorputz atala zen.

Ollun paparra: oilasko paparra. Ezkontzetako bazkaritan baino ez zen jaten oilaskoa. *Boda jungiñan da ollu emozkuen. Nik pati baño paparra naxa* (Ezkontzara joan ginen eta oilaskoa eman ziguten. Nik, oilasko izterra baino paparra nahiago).

PAPARREKU

Paparreko orratza (“broche”). Emakumeek erabiltzen zuten apaingarria. Batzuek urrezkoa, eta beste batzuek apalagoa. *Ikusitzazu Petrai, zelako paparreku eukan?* (Ikusi al diozu Petrari, nolako paparreko orratza zeraman?). Zeukanak ere ez zuen egunero erabiltzen. *Bodi ikusten eonga. Goiko Erramonak erun dau paparreku!* (Ezkontza ikusten egon gara. Goiko Ramonak a zelako paparreko orratza eraman duen!).

PAPELADI

Itxura (“simulación”, “comedia”). *Benetan dabil lelakun de... papeladi bakarrik eiñddau* (Serio ari zelakoan eta... itxura besterik ez du egin). *Danan aurrin agerture; eiñddau papeladi te listo* (Denen aurrera agertu da; itxura apur bat egin du eta kito).

PAPERA

Papera (“papel”). *Gure etxin paper asko ezan ikusten* (Gure etxean paper asko ez zen ikusten). Tartean egunkariaren baten orria ere azaltzen zen, baina ugarien, dendan (*Goiko Torrein*) jeneroa (*azukri, garbantzu, gatza, kafi...*) biltzeko ematen zigutena. Aitak erabiltzen zuen zigarro-papera, eta gelaren batean hormetan jartzen zena. Komuneko paperik ez zen egoten. Komuneko paperaren “lanak” gainontzeko paper zatiek betetzen zuten. Eta paper zatirik ez bagenuen aurkitzen? Ipurdia garbitu ezin genuelako komunetik jaiki gabe ez ginen inoiz geratzen. Artxibategirik ez zegoen, eta paper jakin batzuk gordetzeko leku berezirik ere ez. Amak ozenki galdetzen zuenean, *Medikun papera amentxe mai gañin lagarot. Nun da merikun papera?* (Medikuaren papera hementxe mahai gainean utzi dut. Non dago medikuaren papera?), inguruan bazegoen denon artean berehala aurkitzen genuen. Batzuetan ez zen agertzen.

PAPERAK

1.- Agiriak (“documentación”). Gure gurasoek, *Salbokondutu* berba ere erabiltzen zuten. *Frantzitik ona pasaleikela esazkun, bañe, fronteran, paperak reglan ezeukanak jai eukan. Eztotzen lagaten pasaten* (Frantziatik hona pasa zitekeela esan ziguten, baina, muga, agiriak zuzen ez zituenak jai zeukan. Ez zieten pasatzen uzten).

2.- *Paperak eiñ*. Zerbait zehatza burutzeko agiriak osatu. *Iñakik esazta bera zartzaku kobrateko paperak etten asirela* (Iñakik esan dit, erretiroa kobratzeko agiriak osatzen hasi dela). *Ezkontzako-be paperak enbirrixatezin: elixakuk eta juzgauguk* (Ezkontzeko ere agiriak osatu behar izaten ziren: elizakoak eta epaitegikoak).

3.- *Paperak*. Hazizurriak (“paperas”). Eztarriko gaitza. Gure etxean paper asko ez genuen ikusten, baina, bai horrelakoak: *paperak. Onek umionek paperataukez; kalenturin bixka-pe bai*. (Ume honek hazizurriak ditu, eta sukar apur bat ere bai).

PAPÚ

Sareari berari, nahiz zeinahi sare zatiri deitu izan zaio *papu*. Gehienetan “*treñan papu*” edo “*sare papu*” esaten zen.

PÁRA

1.- Gelditu (“parar”). Gu ere, egun osoan *abantin* (martxan) ibili ondoren, halako batean geratzen ginen, ohera sartu eta loak hartzen gintuenean. Besteak beste, *para* (geratu), motorra zuena egiten zen. Txalupako patroiak, hiru dei desberdin egiten zizkion makinistari: *abante, atras* edo *para*. Makinista, txaluparen erraetan, barruan eta azpian egoten zen “makinak” zeuden lekuan. Patroiak ikusten zuen une oro non zeuden eta zer egin behar zen une bakoitzean txalupa ongi gobernatzeko. *Txalopi parabizantin, atras esan biarrenin abante esan dau, te molli jora-be* (Txalupa geratu behar zenean, “atzeratu” esan ordez, “aurrera” esan dio makinistari, eta moila jo dute). *Autobuse, motorbizikleti ero antomobile-be, abantin ibillitte gero para ettezan. Laespeantzako autobusak danak paratenzin fatoixan* (Autobusa, motoa edo autoa, martxan ibili ondoren geratu egiten zen. *La Esperanza* autobus guztiak geratzen ziren autobus-geltokian). *Beñ Saturranin, motorbizikleta batei abante emon gentzan da gero ezin para. Aringainan eskapaendun* (Behin batean *Saturrararen* moto bat martxan jarri genuen, eta ezin izan genion motorra geratu. Korrika alde egin genuen).

2.- Geratu (“parar”). Kasu honetan atezainak egiten zuen futboleak; aurkariak botatzen zioten baloia geratu, golak saihestuz. Baloi zailak geratzea meritutzat jotzen zen, baina, atezainak egin zitekeen handiena penaltia geratzea izaten zen. *Joseba Arrasatek penaltixe pararau* (Joseba Arrasatek, *Aurrerako* atezainak, penaltia geratu du). *Gaur danak parattuz porteruk* (Gaur atezainak denak geratu ditu).

PARADERU

Itxura negargarria, egoera urriagarria. Sarri, *tristi* (triste) izenlaguna lotzen zitzaion: *paradero triste*. Inoiz *santu* ere izan zitekeen paraderu: *paradero santu*. *Jo eiñddabe iruren artin. Aettek mutillak eukan paraderu!* (Hiruren artean eman diote jipoia. Mutil hark zuen itxura negargarria!). *Ama illgakuenin, bost ume attaz geaturi. Paradero triste!* (Ama hil zaienean, bost haur geratu dira aitarekin. Egoera triste!). *Galipotez beteta etorrirre. Zelako paraderu ekarrirau!* (Galipotez beteta etorri da. A zelako itxura ekarri duen!).

Argi dago berba gaztelaniatik hartutakoa dela, ordea, guk ematen diogun adierak ez du zerikusirik gaztelaniakoarekin.

PARADI

1.- Geldiketa (“parada”). Futboleak atezainak egiten duen geldialdia. Zailtasuna eta meritua handia zuten geldialdiei bakarrik deitzen genien *paradi*; geldiketa arruntari ez. *Gu etxin, oian gañin ibilltten giñan putzaz paradak etten. Gexenetan Andoni ixatezan porteru; batzutan Jon-be*

bai. Ni portero bein-bez. Bi kabezaka, ta besti portero (Guk etxean, ohe gainean jarduten genuen gomazko baloiaz geldiketak eginez. Gehienetan Andoni izaten zen atezaina; batzuetan Jon ere bai. Ni atezain inoiz ere ez. Bi burukadaka eta bestea atezain).

2.- Geltokia (“parada de autobús”). Ondarroan ez zegoen trenik eta autobusarena izan behar. Debara zihoan autobusak eta Debatik zetorrenak Zubi Berrian zeukan geltokia. Autoentzat mundu osoan, *Plaentxin* (Soraluzen) izan ezik, zubian geratzea debekatuta egon izan da. Ondarroan zubian geltokia zegoen, eta Soraluzen aparkalekua. *Deba ixun autobusak Zubi Barrixin eukan paradi, eta Bilboa ixunak San Iñazio kalin.* (Debara zihoan autobusak Zubi Berrian zeukan geltokia, eta Bilbora zihoanak San Ignazio kalean).

PARAJI

Parajea, lekua (“paraje”). *Euskal Errixan paraje polittataz, eta amendik kanpo-be bai* (Euskal Herrian paraje politak daude eta hemendik kanpo ere bai).

PARAJITAN EÓN

Zerbait burutzeko aukera izan. *Osteko gou zeukazule esaten zendun. Amen naidanbeste gauza ta iñor-bez zaintzen. Parajitan zaz ontxe* (Lapurtzeko gogoia zeneukala esaten zenuen. Hemen duzu gauza ugari eta zaintzen inor ere ez. Oraintxe duzu aukera).

PARAUERU

Aterki konpontzailea (“paragüero”). Aterkiak, lapikoak, eta era guztietako ontziak (zinkezkakoak, orokorrean metalezkoak) konpontzen zituen gizon handi kolore gorridun gailego bat (“paragüero: artesano que arreglaba recipientes de metal y paragüas”): Arturo. Aterki konpontzaile andrazkorik ez genuen ezagutu. Guretzat, *paraueru*, bat eta bakarra egon zen. Eguraldiak euri itxura zuenean, besapean aterkia zuela, bere pauso irmoaz, *Kalandi* beteko gizona, zuzen-zuzen joaten zen kalean zehar, mahoizko jaka botoi guztiak lotuta soinean zuela. *Au guardasolau erutzaxun paraueruai* (Aterki hau eramaiozu aterki konpontzaileari).

PARDELA

Txolarrea (“gorrión”). Gipuzkoako zenbait lekutan *lapurtxoria* ere deitzen diete. Kantatzen ez dakite, ugariena dira eta kale gorrian egiten dute bizimodua. *Pardela ezautu biarrik ezta. Kalin ikusteozun txoixe: pardela* (Txolarrea ezagutu beharrik ez dago. Kalean ikusten duzun txoria: txolarrea). Kantatzen ez zioten irakatsi; zarata besterik ez du egiten.

PAREJI

1.- Bikotea (“pareja”). Pertsonen dagokionez elkarrekin doazen gizonezkoa eta emakumezkoa: *andra-gixonak* edo *neska-mutilak*. Orain (2006) bai, baina, orduan, bi mutilek nahiz bi neskek osatutako bikoterik ez zegoen; agerian behinik behin, ez. *Parejak Artantzir jutezin arratsaldin, eta illuntzin buelta* (Bikoteak Arta Bidera arratsaldean joan eta iluntzean itzultzen ziren).
2.- Elkarrekin, bien artean sarea eramanez arrantzan egiten zuen arrasteko txalupa pareia. *Amerikanun pareji ontxe sarture* (Isidor Etxebarriaren txalupak oraintxe sartu dira). Ikus, *arrastero pareji* (ARRASTERU, 2).

PÁRI

1.- Aurrez aurre edo alboan dagoen gunea, ingurua. *Zuen entrada pari ezta altsau* (Zuen atari ingurua ez dago txukun-txukuna). *Mollako txurrun pari basaz betetara* (Nasa Kaleko iturri ingurua lokatzez josita dago). *Astilleruko arlanpa pari sekule ezan sikatzen, beti bustixe* (Astilleru auzoko arrapala ingurua ez zen inoiz lehortzen; beti umela eta hezea egoten zen). Inesibo kasuan (non) maizago erabiltzen da: *parin*. Forma honekin sarrien lotzen diren aditzak, *gerta, eon, topa, atrapa. Jateku parin bara eziñ ixaten dot auanta* (Janaria parean badago, ezin izaten dut jan gabe geratu). *Parin atrapa nebanin demasak esanetzazen* (Parean harrapatu nuenean ikaragarriak esan nizekion). *Geure parin jarrizin* (Gure parean eseri ziren). Eta sarri,

indartuta: *pare-parin*. Mollan bixi giñan eta astilleru geunkan *pare-parin* (Nasa Kanean bizi ginen eta ontziola genuen aurrez aurre). Zuen *pare-parin* geure osaba ta ixiko bixizin (Zuen *pare-parean* gure osaba-izebak bizi ziren).

Ablatibo (nondik) kasuan: *paretik*. Kendu zattez *paretik* bestelaik aidin botako zattut-eta (Ken zaitez *paretik*, bestela jota botako zaitut eta).

2.- Parea (“par”, “conjunto de dos”). Batez ere oinetakoei eta galtzei zegokienez: *abarketa pari*, *zapata pari*, *bota pari*, *trasko pari*, *zapatilla* (“Bamba”: *au neskak*) *pari*; eta *praka pari*, (nahiz eta prenda bat izan). *Kantzontzillo pareik* ez zegoen, oraindik ez baikenuen erabiltzen; eta *arrautza pari* gutxiago, *arrautza frijiturik* ez genuelako jaten, kontserba fabrikari hamar orduraz lana egiten genuenean izan ezik. Orduan bat bai, baina, *arrautza pari* inoiz ere ez. Gure amak *arrautza* *parea* erabiltzen zuen hamarrentzat patata tortilla egiteko. *Arrautza pari esaten asko-be gerua ikasi gendun; eta jaten...* (“Arrautza *parea*” esaten askoz beranduago ikasi genuen; eta jaten...).

PÁRIK

Pareak (“pares”). Musean agertzen da. *Paripai* (*barik bai*) (Pareak bai). “*Paripai*”, *esan dabenin pentsateneban jokoik ezebala eukiko* (“Pareak bai” esan duenean pentsatu dut jokorik ez zuela izango).

Konfiantza handiko bi pertsona elkarrekin ikusitakoan esaten da: *paripai te jokoik ez*. Horrelakorik gaizki ere har daiteke, beraz, kontuz, nori esaten zaion, non, noiz, eta nola.

PÁRIN DANÁ PÁRIN

Parean dagoena hor konpon! Parean dagoenari kasurik egin gabe, parean aurkitzen den guztia aurretik eraman nahi denean esaten da “*parin dana parin*”, parean dagoena ere ez dela errespetatuko esan nahiz bezala. *Nik bentanatik botakot baldakara ure, da parin dana parin* (Nik leihotik botako dut balde bete ur eta parean norbait baldin badago hor konpon!).

PARKAMENA

Barkamena (“perdón”). Hau berba formalagotzat hartzen zenez, aitortzari buruz hitz egiterakoan aipatzen zen. Aldiz, bere sinonimoa, *parkaziñoi*, eguneroko bizitza arrunterako (Ikus, *parkaziñoi*). *Pekaturik esan, abarik parkamena ta penitentziari emoteotzun de libre* (Bekatuak esan, apaizak barkamena eta penitentzia ematen zizun eta libre). *Damutute eonezkio abarik beti emoteban parkamena* (Damututa izanez gero, apaizak beti ematen zuen barkamena).

PARKATU

Barkatu (“perdonar”). Batez ere, eta ofizioz, apaizak egiten zuen: *pekaturik parkatu* (bekatuak barkatu). Ordea, eguneroko bizitzan, guri barkatzen ziguten oker eginiko zerbait, eta guk ere barkatzen genuen; zorrak ere bai. *Zor doztazun errile parkatu etteotzut* (Zor didazun erreala barkatu egiten dizut). *Pentsateneban attak apurtu engonittule, bañe, parkatu eizta* (Uste nuen aitak txikitu egingo ninduela, baina, barkatu egin dit).

PARKAZIÑOI

Barkamena (“perdón”). Berba hau inoiz ez dugu *parkamena* hitzaren ordean erabiltzen. Testuinguru zehatz eta berezietan erabiltzen da, eta beti ezezka. *Eun guztin amen gabiz biarrin jota su, te dan beruaz urik eztozu ekarri? Zuk eztakazu parkaziñoirik* (Egun osoan hemen ari gara lanean jo eta su, eta egiten duen beroarekin urik ez diguzu ekarri? Zuk ez duzu barkamenik). *Beran anaxe txikixauai olako zaplarak emon! Orrek eztauke parkaziñoirik!* (Bere anaia txikiagoari horrelako jipoia eman! Horrek ez du barkamenik). *Esazte zetan ibilli zazen. Etorrikoza etxea! Gaur eztakazu parkaziñoirik* (Esan didate zertan jardun duzun. Etorriko zara etxera! Gaur ez duzu barkamenik!). Amak horrelako mehatxua egiten bazizun, ez zegoen ihesbiderik. Ederrak hartzeko prestatu besterik ez. Hori bai, ahalik beranduen joan etxera, ea amari berotasun hura apur bat baretzen zitzaion.

PARKE ESKATU

1.- Barkamena eskatu (“pedir perdón”). Inork esan gabe ere egiten zen, baina, gehienetan guraso edo nagusiagoren baten aholkuak edo presioak eraginda burutzen zen. *Ontzungun eiñddakuattik ixikoi esatzazu zeoze? Aide segixan parke eskatzea!* (Aurrekoan egin zenionagatik esan al diozu zerbait izebari? Zoaz berehala barkamena eskatzera). Okerkeria eta bihurrikeria ugari egiten genuen, eta batzuegatik barkamena eskatzen genuen; beste batzuk hor geratzen ziren barkatu gabe.

2.- *Parkeske*. Barkamen eske (“pidiendo perdón”). Ikuspuntu batetik “joan” eta bestetik “etorri” izaten zen. *Mirentxuko Mirenen semi etorriazta parkeske* (*Mirentxuko* Mirenen semea etorri zait barkamen eske). *Bittoriana junittan parkeske* (Bitxorirengana joan nintzen barkamen eske).

PARRANDI

1.- Parranda (“parranda”). Afal osteari jarraituz, gauez tabernarik taberna ibiltzea. Garai batean, berandu erretiratzea parranda egitea zen. Gaur egun berandu erretira daiteke parrandarik egin gabe. *Atzo afaxe eukiendun de gero parrandi; goxekordutan etxea* (Atzo afaria izan genuen eta ondoren parranda; ordu txikietan etxera).

2.- *Parranda usañin ibilli*. Parranda usaina izan, parrandarako girotuta egon. *Txikiteuan neuk alegre ikusittuaz aetteik; parranda usañin ebizen, eta usteot gaur areik eztizela goxa-goxa jungo etxea* (Basoerdiak edaten oso alai ikusi ditut. Parranda usainean zebiltzan. Uste dut gaur haiek ez direla goiz-goiz erretiratuko).

PARRANDISTI

Parranda zalea (“parrandista”). Parranda ugari egiten duena. Hitza gaztelaniatik hartu izan arren, esanahia ez da berbera. “Parrandista: individuo de una parranda”. Guk, parranda bat egiteagatik ez diogu inori *parrandisti* deitzen; sarri egiten duenari bakarrik. *Parrandistin fami eukittek parranda asko enbirde* (Parranda zale fama izateko parranda ugari egin beharra dago).

PARRÁ-PÁRRA

Ugaritasuna (“abundancia”). *Ondarrun sasoi baten diru parra-parra ebillen, bañe, aspaldiko urtitan gauzi asko bajara* (Garai batean Ondarroan dirua *parra-parra* zebilen, baina, aspaldiko urteetan gauza asko jaitsi da). *Ontzungun afattan txanpana parra-parra ibilli zan* (Aurrekoan afaritan xanpaina ugari izan genuen).

PARRASTARI

1.- Parrastada (“dícese de cuando se desparrama líquido sin excesivo cuidado”). *Krixari neure burun gañetik ebillen billotte serbiuten, eta saldi botaztan parrastari trajea* (Zerbitzaria nire buru gainean bandeja zuela ari zen arkumea ateratzen, eta salda parrastada bota zidan trajera). *Albokuk saka eitzala eztotzala, ardau parrastari norberai alkondara zurire* (Aldamenekoak bultza egin diola, ez diola, ardo parrastada bota zidan alkandora zurira).

Txixa berbari ere lotzen zaio: *txixe parrastari* (pixa parrastada). *Txixe ettenazela ukanduaz saka eiztan da parrastari praketa* (Pixa egiten ari nintzela ukalondoaz bultza egin zidan, eta parrastada galtzetara).

2.- Arrain egosiari nahiz beste zernahiri bota diezaiokegun oliotan eginiko berakatz bero-beroa, piperminarekin (“refrito de ajo con guindilla”). *Itxosun etten zan zurruputunai beti botateakon parrastari. Bañe, ostontzeko arraiñ egosixai-be bai: antxoba txikixai-te, perloiari-te. Orixo bero-berotan eiñddako beakatzai maiñelak “parrastari” esan ixatze, botaeran ataten daben zaatiattik* (Itsasoan egiten zen zurrurutunari beti botatzen zitzaion berakatz errea. Baina, gainontzeko arrain egosiari ere bai: antxoa txikiari, perloiari. Olio bero-berotan eginiko baratzuriari arrantzaleek “*parrastari*” deitu izan diote, botatzean ateratzen duen zaratagatik).

PÁRRI

Soilik inoiz ere ez. *Matsa* berbari lotuta bai: *maspárri*. Ikus *masparri*.

PARROKIANU

Taberna jakin bateko bezeroa (“parroquiano”, “cliente de un bar”). Gizonezkoek esaten zuten tabernei zegokienez. *Orreik Oleaneko parrokianutiz; kafi artu-te antxe etten dabe orreik eunero kartetan* (Horiek “*Olea*”ren tabernako bezeroak dira, kafea hantxe hartzen dute horiek egunero kartetan). *Damian lantzin beñ ikusiko zu or, bañe, ori ezta orko parrokianu* (Damian noizetik noizera hor ikusiko duzu, baina, hori ez da horko bezeroa).

PARROKIXE

Parrokoaren menpe dagoen eliza (“parrokia”). Ondarroan moja batzuk zeukaten ikastetxea eta beraien elizatzoa ere bai; baina gainontzekorik ez da izan inoiz. Horregatik, *elixi* esatea aski zen parrokia ulertzeko. Noiz edo noiz, urtean pare bat aldiz, bereiztu behar izaten zen ongi: *Bixar Don Jesusek mezi mojetan eztau emongo, parrokixan baño* (Bihar Don Jesusek meza mojetan ez du emango, parrokian baizik). *Donimiliok parrokixan emon biban mezi mojetan emongorau* (Don Emiliok, parrokian eman behar zuen meza mojen elizatzooan emango du).

PARROTXI

Sardina txikia (“parrocha”, “sardina joven”). Orain *parrotxi* deitzen diote, ordea, garai batean “*San Antonio sardiñi*” deitzen zitzaion. Ikus, *San Antonio sardiñi*.

PART

1.- Edozer botatzearen onomatopeia. *Eurixe asiban da guardasola erosi neban denda baten. Andik bixkatea euzkixak erreten. Guardasola part ureta*. (Euria hasi zuen eta aterkia erosi nuen denda batean. Apur bat geroago eguzki betean nengoen. Hartu aterkia eta uretara). *Kantinkara ure part bentanatibera* (Kantina bete ur leihotik behera). *Berak ezebala diroibir, de part botaztan diru arpeittizir* (Berak ez zuela dirurik behar, eta aurpegira bota zidan dirua).

2.- *Partari*. Botatzen den zernahiren zarataren onomatopeia izen, substantibo, bihurtzen dugu. *Orixu jauziakon da neuri etorriaztan praketa partari* (Olio erori zitzaion eta niri etorri zitzaidan galtzetara olio). *Basu urez beteta eukan da señi eiztan neuri; bañe, ezebalakun botako. Partari arpeire!* (Edalontzia urez beteta zuen eta botatzeko keinua egin zidan niri; baina, ez nuen uste botako zidanik. Halako batean, aurpegira ura).

PÁRTE ARTÚ

Parte hartu (“participar”). *Plazan ettezin jokutan sarri artzen gendun parte* (Plazan antolatzen ziren jolasetan maiz hartzen genuen parte).

PARTÉ BATETIK

Alde batetik (“por una parte”). *Parte batetik enebanai aren diroik artzeik, bañe, egixe esan ezgazku txarto etorriko* (Alde batetik inondik inora ez nuen haren dirurik hartu nahi, baina, egia esan, ez zaigu batere gaizki etorriko).

PÁRTE EMÓN

Parte eman, salaketa jarri (“dar parte”, “denunciar”). *Neu jungona aiuntamenture parte emotea* (Ni joango naiz udaletxera parte ematera). *Eroze eiñdde libre? Ori olaik ezta geatuko. Neuk emongot parte* (Edozer egin eta libre? Hori ez da horrela geratuko. Neu joango naiz salaketa ipintzera).

PARTÉ ONEKU

Parte onekoa, adur onekoa. Galdetzeko-edo izan ezik, ezezka erabili izan dugu, alderantzizko esanahia adierazteko (“de mal agüero”). *Orreik parte onekuk ezileikez ixan* (Horiek ezin dira

parte onekoak izan). *Batzuk esaten dabe kato baltzak eztizela parte onekuk* (Batzuek esaten dute katu beltzak ez direla adur onekoak). *Zeuk usteozu orreik antomobilletik urten daben morroik parte onekutizela?* (Zuk uste duzu, autotik irten diren gizonezko horiek parte onekoak direla?).

PARTETIK

1.- Aurretik izenordainen edo pertsona izenen genitiboa daramalarik: *neure partetik, geure partetik, Antonion partetik, Garbiñeñ partetik. Attai gorantzixak neure partetik* (Aitari goraintziak nire partez). *Aumai zoixonak geure partetik* (Amonari zorionak gure partez). *Iñakin partetik afai on bat prepaateko* (Iñakiren partetik afari on bat prestatzeko).

2.- Aurretik izenordainen edo pertsona izenaren genitiboa: *nire partetik, gure partetik* (niri dagokidanez, guri dagokigunez). *Erabakixe artu birreidozue doemkan mendire jun ala ez. Nire partetik ezezku* (Erabakia hartu behar omen duzue igandean mendira joan ala ez. Niri dagokidanez, ezezkoa).

PARTEZ

Ordez (“en vez de”, “en lugar de”). *Domekan partidu jokatzera juteko esazte, bañe eziñddot. Nire partez zeu jun. Nire beste engozu* (Igandean partida jokatzera joateko esan didate, baina, ezin dut. Nire orde z zu joan. Nik adina egingo duzu). *Sapatun batzarra eida, bañe gu mendireguz. Gure partez Iñaki bixaldukou* (Larunbatean bilera omen dago, orde, gu mendira goaz. Gure orde Iñaki bidaliko dugu).

PARTÍ

1.- Bakoitzari dagokion zatia, parte (“parte”). *Atune danontzako zala esaben. Nire parti nun da ba?* (Hegaluzea denontzat zela esan zuten. Niri tokatzen zaidan zatia non dago ba?). *Ezenduen ondo partiuko. Amen Andresen parti faltara* (Ez zenuten ondo banatuko. Hemen Andresen zatia falta da).

2.- Parte, aldea (“parte”). *Arrigorritik beire eonga ta plai parti zikinddutera* (Arrigorritik begira egon gara eta hondartza aldea zikinduta dago). *Mollatik pasarizenin beire eona ta ureta partetik ixun gixona eta barruko partetik andri* (Nasa Kaletik igaro direnean begira egon natzaie, eta uraren aldetik zihoan gizona eta barruko aldetik emaztea). *Galdonamendin geuazen da itxos parte baja giñan* (Galdonamendin geunden eta itsas aldera jaitsi ginen). *Gu atxetako partin eonga* (Gu harkaitzen aldean egon gara).

3.- Francoren garaian arratsaldeko ordu bi eta erdietan *Radio Nacional de España* irratiak ematen zuen albistegia (“Noticiario de Radio Nacional”). *Ordu bitxerdixetako partik esan dau Turkian terremotu eon dala* (Ordu bi eta erdietako albistegiak esan du Turkian lurrikara izan dela). Albistegi horretako sintonia musika oso barneratuta genuen. Guk irratirik ez bagenuen ere beste etxe batzuetakoa entzuten zen.

4.- Eguraldiari buruzko iragarpena. Arrantzaleen artean eguraldiari buruzko *parti* beti izan da guztiz garrantzizkoa. *Eztai zemateko axi emon dabe, eta olatu-be andixe* (Indar handiko haizea iragarri dute, eta olatua ere handia). Itsasorako, temperatura edo euriari buruzko berriak ez ziren kontuan izaten, baina, olatua eta haizea bai. *Axe andixe emon dabe ta arrastero guztik arribaran datoz* (Haize indartsua ibiliko dela iragarri dute, eta arrasteko txalupa guztiak portuetara datoz).

PARTIDU

Partida (“partido”). Partidua soilik esanda, *pelota partidu* edo *fuela* (futbol partida) izan zitekeen. Ordea testuinguruko zehaztasunei esker, beti geratzen zen argi eta garbi pilota ala futbola zen. *Aurrerak partidua uke Anaitasunan kontra* (Aurrerak, Ondarroako futbol taldeak, futbol partida du Anaitasunaren aurka). *Gaur Gartzinariño anaxak Arriaran anaxan kontra uke partidu* (Gaurko pilota partida Gartzinariño anaiek Arriaran anaiei kontra jokatuko dute). Ondarroako festetan (Abustuaren 15etik 18ra) partidua bazeuden, garbi zegoen pilota partidak zirela. *Frontoireguz partidu ikustea* (Frontoira goaz pilota partida ikustera).

Partidari (futbola nahiz pilota) buruzko galderak: *Zeintzuk jokaturabe?*, *zeñen kontra?*, *zelaku ixan da?*, *zelan amatture?*, *zemat eiñddabe?* Futbola izan ala pilota izan erantzunak desberdinak eta anitzak izan zitezkeen.

Guk ere jokatzeko genituen partidak, futboleko nahiz pilotan. *Ondo jokaturou bañe partidu galdu eiñddou* (Ongi jokatu dugu, baina, partida galdu egin dugu). *Amabi tte zortzi irabazit partidu biren kontra* (Hamabi eta zortzi irabazi dut pilota partida biren kontra). Gure arteko pilota partida gehienak hamabira izaten ziren. Futbol partidak berriz, etxerako berandu egin arte, *putze* (gomazko baloia) uretara erori arte, edo aguazila agertu arte.

PARTÍ EUKÍ

Bazkidetza (“participación como socio/a”). *An enpresan orrek ezeukan parteik* (Hori ez zen enpresa hartako bazkide). *Tallarrin parti eukana orren anaxi zan* (Tailerreko sozio zena horren anaia zen).

PÁRTIK

Barrabilak (“testículos”). Lagunarteko eta kaleko hizkuntza arruntean beste berba batzuek baliatzen zen: *potruk*, *barrabillak*, *arrautzak*, *pongolak*, *kanikak*. Hizkuntza “formalagoan” erabiltzen zen (da) berba hau. *Partitan miñeakela-ta medikuana junde* (Barrabiletan min duela eta sendagilearengana joan da). *Auskan asi, eta ostikuaz emotza partitan* (Borrokan hasi eta ostikoz eman dio barrabiletan).

PARTIKULARRA

“Partikularra” (“particular”, “clases particulares”). Eskola orduetatik kanpoko eskola saioa, ordaindua. “Ordaindua” izan ez balitz agian gu ere joango ginen, baina, baldintza hori (“ordaindua”) traba handiegia zen guretzat. Aurreragokorik bazegoen. Guk entzun eta ikusi egiten genuen, partikularra bazela eta gutxi batzuk nola joaten ziren partikularrera. Beraz, berba hau, absolutiboan, inesiboan, adlatiboan eta ablatiboan entzuten genituen: *partikularra*, *partikularrin*, *partikularrea*, *eta partikularretik*. *Don Benitok partikularra etxin emoteban* (Don Benito maisuak etxean ematen zuen “partikularra”). *Gontzalo partikularrea jutezan* (Gonzalo partikularrera joaten zen). *Partikularretik zortziretan urtetan dabe* (Partikularretik zortzietan irteten dira).

PARTILLABAIKO ARRAÑE

Edozer botatzearen onomatopeia. *Eurixe asiban da guardasola erosi neban denda baten. Andik bixkatea euzkixak erreten. Guardasola part ureta*. (Euria hasi zuen eta aterkia erosi nuen denda batean. Apur bat geroago eguzki betean nengoen. Hartu aterkia eta uretara). *Kantinkara ure part bentanatibera* (Kantina bete ur leihotik behera). *Berak ezebala diroibir, de part botatzan diru arpeittizir* (Berak ez zuela dirurik behar, eta aurpegira bota zidan dirua).

PARTILLI

Partila (“partición”, “partija”). Arrantzan irabazitako diruaren banaketa; banaketa horretan arrantzale bakoitzak jasotzen (zuen) duen diru kopurua. *Nox dakazue partilli* (Noiz egin behar duzue partila). *Arrixkure, ongun partilli makala eztozue engo!* (Oraingoan, a zelako dirutzak banatu behar dituzuen!). *Zemat eizue partilli?* (Zenbana jaso duzue partila?). *Millena oberlekoko partilli eiñddou* (Milana duroko partila egin dugu).

Garai batetik hona partila egiteko moduari dagokionez gauzak asko aldatu dira. Gure aita itsasoan hasi zenean (1920) eta gerora ere, arrantzale guztiak patroiarekin elkartu eta irabazitako diru guztia mahai gainean zabaltzen zen. Txaluparen gastuei zegokiena eta armadorearen parteak kendu ondoren, arrantzaleen arteko banaketa zetorren diru handienetik hasita. Txalupako zaharren bat banaketara joaten ez bazen, gazteenak eramaten zion partila etxera. Partila egitean ardo goxoa eta gailetak izaten zituzten.

PARTÍ SARTÚ

Tokatzen zen diru partea emanez bazkide, sozio, bihurtu. *Sagradakuk eiñddaben txalopa barrixin Josebak parti sarturau* (Sagrada enpresakoek egin duten txalupa berrirako Josebak dirua eman du).

PARTIU

1.- Banatu (“repartir”). *Etorri tte umiai kaameluk partiuten ibillire* (Etorri eta umeei gozokiak banatzen jardun du). *Galletak partiuzkuz* (Galletak banatu dizkigu). *Aide ariñ, zeoze partiuten dabit-de* (Zoaz azkar zer bait banatzen ari baitira).

Garai hartan baziren herrian zehar banaketak burutzen aritzen zirenak, bakoitzak jenero desberdina: *Miren Sifonerik sifoik, Kosmeneko mutillak limonadak, Galdakanok ardauk, Baldomiñek patatak, Andoni Oleak leja, Juamirenak paketik, Kikirri-pe paketik* (bañe Juamirenak astuaz karrun, eta Kikirrik oñez lepun), baserritarrak etxeik etxe esni goxin goxa. Eskolan, garai batean, “*keso amerikano*” eta “*letxen polbo*” banatu ziguten.

2.- Jipoitu. Kasu honetan banatzen zirenak ez ziren gozokiak edo gailetak izaten, *sikuk, dzirtiolak, ostixak, ederrak edo zaplarak* baizik. *Goiko Estebanek sikuk partiutzaz alabiai* (Goiko Estebanek sekulakoak eman dizkio alabari). Sarri elipsia egiten zen, zer banatzen zen zehaztu gabe: ordea, ongi ulertzeko moduan, beti ere. *Axea partiuti* (Kristorenak eta bi eman dizkio). *Maxu erneata sarture ta parin atraparabenai partiutzaz* (Maisua haserre sartu da eta parean harrapatu duenari eman dizkio sekulakoak). Gure inguruan behinik behin, gozokiak eta dirua baino maizago banatzen ziren beste hauek.

3.- *Kartak partiu*. Kartak banatu (“repartir cartas”). Kartetan aritzean, zeinahi joko zelarik, lehenik kartak banatu egin behar izaten ziren: *kartak partiu. Kartak ontxe partiuttuaz nik; on zeuri tokaten gatzu* (Kartak oraintxe banatu ditut nik; orain zuri tokatzen zaizu). Eginkizun hori jokatzeko ari zirenen artean txandaka egiten zen. Orlandok, “*kartak*” beti berak banatzen zituen, egunero. Zergatik? *Karteru zalako* (Postaria zelako). Baina, Orlandok banatzen zituenak “gutunak” ziren, eta ez jokoan aritzeko kartak. Ikus, *karteru* (KARTERU, 1).

PARTIUE

Banaketa (“partición”). Gehienetan berba honi *diro* (diru) lotzen zitzaion: *diro partiue*. Nagusien ahotan baizik ez genuen entzuten: “*Gaur diro partiueakau*” (Gaur diru banaketa dugu). Ikus, *diro partiue*.

PÁRTU

Erditzea (“parto”). Erditzeari buruz guri ez zigun inork azalpenik ematen. “*Umi jaxorala*” (umea jaio dela) eta kito. Baina, entzun egiten genituen emakumeen arteko solasak: *parto txarra eukirau, partun emorrajixe eukirau, orreneko ama beroi jaxo zanin iltzan partun...*”.

PARTXI

Adabakia, txaplata (“parche”). Arropetan ipintzen zenari *txaplati* esaten zitzaion. *Partxi*, filmetan agertzen ziren piraten begikoari, bizikletaren gurpila edo baloi zulatua konpontzean ipintzen zenari deitzen genion. *Bizikletik pintxazuauke ta partxi ipiñibitzau* (Bizikletak gurpila zulatua du eta adabakia ipini behar diogu).

PÁSA

1.- Igaro, pasatu (“pasar”). Pasatzea zenbaitetan guztiz arrunta izan zitekeen. *Kalatxoixak pasari* (Kaioak igaro dira). *Mollatik motorbizikleti pasara* (Nasa Kaletik motoa igaro da). *Pasa* esanguratsuagoa izan zitekeen: *mezi pasa, karrerri pasa, plaiko zubitxik paabaik pasa, tifuse pasa, medikun txandi pasa....* *Gaurko mezi pasaaazta* (Gaurko meza galdu dut).

“*Txirrita*”, igande goiz batean, eliza ondoko taberna baten kanpoko aldean zegoen eserita, eta emakume bat bere mantelina eta guzti, bizkor-bizkor elizara. Emakumeak: “*Txirrita! Meza*

pasa al da?”. Eta honek: *“Hemendik ez behintzat”*. Ondarroan bezala, Hernani inguruko auzoetan ere, batzuetan meza harrapatu egingo zen, eta beste batzuetan pasa.

2.- *Jasan, sufritu* (“sufrir”). *Orreik umezurtz geatu zinin iñok eztaki zertzuk pasa zittuezen* (Horiek gurasorik gabe geratu zirenean inork ez daki zenbat jasan behar izan zuten). *Gerraipaator a zelakuk pasa bizuezen* (Baldin eta gerrarik etortzen bada, a zelakoak jasan behar dituzuen!).

Gogorrenak jasatea, *“senperrak pasa”* lokuzioaz adierazten ziguten gurasoek. Finean, gosea pasatzea esan nahi zuen. Gure aitak makina bat aldiz esana: *“Zarrak esateozkuen eurak faltatezinin guk senperrak pasako genduzela! Danak guzurak. Geruata obetua bixi ixanga gu”* (Zaharrek esaten ziguten beraiek hiltzen zirenean guk asko jasango genuela. Dena gezurra! Gu gero eta hobeto bizi izan gara).

3.- *Gertatu* (“ocurrir”, “suceder”). *Ze pasara?* (Zer gertatu da?). *Ixe pasaten da ala?* (Zer edo zer gertatzen al da?). *Zeoze pasatemara abisa* (Baldin eta zerbait gertatzen bada, kasu egin).

4.- *Pasara pasateku*. Zerbait gogorra gertatu da (“ha ocurrido algo grave”). *Or jente askora ureta beire. Ontxe-be pasara pasateku!* (Hor jende ugari dago uretara begira. Orain ere gertatu da ezbehar gogorren bat!).

5.- *Páso pasantin*. Zerbait edo norbait ikusi arren, ezikusiarena egin eta aurrera jarraitzea komeni denean esaten da. *Ikusi neban nik a neure zaiñ euana, bañe, paso pasantin, banekixen nik arek ze naiban-da* (Ikusi nuen hura nire zain zegoena, baina, kasurik egin gabe aurrera egin nuen, ondo bainekien hark zer nahi zuen). *Etxin betira zereñe, bañe, danai errie emon da kalea eskaparot. Bixar neuk enbikottuaz danak, bañe, gaur paso pasantin* (Etxean beti dago zeregina, baina, dena dagoen dagoenean laga eta alde egin dut kalera. Bihar nik egin beharko ditut denak, baina, gaur, golpe zorrik jo gabe, paso).

PASAERAN

Igarotzean (“al pasar”). *Karmen Iñuzenti Kalekutzetik pasaeran txirrist eiñdde jausire* (*Kalekutzetik* igarotzean “*Karmen Iñuzenti*” irristatu eta erori egin da). *Zubi Zarretik pasaeran estrapo zu eiñ dde golpi arturot* (Zubi Zaharretik igarotzean estropezu egin eta kolpea hartu dut).

PÁSAI

Pasaia (“Pasajes”). Bagenekien portu garrantzizkoa zela, eta Mutrikun edo Lekeitio ez bezala han arrasteko txalupak zeudela, eta bai bakailaotan aritzen zirenak ere. Zenbaitetan txalupak berritzera edo konpontzera hara eramaten zituzten. *Bafora Pasáire erun dabe erreparaziñoi ettea* (Txalupa Pasaia era eman dute konponketa egiteko).

Pasaian arrasteko txalupak lehenagotik ziren, eta horregatik, Ondarroako zenbait arrantzale hara joaten ziren arrastera, sos gehiago eskuratzeko asmotan. Ondarroan ere, laster hasi ziren arrasteko txalupak. *Zamora-ta, bajuri lagata arrastea juntzin Pasáire* (“*Zamora*” eta beste batzuk, baxura utzi eta arrastera joan ziren Pasaia).

PASAJERU

Batelaria (“batelero”). Herritik hondartzara igarotzeko zubia egin aurretik, batelean jendea pasatzen aritzen zen gizona. *Plaiko zubixe eibenin pasajeruai orduntxe amattuakon a biarra* (Hondartzako zubia egin zutenean, batelariari orduantxe bukatu zitzaion lan hura).

Gizon haren ondorengoei ofizio hartatik geratu zaie goitizena: *Pasajerunekuk*.

PASAKALLI

Kalejira, biribilketa (“pasacalle”). Herriko musika bandak kalean zehar jotzen zuenean, atzetik eta aurretik jendea jartzen zitzaion, eta hura benetako kalejira izaten zen: herriko festetan, jai nagusiren bat ospatzean, edo bestelako lorpen bereziren bat gertatzen zenean. *Erramolaxak banderi irabazirabe, ta pasakalli eonda* (Herriko arraunlariek bandera irabazi dute eta kalejira izan da).

Txistulariek larunbatero arratsaldeko ordu bi eta erdietan kalejira egiten zuten. Ordu txarra zelako ia inor ez zen joaten beraien inguruan. Urtero urriaren 4an (“Liberación de Ondarroa”), dultzaina joleek kalejira egiten zuten, baina, beraiek bakarrik.

Euskarako hiztegieta bi berba datoz ongi bereiztuak: kalejira eta biribilketa. Kalejira, jendea kalean zehar musikaren erritmora ibiltzeari dagokio; aldiz biribilketa musikaren erritmoari. Gaztelaniako berbak ere musikari berari baizik ez dio aipamena egiten. “Pasacalle: marcha popular de compás muy vivo”. Dena den, itzulpenetan, kalejira “pasacalle”tzat ematen zaigu.

Guk bietara ulertzen dugu. *Bandi pasakalli joten pasara bañe, iñor ezixun atzetik* (Musika banda biribilketa joaz pasa da baina, inor ez zihoan atzetik). *Musiki entzun douenin, geu-be pasakallin junga* (Musika entzun dugunean gu ere kalejiran joan gara).

PASALEKU

Igarobidea (“tránsito”, “camino de paso”). Igarotzea zail gertatzen zen lekuetan *pasaleku* aurkitu behar zen. *Amen ezta pasalekoik. Buelta guzti emon bikou* (Hemen ez dago igarobiderik. Buelta osoa eman beharko dugu). Berba hau aipatzen genuen bakoitzean aitak honela abesten zuen: “*Alto quien vive? Pasaleko. Sintiamo, sintiamo. Arre burriquito, como un señorito; el afilador!*” Nondik norako abestia, edo zer esan nahi zuen? Berak ez zigun inoiz argitu.

PASANTEKU

1.- Une batean nonbaitetik igarotzen ari den norbait. *Pasanteko batzuei geure mutillak artogarauk botatzela ta auazille etorriazta etxea* (Kalean igarotzen ari ziren batzuei gure mutilek arta aleak bota dizkietela eta aguazila etorri zait etxera). Horrelakorik benetan gertatzen zenean, *eueldixe ederra!* (ekaitza etxean).

2.- *Pasanteko eurixe*. Iraupen gutxiko euria (“lluvia pasajera”). *Oneattik trankill. Au pasanteko eurixera. Laste atertukorau* (Honengatik lasai. Hau iraupen gutxiko euria da. Laster atertuko du).

PASANTIN

Pasatzerakoan, igarotzean (“al pasar”). *Pasantin saka eitzela ta nearrez etorrirre* (Igarotzean bultza egin diotela eta negarrez etorri da). *Pasantin burle eitzela ta andra andixe etxea* (Aldamenetik pasatzean burla egin diotela eta andrea etxera etorri da). Horrelako testuinguruetan, *andixe* izenlaguna, gertaerari garrantzi berezia eman nahiz erabiltzen da; ez emakumea handia delako.

PÁSAN URTÍ

1.- Iazko urtea (“el año anterior”). *Pasan urti gutzako ezan txarra ixan; ia aurtengu-be olakoxi ixaten douen* (Iazko urtea guretzat ez zen txarra izan; ea aurtengoa ere horrelakoa izaten dugun).

2.- *Pásan urtín*. Iaz (“el año pasado”). *Pasan urtin antxobik asko emoban* (Iaz antxoak diru asko eman zuen). *Pasan urtin negu goorra eiban* (Iaz negu gogorra egin zuen).

PASARI

Jipoia (“paliza”). *Ontzungun erdi mozkourte juntzalalo attak pasari emotzan* (Aurreko batean, erdi edanda joan zelako aitak jipoia eman zion). *Aurreko domekan Aurrerak pasari artuban: bos da bat galdu* (Aurreko igandean Aurrerak jipoia jaso zuen: bost eta bat galdu).

PASAUN

Baino gehiago. Aldez aurretik ematen den neurria baino gehiago. *Illebate pasaun eonda oian* (Hilabete baino gehiagoan egon da ohean). *Ordu bete pasaun-na beran zaiñ da ondioik ezta agertu* (Ordu bete baino gehiago daramat bere zain eta oraindik ez da agertu).

PASÍA

Paseatu (“pasear”). Bietara esaten dugu: *pasiaten* eta *pasietan*. *Iruretan urten dou pasieta* (Hiruretan irten gara paseatzera) *Oneik arratsalditan eunero pasiaten dabe* (Hauek arratsaldeetan egunero paseatzen dute). *Giru euan ederra, ta atsalde guztin pasietan ibilliga* (Giro aparta egin du eta arratsalde osoan paseatzen ibili gara).

Gure aurrekoek *pasietan* ordeztu *pasitan* esaten zuten. Orain ere askok erabiltzen dute forma hau. *A ezta etxin eongo. Arek pasita urtengoban* (Hura ez da etxean egongo. Hura paseatzera irtengo zen). *Gox guztin ibillire ori pasitan* (Goiz osoa eman du horrek paseatzen). *Siesti luzetxua eiñddou eta berandua urtendou pasita*. (Siesta luzeagoa egin dugu eta beranduxeago irten gara paseatzera).

PASIALEKU

Pasealekua (“lugar de paseo”). Zuhaiztia (*llameri*) izan ezik, herri barruan ez zegoen leku egokirik paseatzeko. Horregatik gizonezko zaharrak *Arrigorriara* edo *Arta* bidera joaten ziren; aukeran itsas bista zegoen lekura. Andreak, berriz, *Antiguara* eta *Iturribarrirantz*. *Naibanak topateban pasialeku* (Nahi zuenak aurkitzen zuen pasealekua).

PASIARI

Ibilaldia, paseoa (“paseo”). *Eiñ* edo *emon* egiten zen. *Berritture eiñddou pasiari* (Berriatura ibilaldia egin dugu). *Atsaldin emongou pasiari* (Arratsaldean egingo dugu paseoa). *Pasiari* aipatzean, nora, noiz eta norekin zehaztu behar izaten zen gehienetan. *Goxin, bakarrik emon dot pasiari barra* (Goizean, bakarrik egin dut paseoa portura).

PASIÑOI

Pasioa, nekaldia (“pasión”). *Jesusen pasiñoi osu irakurrirabe mezatan* (Jesusen nekaldi osoa irakurri dute mezatan).

Pasioa bat baizik ez genuen ezagutzen: *Jesusen pasiñoi* (Jesusen pasioa). Horretaz urte osoan gogoratzen ez ginen arren, Aste Santuan aseta eta beteta geratzen ginen. Otoitzak, kantuak eta gurutze bideak zirela medio, izaten genuen Jesusen pasioaren berri.

PASKIÑE

Paskina (“octavilla”, “pasquín”). Propaganda politikoko papertxoa. Gehienetan pluralean: *paskiñak*. Gure aurrekoek erabiltzen zuten. *Paskiñak botatearren deteniuttuez* (Paskinak botatzeagatik atxilotu dituzte). Lehenik entzun baizik ez genuen egiten berba. Geroago, mugimendu politikoa indarrean jarri ahala ezagutu genituen *paskiñak* zer ziren. Gure belaunaldikoen artean ez dugu erabili izan berba hau.

Bazen Erroman “Il Paschino” (“il paskino”) deituriko antzinako estatua bat. Jendeak, agintarien kontrako idazki satirikoak ezartzen omen zituen han. Gaur egun *Piazza Navona*-tik hurbil dago, eta idazki kritikoak han jartzeko ohitura ez omen da galdu. Horra hor gaztelaniako “pasquín” berbaren jatorria.

PASKO EUNE

Berpizkundeko Pazkoa (“Pascua Florida”, “Pascua de Resurrección”). Jesukristoren piztueraren ospakizun erlijiosoa. *Zentelli* baino dotoreago meza nagusitara (hamarretako mezatara) joatea gauza jakina zen. Egun berean *Aberri eguna* ospatzen zenez, jai bikoitza; urte osoko “egunik handiena”. Egun horretan gure aita, ezkutaturik zuen ikurrina lepoan jarrita, aberri kantak abesten hasten zen. Ama dardaraka: “*ixillaua kantaxu!*” (isilago kanta ezazu).

PASKUKU

Eliza Ama Katolikoak emandako aginduen artean zegoen, gutxienez urtean behin, Pazko inguruan, aitortu eta jauna hartzea. Gaztelaniaz honela ikasi genuen: “Confesar y comulgar por Pascua Florida”. Gizonezkoek izaten zuten Pazkokoa egin gabe pasatzeko arriskua. Horregatik, honako galdera hau, andreak gizonari zuzendua, klasiko bihurtu zen: *Paskuku eizu?* Aste

Santuan zehar, urte osoan aitorlekura (*konfesaxure*) hurbildu ere egiten ez ziren gizonak egoten ziren ilaran aitortzeko zain. *Gexenak Domanuelen konfesaxun ondun eotezin Paskuku etteko asmuaz* (Gehienak Don Manuelen aitorlekuaren ondoan egoten ziren Paskokoa egiteko asmoarekin).

PASMÚ

Zornea, pasmoa (“pus”). *Ontzungun eineban ebaxi zolittu eiñgazta eta pasmuk urtezta* (Aurreko batean egin nuen ebakia zoldu eta zornea atera zait). *Pasmuk urteten dabenin garbittu enbirrixaten da ondo* (Zornea irteten denean garbitu egin behar izaten da ondo).

Gauza berbera esan nahi ez badu ere, bada gaztelaniaz berba antzeko adierarekin. “Pasma: enfermedad del sistema nervioso... producida por un bacilo que entra por las heridas, tétanos”.

PASTANKI

Bastanga (“pastinaca”). *Pastangi* ere entzun izan dut. Arraiaren antzeko arraina, bizkar-ilun eta sabel-argikoa. Buztana arraiak baino finagoa izaten du, eta buztanaren mutur-muturrean eztena (*espixe*). Honen ziztada pozoitsua izaten da. *Pastankiai agarratzan, da dzat espixe* (Bastangari heldu zion, eta zazit eztena).

PASTELA

Pastela (“pastel”). Osaba-izeben tabernan (*Kresala*) sobratzen bazen, bat edo beste jango genuen, han hurbil ibiltzen baikin. Etxean? Norbaitek bidalita. Ezkontza zutelako edo norbaiten eguna zelako. Bidali pastelak (pluralean) egiten zituzten, baina, guk, jan, singularrean, asko baikin. *Gu beti eoten giñan prest pastela jateko* (Gu beti egoten ginen prest pastela jateko). *Ixiko Dolosek-eta ezkontziauke ta pastelak bixalduttuez* (Izeba Doloresek-eta ezkontza dute eta pastelak bidali dituzte).

Pastelik ezagunenak, eta gure artean estimazio handiena zutenak: *tunturrak (karolinak) eta relanpaguk*.

PASTELEXI

Gozotegia (“pastelería”). *Bar Kristina pastelexi zan, da besti Egianeku* (*Bar Cristina* gozotegia zen, eta bestea Egiaena). *Bar Cristinako* erakusleioa (*eskaparati*) merengezko pastelez, *karolinaz, (tunturrak)* beteta egoten zen, beheko partean txokolate koloreaz eta goikoa horiz. *Egianeko pastelexi, barrako arkupitatik Gureako pareu euazen arrieskillaretan euan* (Egiaren gozotegia, portuko arkupeetatik *Gurea* taberna parera zeuden harmailetan zegoen). Han ikaragarritzko *relanpaguk* egoten ziren.

PASTELERU

Pastelgilea (“pastelero/a”). Emakumea izan balitz *pasteleri*. Geroago ezagutu dugu “*Ane Pasteleri*”, baina garai hartan oraindik ez zegoen emakume pastelgilerik. Orduan oraindik, Anek-eta, ogia baizik ez zuten egiten. Bata *Cristinako* Maria Pilarren aita, eta bestea Egia. Gainera Egiari goitizen horixe ematen zioten: “*Egia Pasteleru*”. Zenbakiekin errima eginez kantatzen genuenean ere agertzen zitzaigun: “... *amaike lukainke, amabi Ejuenio Kaltzandi, amairu Egia Pasteleru...*”.

PASTILLI

1.- Ikatz-pastilla (“pastilla de carbón”). Izen horrekin “ikatz-pastilla” baizik ez genuen ezagutzen. Baina, horiek, akolito ginenok erabiltzen genituen. Intsentsuaren ontzian biztu egiten genuen, apaizak mezatan nahiz beste zeinahi elizkizunetan, intsentsua bota ondoren lurrin usaina inguru osoan zabal zedin. Beltzak eta borobilak, lodi samarrak izaten ziren. Sakristia inguruan ibiltzen ginenok baizik ez genituen ezagutzen pastilla horiek. *Meza nausirako pastilli biztu* (Meza nagusirako ikatz-pastilla piztu ezazu).

2.- *Aspirina pastilli*. Aspirina pilula (“pastilla de aspirina”). Gainontzeko pilula sendagarririk ez genuen ezagutzen, baina, aspirina bai. Hartu ez genuen egingo, eta agian ikusi ere ez asko, ordea, entzun bai. *Attittak buruko miñe eukan da aspirina pastilli arturau* (Aitonak buruko mina zuen eta aspirina pilula hartu du). Hagineko mina zenean ere aspirina.

PATAKARI

Animalien ostikada (“coz”). Ostikada eman zezaketen animaliak: *kaballu*, *astu*, *mandu*, *ganaru*. Noizean behin horiek ikusten genituen hurbiletik, eta hortxe zegoen arriskua. *Kaballuana ez urreatu asko patakari emongotzu-te* (Zaldia rengana ez hurbildu gehiegi, ostikada emango baitizu). *Kontuz astuk patakari emonbaik* (Kontuz astoak ostikadarik eman gabe). *Ganaruk, patakari emon da bekokixe iraitzan* (Behiak ostikada eman eta kopeta ireki zion).

PATALA

Punpa motelekoa (“de poco bote”). Maizenik izenlagun hau pilotari ezartzen genion. Punpari zegokionez, bi motatako pilotak zeuden: *bizixak* (punpa handikoak) eta *patalak* (punpa txikikoak). Pilotak egiten zituenak (nire anaia Jone edo Andoni) jakiten zuen nola egin pilota motela edo bizia izan zedin. *Peloti bixkat bizixe gustateaztan* (Pilota apur bat bizia gustatzen zitzaidan). *Beste batzuei patal-patalak gustateakuen* (Beste batzuei oso motelak gustatzen zitzaizkien).

Gomazko baloiak (*putze*) ere *bizixak eta patalak* izan zitezkeen. *Putz au bizixeire. Nik naxarot patalaua* (Gomazko baloi hau biziagia da. Nik nahiago dut bote txikiagokoa).

PATAPARRAMI

“Biok bat”, pilotan kanporaketan. Ikus, *bataparrabi*.

PATARRA

Aldapa, malda (“cuesta”). Ez pentsa berba hau Ondarroan erabili izan denik. Aitari bakarrik entzuten genion, gerra ostean ipar Euskal Herrian egon zenean ikasi zuen esaera zaharra errepikatzen zuenean. Ikus, *ezkonbarrittan* (EZKONBARRIXE, 2). Ongi zetorkionean, ez zuen aukerarik galtzen. “Patar: aldapa, aldatsa, malda”.

PATATERU

Patata saltzailea (“patatero”). *Baldomñ zan patateru*. Baserritarrek ere ekartzen zuten patata; baina, patata kantitate handiena maneatzen zuena *Baldomñ*. Lehenik aita, eta ondoren semea.

PATATI

1.- Patata (“patata”). *Naiku patata jandou geure denporan* (Hamaika patata jandakoak gara). Patata zernahirekin jaten genuen: *porruaz, inddarrakiñ, lentejiaz...*. Baina, patata-tortilla genuen gustukoena: patata ugari eta arrautza urri. Hala ere gozoa egoten zen. Tortilla zatia txikia tokatzen zitzaigun. Udan entsalada ederrak ere egiten zituen gure amak patata egosiaz.

2.- Arropetako zuloa. Ordea, berba honen ordeaz, hitz elkartua erabiltzen genuen maizago: *zulo-patati*. Ikus, *zulo patati*.

3.- *Patata brijiuak*. Patata frijituak (“patatas fritas”). *Asko gustateaztazen niri patata brijiuak* (Asko gustatzen zitzaizkidan patata frijituak).

Sarri ez genituen izaten, baina, amak egiten zituenean, atsegin handiz jan. Ordea, beti urri, asko baikin. Guk jan ahala patata frijitu nola egingo zituen bada? Batzuk kolore argi samarrekoak ateratzen ziren, gehiegi frijitu gabeak; beste batzuk, aldiz, beltzaran-beltzaranak. *Baltzak ero argixak, patata brijiuak danak garbitzen genduzen. Gurin patata brijiurik ezan sobraten* (Beltzak nahiz argiak, patata frijituak denak jaten genituen. Gurean patata frijiturik ez zen soberan geratzen).

PATENI

Patena (“patena”). Apaizak komunioa ematen zionari, akolitoak kokospean patena jartzen zion, forma sagaratuaren zati txikienik ere lurrera eror ez zedin. Zatirik txikienean ere Jesukristo presente zegoela uste baitzen. Batzuentzat izen hutsa jakitea ere nahikoa izango zen. Akolito ginenontzat, berriz, egunero eskuan hartzen genuen tresna zen. Komunioa ematea bukatu ondoren, apaizak ongi garbitu eta distiratsu lagatzen zuen patena. *Aiñ eotezan garbixe, pateniai beatu te norberan buru etxeko espillun baño obetua ikustezan* (Hain egoten zen garbia, patenari begiratu, eta norberaren burua etxeko ispiluan baino hobeto ikusten zen). Inor begira ez zegoenean hori ere egiten genuen.

PATENTI

Agirian zeraman kolorearen azpitik txalupari ematen zitzaion margoa; marroia izaten zen. Beheko aldean, txalupek *patenti* baizik ez zuten eramaten. *Gaur baforai pati emongotzau te bixar pinttakou* (Txalupari gaur azpiko margoa emango diogu, eta bihar margotuko dugu).

PATERNOSTERRA

“Aita gurea” (“Pater Noster”) latin batu eta klaruan esana. “Aita gurea” etxean esaten genuen eta elizan ere bai euskaraz. Ordea, mezatan edo hildakoen izenean “errespontsoa” ematen zenean apaizek beti latinez: “*Pater noster qui est in coelis. Santificetur nomen tuum...*”. Hipolito Egiguren (“*Eziñaberastu*”) Antiguara joan zen behin paseatuz “*Porru*” familiakoan aitarekin. Kanposantuko atearen parera iritsi zirenean, Lazaro “*Porru*”k honela esan zion: “*Hipolito, Paternosterra erreza biou*” (Hipolito Paternosterra errezatu behar dugu). Hipolitok, berriz: “*Zeuk erreza. Ni aurreratxua jungona, amañarreba kapaz da ortixeik errixetan astekota*” (Zeuk errezatu. Ni aurreraxeago joango naiz, agian amaginarreba lurperatuta dagoen lekutik ere errieta egiten hasiko zait eta).

PATÍ

1.- Animalien hanka (“pata”). *Ganarune pati; astune ta kaballune-be bai. Batte ollune-be* (Behiarena pati; baita astoarena eta zaldiarena ere. Oilaskoarena ere bai). *Ollun pati gozu ixaten da* (Oilasko izterra gozoa izaten da). Aitaren lehengusu batek kontatu zidan parranda egin eta zelan lapurtzen zituzten oiloak oilategitik: “*Eurak kanpoa urteteko paetin euken zulutik, pata baten gañin lotan euazela, antxe patan kañabera luze mei-meie sartu, te zeuana ekarri. Errez-erreza ixatezan. Zirkiñi-pe ezeben etten*” (Oilok kanpora irteteko zeukaten horma zulotik, hanka baten gainean lotan zeudela, hanka hartan kanabera luze mehea sartu eta zuregana ekarri. Guztiz erraza izaten zen. Zirkinik ez zuten egiten).

2.- *Patí sartú*. Hanka sartu (“meter la pata”). *Berbetan zerren gañin gebizen-be ezekixun, etorri, asiza berbetan da gerrirarte sartuzu pati* (Hizketan zertaz ari ginen ere ez zenekien, etorri zara, hartu duzu hitza eta gerriraino sartu duzu hanka).

PATRIKARI

1.- Patrika, poltsikoa, sakela (“bolsillo”). “*Faltrikera: bolsillo de las prendas de vestir*”. Andreek jakan patrika bazuten ere, apaingarritzat izango zen. Gizonezkoek patrika handiak zituzten galtzetan, behar zuten guztia hantxe sartzeko. Guk ere izaten genituen patrika ederrak; baina, batzuetan alferrik, zuloa izaten baitzuten. Amak ez zuen astirik izaten gure patriketako zuloak konpontzeko. *Patrikaretan zulutakaz da gordeztaxun diru* (Patriketan zuloak ditut eta gordeiezadazu dirua). Hori txandaka izaten zen, apurtutako patrikak denoi tokatzen baitzitzazkigun.

2.- *Patrikarako*. Poltsikorako dirua. Gizona “txikiteora” zihoanean andreari eskatzen zion dirua: *Ekatzu patrikarako diru* (Emadazu txikiteorako dirua, hots, ardoa edaten xahutzeko). Poltsikorako *pañelu* (mukizapia) ere eskatuko zion. Andreek poltsa erabiltzen zuten (dute). Gizonezkoek, behar zuten guztia patrikan. Oraintxe (2006) hasi dira gizonezkoak ere poltsa sorbaldatik zintzilik dutela. *Ba-pe eztakat eta diru bitt patrikarako* (Bat ere ez dut, eta dirua behar dut kalera irteteko).

PATRÓI

1.- Lemazaina, patroia (“capitán de barco”, “patrón”, “timonel”). Txalupa gobernatzen duena; txalupako burua, agintzen duena; arrantzari buruzko aginduak ematen dituen (sarea noiz bota, noiz jaso eta abar). Antzinako txalupetan lema gobernatzen atzean joaten zelako *atzeku* (atzekoa) deitzen zioten. *Atzeku, amen ezta ix*e (Lemazaina, hemen ez dago arrainik). Gure garaian baxurako txalupa gehienetan (denetan ez esateagatik) *patroia* txalupa jabearen etxekoa izaten zen: jabea bera, semeren bat, suhia edo beste norbait. Arrastekoetan, aldiz, baziren etxeko “patroia” zuten txalupak, baina, bai kanpokoak ere, horretarako kontratatuak. Itsasoan suerteak beti jokatu izan du alde edo kontra, baina, baziren patroia abilak, ia beti arrain ugari harrapatzen zutenak. Horietako bat, Pedro Mari Arantzamendi, “*Pedro Atanasio*”, izan zen. Ikus, *Pedro Atanasio*.

Beraz, arrantzako txalupa batean garrantzi handiena zuen lanpostua “patroiarena” zen. Horregatik, txalupa bategatik galdetzean, patroia izena jakin nahi izaten zen. *Zeiñddabill or patroia?* (Txalupa horretako “patroia” nor da?).

Traineruetan ere hamahiru arraunlari eta patroia izaten dira. Ez dugu esango patroiak agintzen duenik, entrenatzailea ere hor izaten baita; baina, dena den, “patroia” garrantzi handiko pieza izaten da. Berak gobernatzen du txalupa. Ziabogaren maniobra bere esku egoten da, eta bai beste erabaki ugari ere. *Korta, patroia famaudea esaten dabe* (Korta patroia abila dela esaten dute).

Ondarroako gazte asko, gure garaikoak, arrantzale soil izateaz konformatu ez, eta *patroia* ikastera jo zuten Pasaiara edo Bilbora.

2.- Zaindaria (“patrón”). Gure inguruko herriek, denek dute *patroia* (zaindaria): Ama Birjina ez baldin bada, santu edo santaren bat. Ama Birjina edo santaren bat denean gaztelaniz erraza dute: *patrona*. Guk, aldiz, emakume *patroirik* ez genuen ezagutu izan, eta *zaindarixe*-edo esan behar. San Iñaziori ere horrelaxe kantatzen genion: “*Iñazio gure patroia andia, Jesusen konpañia...*” Ez zen arrantzalea izan, baina, “patroia” bai. *Eibarko patroia San Andrés, da Zarauzku San Pelaio* (Eibarko zaindaria San Andrés da, eta Zarauzkoa San Pelaio).

Garai batean ez zegoen traineruko emakume patroirik eta arraunlaririk, baina, gaur egun (2009) bai, zorionez.

3.- Josteko patroia (“patrón”). Jertsea edo txalekoa egiteko amak alde zurreretik paperaz eginiko patroia edukitzen zuen. Entzun egiten genuen berba, eta batzuetan “patroia” bera ikusi ere bai bazterren batean. Beste lanak bukatu ondoren harri heldu behar zionean lehenik betiko galdera: “*Nunda amentxe neukan jertsa patroia?* (Non dago hementxe nuen jertsearen patroia). Baina hauek emakumeen gauzak ziren. *Gutzako baforetako patroia inportantik* (Guretzat txalupetako patroiak ziren garrantzizkoak).

PATTARRA

Koñaka, pattarra (“coñac”). *Gure gixonai bazkaldute gero kafiaz pattarra erati gustateko* (Nire senarrari, bazkal ostean kafeaz koñaka edatea gustatzen zaio). Andreak *ttantti*: koñaka, anisa edo beste zerbait, baina, kantitate txikian (ttantta). Gainera, kristal lodiko kopa txiki-txikian. Aldiko gutxi, hori bai. Ordea, zenbat aldiz?

PATTÍ

1.- Ahatea (“pato”). Oiloak maizago ikusten genituen, baina, ahateak gutxitan. *Perreruneko pattak ikusten genduzen domeketan kanpofuelea fuela ikustea juten giñanin; kiesik eiñdde kanpofuel aldea arrimaten giñanin-be bai. Errixun ibilttezin*. (“Perrera” familiaren ahateak ikusten genituen igandeetan futbol zelaira futbola ikustera joaten ginenean; eskolara joan gabe piper egin eta futbol zelai aldera arrimatzen ginenean ere bai. Errekan ibiltzen ziren). Horrelako hitzetan eta antzekoetan gure aurrekoek “t” letraren bustidura (“tt”: “*pattak*”) egiten zutenetan guk (ez denok), gehienetan, “tx” ahoskatzen dugu: *patxi, patxak*.

2.- *Páttak*. Ahateak (“patos”). Herriko festetan, “*Maiñel eunin*” (Arrantzale egunean: abuztuaren 17an), uretako jolasak izaten ziren, (*antzarra, kukañi, igai karrerri*) eta tartean

pattak: ahateak botatzen zituzten uretara ahal zuenak har zezan. Gertakizun hori, “*pattak*” pluralean emaniko berbarekin ematen genuen aditzera. *Lelengo kukañira, eta arratsaldeko seiretan pattak* (Lehenik kukaina egongo da, eta arratsaldeko seietan “ahateak”). Ahateek igerian ez zuten hain azkar egiten, baina, leku batean murgil egin eta handik berrogeita hamar metrora azaleratzen ziren. Horregatik, ahatea harrapatzea ez zen erraza gertatzen. *Patti atraparabe ta bixar jangorabe afattan* (Ahatea harrapatu dute eta bihar jango dute afaritan). Uretara banaka botatzen zituzten, harrapatu ere banaka, baina, bat baino gehiago izaten zirenez, “*pattak*”.

3.- *Pattin arrautzi*. Ahate arrautza (“huevo de pato”). *Jateko klase batzuk prepareteko amak arrautzak birrixaten zittun, eta etxin ikusten genduzen; iñox Goiko Torrea arrautzata jun-be bai. Bañe beti ollunak, pattinik sekule-bez. Pattak baeuazen da aren arrautza-pe batenbatek batuko zittuzen, bañe, guk ez gendun pattin arrautzaik iñun ikusten* (Janari batzuk prestatzeko amak arrautzak behar izaten zituen, eta etxean ikusten genituen; inoiz *Goiko Torre* dendara arrautzatar joan ere bai. Ordea, beti oilo arrautzak, ahatearenik inoiz ez. Ahateak bazeuden eta haien arrautzak norbaitek jasoko zituen, baina, guk ez genituen ahate arrautzarik inon ikusten). Lazkaora, beneditarren komentura, joan ginenean (zazpi ondarrutar batera) tokatu zitzaigun ahateak hurbiletik ikustea, eta ahate arrautzak jan beharra. *Frallitan emoteozkuen pattin arrautza brijiue, ondo eiñbaiko zuringo biune eukittebana, nik eziñ ixateneban jan. Zeñek jan a arrautzi!* (Fraideetan ematen ziguten ahate arrautza frijitua, ondo egin gabeko zuringo biguna edukitzen zuena, nik ezin izaten nuen jan. Ez zegoen arrautza hura jango zuenik!).

PATXARI

Patxada, lasaitasuna (“tranquilidad”). Gehiegi erabili ez arren, tarteka-marteka entzun daiteke. *Aurire patxari! Ederto zaze euzkixe artzen* (Hori da patxada! Ederki zaudete eguzkia hartzen).

PÁTXI

“Patxi” taberna (*Bar Patxi*). Kofradia zaharretik Zubi Barriko kantoira bitartean, kalearen alderdi horretan bi taberna zeuden: *Bar Lekue* eta *Bar Patxi*. Jabea Patxi zelako tabernari ere *Patxi*. *Patxin jokou azkana* (Azken basoerdia *Patxi* tabernan hartuko dugu).

PAUSÚ

1.- Pausoa (“paso”). *Beatu arek mutillak zelako pausu etten daben* (Begira mutil hark nolako pausoa egiten duen). *Umik eziban aurrea eiñ. Pauso bat emoteban aurrea ta bi atzea* (Umeak ezin zuen aurrera egin. Pauso bat ematen zuen aurrera eta bi atzera). *Andonik attamoruko pausauake* (Andonik aita bezalako pausoa du).

2.- *Pausó beté bíre*. Bide laburra, distantzia motza (“distancia corta”). *Gure etxetik txurrure pauso bete bire euan* (Gure etxetik iturrira bide laburra zegoen).

3.- *Pausótsa*. Pauso hotsa (“ruido de pasos”). *Ezan iñor ikusten bañe pausotsa entzutezan* (Inor ez zen ikusten baina, pauso hotsa entzuten zen). *Maxun pausotsa entzun gendunin danok ixixilik geatu giñan* (Irakaslearen pauso hotsa entzun genuenean denok isil-isilik geratu ginen).

4.- *Páusuk*. Pausoak (“pasos”). Zenbait jolasetarako taldeak osatzeko, berba hau erabiltzen zuten neskek. Ikus, *oñak*.

5.- *Pausún*. Pausoak agintzen duen abiaduran, korrika barik pausoan (“al paso”, “a la velocidad del paso”). *Ni pausun etorri nittan, da zu aringaingan. Orreattik alla ziñan zu lena* (Ni pausoan etorri nintzen, eta zu berriz, korrika. Horregatik heldu zinen zu lehenago). *Eztakau trenik artu biarrik, pausun-be seixan allakoa* (Ez daukagu trena hartu beharrik, pausoan ere berehala iritsiko gara).

PÁXI

Ume txikiak biltzeko faxa edo gerriko luzea. *Paxi, mantoko umiai, txiki-txikixai, ipiñtteotzen* (Faxa, ume jaioberriei, txiki-txikiei, ipintzen zieten). *Ekatzu paxi umiai ipiñtteko* (Emadazu faxa umeari ipintzeko).

PAZIENTZIXI

Pazientzia (“paciencia”). Pazientzia handia izan zuen andrerik ez da aipatzen Testamentu Zaharrean, baina, gizona bai: Job Santua. Guri eredutzat jartzen ziguten gizon horren pazientzia: *Josantupaño pazientzixa andixaua birde amen* (Job Santuak baino pazientzia handiagoa behar da hemen). Ikus, *Josantu*.

PE

Atzizki honi guk “-PI” forma ematen diogu: arkupea/*arkupi*, kantoipea/*Kanttopi*, eta abar (ikus, *pi*). Ordea, baguenen salbuespenik: *Pikupe*. Izan ere, Mutrikutik datorren errepideak, *Saturraranerantz* hartzen duen guneari horrela deritzo (*Pikupe*), eta guk gipuzkoarren forma hori errespetatuz, guk ere *Pikupe* esaten dugu.

PÉA

1.- Itsatsi (“pegar”). Goizeko zortzietako mezatara joateagatik seiluak ematen zizkiguten, egunean bat. Haiek denak koaderno batean itsatsi behar ziren, dena osatu eta txangora (*eskurtsiñoire*) joateko eskubidea izateko. Hutsegite gutxi izan arren joan zitekeen. *Zortziretako mezatan emotezittuezen selluk pea enbizin kuadernun* (Zortzietako mezatan ematen zituzten seiluak koaderno batean itsatsi behar ziren). Kromoak ere album batean itsasten genituen, denak osatuz gero baloia ematen baitzuten. *Kromuk-eta albumin peateko urunaz etten gendun masi* (Kromoak albumean itsasteko irinez egiten genuen oreka).

Fabrikan zaintzalli bistan ezeuanin, antxoa buruk bonbilleta bota ta antxe geatzezin peata (Kontserba fabrikan, zaintzailerik bistan ez zegoenean antxoa buruak bonbilletara botatzen genituen eta hantxe geratzen ziren itsatsita).

Arropetan txiklea itsastea izaten zen txarra, izan ere amari asko kostatzen zitzaion garbitzea. *Erropatan txikle peata ikustezkunin, gure amai zoratu etteakon* (Arropetan txiklea erantsita ikusten zigunean gure ama zoroaren pare jartzen zen).

2.- Ziria sartu (“engañar”). *Ederra peatza! Guzurre esatza ta Itxurribarrintzir bixaldu orde barrantzir bixaldurau* (A zelako ziria sartu dion. Gezurra esan eta *Iturribarrirantz* bidali orde portu aldera bidali du). *Peatza peateku!* (A zelako ziria sartu dion!). *Ederra peatze! Kontziertu gaur zala esazten da atzo ixantzan* (Ederra sartu zidaten! Kontzertua gaur zela esan zidaten eta atzo izan zen).

3.- Masailekoa eman, gorputzeko zeinahi ataletan kolperen bat eman. (“propinar una bofetada o un golpe intencionadamente”). *Atzanin ernea nittun de arpexan peanetzan* (Azkenean amorrarazi ninduen eta masailekoa eman nion). *Ezeban paretik kendu nai te ostikuaz peanetzan* (Ez zuen paretik kendu nahi eta ostikada eman nion).

4.- *Brómi peá*. Txantxa egin, ziria sartu (“hacer una broma”). *Batzuk betiabiz bromak peaten; on, berai bromi peatemotazu, txarto artu, asarratu segixan* (Batzuek besteri txantxak egitea dute atsegin; baina, horrelakoari txantxaren bat egiten badiozu, ongi hartu gabe berehala haserretzen dira). *Disguston bat ezpozu nai euki, jakiñ enbizu bromi zeñei pea* (Disgusturen bat ez baduzu izan nahi, ongi hautatu behar duzu txantxa nori egin).

PEASU

Handia, tzarra (“pedazo de”). *Zelako txarri peasu erun dabe matadeire* (Ikaragarritzko txerritzarra eraman dute hiltegira). *Aurixera zimarroí peasu atraparabena!* (Hori da hori, harrapatu duten hegialaburtzarra).

PEDRÓ ATANASIO

Pedro Mari Arantzamendi Usuriagari deitzen zioten horrela: “*Pedro Atanasio*”. Atanasioren semea zenez, izengoitizat jartzen zioten “*Atanasio*” bere izenaren ondoren. Maria Concepción Anakabe Elurekin ezkondu zen. Bere gurasoak: Atanasio Arantzamendi Bakeriza eta Benantzia Usuriaga Lauzirika. Seme-alabak: Domingo, Luis, Maria Dominga, Xole (*Xole* tabernakoa) eta

Miren Edurne. Bere bi semeei ere, jendeak goitizen horrekin deitzen zien: *“Domingo Atanasio”* eta *“Luis Atanasio”*.

Domingo, Gregori Azpiazu Uriarterekin ezkondu eta hiru seme-alaba izan ziuzten: Kepa, Lurdes eta Jose Antonio.

Luis, Juana Antxustegirekin ezkondu zen. Hauen seme-alabak: Maria Antigua, Ander eta Luis Mari.

Maritxu (Maria Dominga), Ignacio Zelaiarekin (*Txitxarro*) ezkondu eta seme bat izan zuten: Iñaki.

Miren (Miren Edurne), Paulino Iriondorekin (*Paleton*) ezkondu zen. Hauen seme-alabak: Nati eta Juan Mari.

Elkarrizketatu ditudan arrantzale guztiek, ezagutu ez zutenek ere, denek dute entzuna *“Pedro Atanasio”*, sekula egon den patroirik trebeena izan zela. Ezagutu zutenek, berriz, *“kosta guztian halako patroirik ez zela izan”* aitortzen dute.

“Adrien Baltzak-eta lelengo eukiben Anaitxu txalopi, eta gero Deun Andoni. Ortxe, Deun Andonin ibilli zan patroï Pedro Atanasio. Kosta guztin euanik patroirik abillena. Lena antxobi ixurdak atatebenin, antxoba masa andixe, a gorrix, azalea urten baño lena ikustezan; uran kolori kanbixa ettezan: txokolate kolore ilune artzeban urak. Pedro Atanasiok, gorrix, antxoba masi, beste iñopaño lena ikusteban. A zan artisti orretan. Gero etxari eiñddakun-be, arrañe artzen, abille. Aremoukoik ez euan iñor-be; iñor-bez gero-e! Pedro Atanasio baakixu zeñntzan? Zeuen laune Josantonion-da, attitte. Kostan ezeuan alakoik. Arrantzan famau!” (Arrizabalaga Badiola Antonio).

(Adrien *“Baltza”*k-eta lehenik eduki zuten *Anaitxu* txalupa, eta ondoren *Deun Andoni*. Hortxe, *Deun Andoni* baporean aritu zen patroï Pedro *“Atanasio”*. Kosta guztian zegoen lemazainik trebeena. Garai batean, antxoa izurdeek ateratzen zutenean, antxoa multzo handia, *gorrix* deritzana, azalera irten orduko ikusten zen; ura kolorez aldatzen zen. Txokolatearen antzeko kolore iluna hartzen zuen urak. Pedro *“Atanasio”*k, *gorrix*, antxoa multzoa, beste inork baino lehenago ikusten zuen. Horretan aparta zen. Ondoren sarea bota eta arraina jasotzen ere abila. Hura bezalakorik ez zegoen inor; ezta inor ere! Ba al dakizu nor zen Pedro Atanasio? Zuen lagun Jose Antonioren-eta aitona. Kostan ez zegoen halakorik. Arrantzan abila benetan!). Ikus, *gorrix* (GORRIXE, 1).

“Gure attitte, Pedro Atanasio, antxe bixi zan –bixi zan etxeko balkoi señaleta-; balkoiñ eotezan ziarro erreten, bañe, allarte beti errixun ebizen txoixen da kalatxoixen moimentuai beire. Berak zeozarren usaiñe sumatebanin, abante itxosa. Jentik ukistebanin Pedro Atanasio itxosa juten, beste guztik beran atzetik juten eizin” (Arantzamendi Azpiazu Jose Antonio).

(Gure aitona, Pedro *“Atanasio”*, hantxe bizi zen -bizi izan zen etxeko balkoia seinalatuz-; balkoian egoten zen zigarro erretzen, baina, beti erne erreka inguruan zebiltzan kaioen eta gainontzeko hegaztien mugimenduei begira. Berak zerbait sumatzen zuenean, itsasora joatea erabakitzen zuen. Pedro *“Atanasio”* itsasora zihoala ikustean, beste guztiak bere atzetik).

PEDRÓ BOTERON GALDARI

Pedro Boteroren galdara, infernua (*“la caldera de Pedro Botero”*, *“el infierno”*). Sarri ez, baina, inoiz, apaizen bati, emakumeren bati, edo izeba Puritari entzuten genion okerkeriaren bat egiten genuenean. Berba hau beti adlatibo (nora) kasuan. *Gexa olako okerkexaik ettemozue diabru etorri tte Pedro Boteron galdara erungo zattue* (Gehiago horrelako okerkeriarik egiten baduzue, deabrua etorri eta infernura eramango zaituzte).

Beste modu askotara saiatzzen ziren zelan edo hala guri beldurra sartzen, eta honekin ere (infernua) bai. *Pedro Boteroren galdari* aipatzen zigutenean, momentuan sortzen ziguten

barneko zirrara arin bat, baina, zorionez amen batean beldur horiek uxatu eta bihurrikerietara jotzen genuen agudo.

PEKATAXE

- 1.- Bekataria (“pecadora/pecador”). Bekatu egiten duena; beraz, denok. *Abarik elixan esateozkuenez danogiñan pekataxak* (Apaizek elizan esaten zigutenez denok ginen bekataria).
2.- Erruduna, okerkeria edo bihurrikeriaren bat egin duena (“culpable”). *Pekatu amen da, ta pekataxe-be laste agertukora* (Okerkeria hemen dago agerian, eta erruduna ere laster agertuko da).

PEKATU

- 1.- Bekatua (“pecado”). Bi bekatu mota zeuden: *mortalak eta benialak* (larriak eta arinak). Bekatu larria egin eta hiltzen zena infernura zihoan zuzenean eta betirako, eternitate osorako. Hau azpimarratzeaz batera saiatzen ziren adierazten “eternitateak” zer esan nahi zuen. Ikus *eternidadi. Pekato mortalin illezkio betirako suta; erreten eternidade guztin* (Bekatu larrian hilez gero, betirako sutara; erretzen eternitate osoan). Gainera, suak egurra eta beste zenbait materia desegiten dituen bezala, gu ez ginela desegingo: beti sutan baina sekula erre gabe. Ez dakigu garbi zer lortu nahi zuten, baina, beldurra behintzat sartzen ziguten.
Bekatu arina eginda hiltzen bazinen purgatoriora. Erretzera bai, baina, betirako ez. *Pekato benialak ezeban ainbesteko billurrik emoten* (Bekatu arinak ez zuen hainbestearainoko beldurrik ematen).
2.- Gaiztakeria edo okerkeria. *Diru faltarana garbira, bañe pekatu zeñek eiñddaben eztakiau* (Dirua falta dela garbi dago; ordea, lapurreta nork egin duen ez dakigu).

PEKÍ

- 1.- Oreza (“peca”). Pluralean maizago aipatzen genuen, zituenak bat baino gehiago izaten baitzuen. Beraz, gehienetan, txikiak eta ugari izaten dira. Handia eta bakana zenean *orañe* (orina: “lunar”). Gure garaian bazen mutil bat aurpegian pekak zituena: *Gaztañerre*.
2.- *Pekaztu*. Pekatsua (“pecoso/sa”). Iraintzat erabiltzen zen. Pekarik ez zuenarentzat ez zuen balio, eta zuenarentzat egia zen.

PELAIO

Eskolako testu liburu bakarrean (*katonin*) “Historia de España” atalean, besteak beste “Don Pelayo”k mairuen kontra lorturiko garaipenak ikasten genituen: “La Reconquista de la Península”. Hortik ezagutzen genuen Pelaio izena. Baina, horretaz aparte, gure adin inguruko mutil bat, bakarra, zegoen (*Bekokaleku*: Beheko Kalekoa) Pelaio zeritzana.

PELAJI

Itxura txarra janzerari edo ilajeari dagokionez (“pelaje”, “mala pinta”). *Enjeneralin ori dotore ikusikozu, bañe gaur ez. Aur da; beatu zelako pelaji ekarriraben* (Gehienetan hori dotore egoten da, baina gaur ez. Hor dago; begira nolako itxura txarra ekarri duen).

PELELI

Pertsona sinplea eta koldarra (“pelele”). *Pelele kobardiralako ezan jun areana arpexe emotea* (Beldurti koldarra delako ez zen harengana joan aurpegia ematera).

PELELIK

Gizonezkoek neguan janzten zituzten txorkatilarainoko galtzontzilo zuri luzeak. Nahiz eta adiera bera ez izan, gaztelaniaz ere badugu berba hau. “Pelele: Traje de punto de una pieza que se pone a los niños para dormir”. Guk pluralean esaten dugu *prakak* edo *kantzontzilluk* bezala. *Atzo goxin goxa beko Pedrok balkoire urteban pelelikiñ* (Atzo goizean goiz beheko Pedro balkoira irten zen galtzontzilo luzeak soinean zituela).

PELIKATU

Berdel txikia (“macarel pequeño”, “estornino pequeño”). *Pelikatu len asko atrapatezan eta on-be bai* (Berdel txikia lehen asko harrapatzen zen eta orain ere bai).

PELIKULI

1.- Filma (“película”). Zinema areto bi zeuden: *Goiko zini* eta *Beko zini*. Neguan behintzat ia egunero ematen zituzten filmak bietan. Hiru irizpideren arabera sailkatzen ziren. Irizpide moralaren arabera: *“zurixe* (denentzat), *azule* (14 urtetik gorakoentzat), *rosi* (18 urtetik gorakoentzat), *3-R* (“Mayores con reparo”; ezkonduentzat-edo); *eta baltza* (4-Nadie). “4-Nadie” ipini eta aretoa lepo, lehertzeko zorian. *A pelikuli ikusitte gero iltten baziñan zuzen-zuzen inpreñure* (“4-Nadie” zeraman filma ikusi eta hiltzen bazinen, infernura zuzenean). Gaiaren arabera: *oesteku* (bakerune), *españoladi*, *indixune*, *gerraku*, *gangsterrana*, *Tartzanena eta abar*. Kalitatearen arabera: *ederra*, *txarra*, *eskasa*, *politte*, *naiku politxe*, *popatik artzeko-be balixo ezebana*, *interesanti*, *aburridu*, *barre etteku*, *nearretteku...* *Oesteko pelikuli ikusirou, bañe, eskasa zan* (Westner filma ikusi dugu, baina, eskasa izan da).

2.- *Pelikulazu*. Filma aparta, sekulako filma (“peliculón”, “película excelente”). *Gaur botarabena, pelikulazu ixan da* (Gaur eman dutena, filma aparta izan da).

PÉLMU

Pertsona gogaikarria (“pelma”). Baldin eta gizonezkoa bada *pelmu*; aldiz, emakumea, *pelmi*. *Ori andrioi pelmire, bañe beran gixona-be pelmu* (Emakume hori gogaikarria da, baina, bai bere senarra ere). *Ume guztik ezti pelmuk ixaten* (Ume guztiak ez dira gogaikarriak izaten).

Berez gogaikarria izatea umeei dagokie. Tarteka, ordea, pertsona nagusiak ere gertatzen dira. Hiztegiak (Real Academia Española) honela dakar berba honen adiera. “Pelma: persona molesta e importuna”. José Orte y Gasset filosofoak berriz, Donostiara hitzaldia ematera etorri zen batean beste era honetara eman zuen definizioa: “Pelma es aquella persona que quita la soledad sin dar compañía”.

PELOTA PARTIDU

1.- Eskuzko pilota partida (“partido de pelota a mano”). Mutikoen artean sarri jokatzen genituen partidak: beti hamabira. Ordea guretzat ikusmina sortzen zutenak, herri mailako pilotarien artekoak izaten ziren, noizbehinka antolatzen baitzituzten horrelakoak. Nire akorduz zaharrenetatik hasita: *Artondo, osaba Pruden (Landaribar), Txermola, Makatza, Patxi, Kauso, Iparragirre, Lekue, Morroxko*.

Herriko jaietan eta udako zenbait igandetan profesionalen partidak: *Gartziariño anaxak, Arriaran anaxak, Mendieta, Ogeta, Soroa, Gallastegi, Akarregi, Kortabitarte, Etxabe IX, Etxabe X, Irureta, Barberito...*. Batzuetan guk ere lortzen genuen sartzea; baina, aguazilak ere hurbil ibiltzen zirenez, oso argi ibili behar. Igande batean, gogoratzen naiz, Athletic-eko jokalaria famatua *Gainza* pilota partida ikusten zegoela, jarlekuen azpiko aldetik bere parera heldu eta ezkerreko hankan, abarketan (sorozko abarketa urdinak zituen) ukitu nuen. Bere hanka ona ezkerre zen. *Bera, Gaintza, eztatt konturatu zan; ni bai!* Bera, *Gainza*, ez dakit ohartu zen; ni bai).

2.- *Pelotabaiko partid*u. Pilotarik gabeko partida. Pilota partida hauek guztiz bitxiak gertatzen ziren; ordu arraroetan jokatuak. Maizenik parranda baten luzapena izaten zen. Pilota izan ezik beste osagai guztiak izaten zituen: lau pilotari, epailea, tantoak zenbatzen zituen eta abar. *Gañea bat eoten zan txapin ondun, lantzin-lantzik txapi ukabillaz jo tantu amaitzeko* (Gainera, pertsona bat, hormaren kontra txaparen ondoan egoten zen, noizbehinka txapa ukabilez jo tantoa amaitzeko). *Aringaingan atzea ta aurrea, dejadi, kortadi, zabalea ta abar...* *Pelota partido naturala! Bañe pelotabaik!* (Korrika atzera eta aurrera, dejada, moztu, zabalera eta abar. Behar bezalako pilota partida. Baina, pilotarik gabe). Txaparen kontra zegoenak erabakitzen zuen partida nork irabazi.

PELOTA PLÁZI

Pilota lekua, frontoia (“frontón”). *Pelota plazi bete-bete eiñddera. Lelengo ezpatadantzataz, da gero seixan pelota partiduk* (Frontoia jendez beteta dago. Lehenik ezpata dantzak daude, eta ondoren, berehala, pilota partidak). *Pelota plazi umez beteta arratsaldetan eotezan* (Frontoia umez beteta arratsaldeetan egoten zen).

PELOTAXE

Pilotaria (“pelotari”). Profesionalei edo herri mailan puntakoak zirenei (*Txermola, Makatza, Patxi, Iparragirre, Kauso, Lekue*) ezartzen genien *pelotaxe* titulua. Maiz aritu eta ongi egiten zuenagatik ere esaten zen: *Ezkerti pelotaxe zan; asko ibilltzezalako ta ondo jokatzebalako* (“*Ezkerti*” ere pilotaria zen, maiz aritzen zelako eta pilotan ongi egiten zuelako). Sarri aritu arren ondo jokatzeko ez zuenari *seundako pelotaxe* (bigarren mailako pilotaria), edo *txartamakala* (erdipurdikoa) deitzen zitzaion. *Ori ibilli bai asko, bañe, pelotan eiñ, tamañun!* (Hori maiz aritzen da, ordea, ez du ongi egiten pilotan).

Txikitako oroimen berezia, profesionalen artean, Soroarena dut: atzelari aparta, aurrelariari segurtasun eta babes handia ematen ziona, eskuinez nahiz ezkerrez ongi moldatzen zena, baina, batez ere kantxan mugitzeko eta pilotan egiteko zuen dotorezia.

Elizaren inguruan dagoen korridore batek frontoira ematen du (*Korreta Barrixe*), eta partidaren bat zenean (zeinahi mailatakoa), gizonezkoak egoten ziren *korretatik* begira, eta haiek jakiten zuten beti, tantoa nola bukatu, atzelariak zen egin behar zuen, edo sakea nora atera. Haiek baino pilotari hoberik ez zegoen munduan. Augustin Zubikaraik arrazoiak: “*Pelotaririk onenak korretakuak*”.

PELOTI

1.- Pilota (“pelota”). Larruzkoak zaharragoei ikusten genizkien, baina, guk lanazkoak esparatrapuz forratuak izaten genituen. Esparatrapu zuri garbi berria ipinita, berritan izaten ziren haiek dotoreak. Berehala zikindu eta iluntzen zitzaizkigun. Ia mutiko bakoitzak pilota bat izaten zuen patrikan. Bustiz gero berehala hondatzen ziren. Horregatik, zorua bustia bazegoen, pilota atera ere ez. *Amen ezga ibillibir, pozutaz-da* (Hemen ez dugu jardun behar pilotan, putzuak baitaude).

Horietaz aparte zeuden palaz aritzeko pilota gomazkoak: *Mazizuk eta barru utze eukenak. Mazizuk ixatezin ederrak* (Beteak eta barruan haizea zutenak. Beteak izaten ziren bikainak).

2.- Pilota kirola (“deporte de la pelota”). *Pelotik aspaldixan inddarra arturau* (Pilota kirolak aspaldi honetan indarra hartu du). *Niri fuela baño gexa gustaten gazta peloti* (Futbola baino atseginagoa zait pilota).

3.- *Pelotan*. Pilotan (“a la pelota”). *Ibilli ere egiten ginen, baina, batez ere, eiñ eta jokatu*. Zaharragoek maiteago zuten *pelotan eiñ* lokuzioa. *Saturrane a jungoa pelotan ettea?* (*Saturrarane*a joango al gara pilotan egitera?). *Iñakin semik ondo etten dau pelotan* (Iñakiren semeak ondo egiten du pilotan). Guk, aldiz, *pelotan jokatu*. *Plazaguz pelotan jokatzera* (Plazara goaz pilotan jokatzera). *Ni pelotak etten makala nittan; obeto esanda, enekixen. Pelotan jokatzeko obetua ibiltten nittan pelotak etten baño* (Ni pilotak egiten ez nintzen batere trebea; hobeto esanda, ez nekien. Pilotan egiten hobeto moldatzen nintzen pilotak egiten baino). *Pelotan gebizen eskaparatin ondun de auazille etorriazku. Ez gattu atrapa* (Pilotan ari ginen erakusleioaren ondoan eta aguazila etorri zaigu. Ez gaitu harrapatu).

Pilotan egiteko leku ugari zeuden: *Frontoiñ, atrapatebanak aurreko paetin, eta bestik, ezkerreko paeguztin; Saturrango frontoin, korreta barrixin, elixopin (sankristauaz kontuz), eskoletako frontoin, guzurretxin, entradetan-be bai, ero erozein paetetan* (Frontoian, harrapatzen zuenak aurreko horman, eta gainontzekoak ezkerreko horma guztian; *Saturrarango* pilotalekuan, eliza ondoko korridore berrian, zimitorioan (sakristauarekin argi ibili behar), eskola publikoko frontoian, *guzurretxi* esaten zioten frontoian, etxeetako atarietan ere bai, nahiz edozein hormatan).

Gutxi ginenean hamabira partidak jokatzen genituen: buruz buru, bat biren kontra, bi biren kontra... Partida bukatzeaz zegoela parra egiten bagenuen: *bire barrixe, ero laure barrixe, ero seire barrixe...* *Irure, ero bostea, ero zazpire sekule-bez. Beti numero parra ixatezan* (bi tantotara berria, edo laura berria, edo seira berria... Hiru tantora, edo bostera, edo zazpira, inoiz ez. Beti zenbaki bikoitia izaten zen). Asko ginenean kanporaketan. *Pelotan fueraka ibilltten giñanin, tantu galtzebana kalea* (Kanporaketan jarduten genuenean, tantoa galtzean zuena kanpora).

Geroago guk ere ikasi genuen palaz jokatzen, baina, aurretik, txikiak ginenean, beti eskuz.

PELOTOI

Tropela (“pelotón”). *Pelotoi ondioik ezta agiri* (Tropela oraindik ez da ageri).

Gure lehengusu-lehengusinen osaba bati (Mari Solen-eta aita: Gonzalo Landaribar Garramiola) entzun nion lehen aldiz berba hau. “Vuelta España” pasatu behar zela-eta, Lekeitio bidera joan ginen batean. *Pelotoi iru minuture pasara* (Tropela hiru minutura igaro da). Aldez aurretik inoiz entzun gabe nuen berba, eta ez nekien zer esan nahi zuen ere. Gure lehengusu-lehengusinentzat (Jabier, Maite, Ramon, Karmele, Nekane, Josu, Pilare, Bernar, Garbiñe; garai hartan oraindik, azken biak edo hirurak jaiotzeke izango ziren), hura “*Tio Kontzalo*” zen.

PÉLLO PANADERU

“*Bolu*” familiaren tailerraren eta izoztegiaren tarteetan, portuan, zegoen “*Pello*” okindegia (*Panadería Pello*). Laguntzaileraren bat ere izango zuen, baina, han Pellok egiten zuen ogia. Gauero, gau osoa lanean, urteko gau guztietan, bat bera huts egin gabe. Jatorriz elgoibartarra.

Etxean mutilak zeuzkala eta gure aitak Pellorengana jo zuen ea mutilen bat hartuko ote zuen ofizioa irakasteko. Itsasora irteteko ordua zen, goizeko laurak; eta okina lanean. Aitak bukatu arte Pellok ez omen zion aurpegira begiratu ere egin. Ordea, bukatu zuenean, eskuan zeukan tresna (ogiak labean sartzeko zurezko pala) bazter batean utzi eta honela esan omen zion begietara begira: “*Jangoikuan izenian, kendu ori burutik. Panaderua baino ofizio txarragorik eztago munduan. Beste guztiak lotan edo parrandan dabizen bittartian zeu biarrian; suaren aurrian izardittan. Eta urte osoan egun bapez jai. Mutil gixajua! Orrelakorik ezeixu eñ gero! Nik neure semerik ez neuke ona ekarriko!*” Gure aita beldurtu zen. Horregatik gutako inor ez zen okina (*pana(d)eru*) izan. Ikus, *koziñero ibilli*.

PENAGARRITTASUNE

Lastima (“lástima”). *Ume txikixak amabaik geatzi, penagarrittasunera* (Lastima da ume txikiak horrela amarik gabe geratzea).

PENAGARRIXE

Penagarria (“lamentable”). *Eurak oixe nai ixateben, bañe penagarrixerik amar urteaz itxosa juti* (Beraiek hori nahi izaten zuten, baina, penagarria hamar urterekin itsasora joatea).

PENAZA

Gogorra eta nekosoia (“fatigoso/a”, “cansado/a”). *Biaji penaza eñgatzku* (Bidaia nekosoia egin zaigu). *Otzaretan bazi karga ta burun gañin karriati biar penaza ixatezan* (Saskietan lokatza kargatu eta buru gainean garraiatzea lan nekosoia izaten zen).

PENDEJU

Gogaikarria, kakatsua (“impertinente”, “latoso/a”). Neskatoari, *pendeji*. Batez ere umeei egosten zaie. *Pendejo madarikatu. Iru libra eztottuz pixaten, da orrenbeste disgusto emon birdabela!* (Ume kakatsu madarikatua. Hiru libra ez ditu pisatzen eta horrenbeste buruhauste eman behar dituela!).

PENDULE

Librako harria (“piedra de medio kilo aproximadamente”). Beste hainbat tresnekin batera, tresetekin kordan arrantzan egiteko behar izaten zuten *pendule*.

Arrantzaleek *pendule* soilik erabiltzen zuten, guk, aldiz, beti *arri* berbaren ondoan: *arri pendule* (harritzarra). Harriren bat handi samarra zenean, horrela deitzen genion. *Beatu gendun ia beian iñor baeuan, da arri pendule bota gendun Akillan bera* (Begiratu genuen ea behean inor bazegoen, eta harritzarra bota genuen *Akilla* mendian behera).

PENÍ

1.- Pena (“pena”). Pena, *artu* eta *emon* egiten zen. *Ain txarto ikusi nittunin peni artutzan da euraneko etxea erunitun* (Hain gaizki ikusi ninduenean pena hartu zidan eta beraien etxera eramanez ninduen). *Umik an otzadardaraka eta gosikilltten... Peni emozten* (Umeak han hotzez dardarka eta gosez hiltzen... Pena eman zidaten). Iñaki Eizagirre (“*Kamaleoi*”), kordeleria-koak (*txirrikaku*) honela esan zidan Antiguako Ama Birjina ostu zutenean: “*Ni ena bape elixkoxe, bañe peni artutzat*” (Ni ez naiz batere elizkoia, baina, pena hartu diot).

Penari buruz gure amak honako esatera botatzen zigun: “*Pena bat datorrenin, betor ordu onin, beste bat ez badator ondorenin*”.

2.- *Penatan*. *Penatan* (“con pena”). Zerbait eginaren edo egiteke utzi izanaren damuak sortzen duen pena. *Enbinebala, enbinebala, ta atzanin eiñbaik laga neban. Gero penatan eonittan* (Egin behar nuela, egin behar nuela, eta azkenean egiteke utzi nuen. Gero *penatan* egon nintzen). *Lagundu alixan gentzan da ez gentzan lagundu. Gero penatan eonittan* (Lagundu ahal izan genion eta ez genion lagundu. Gero *penatan* egon nintzen).

3.- *Penaz*. Zailtasun eta neke handiz (“con dificultad”). *Antiurarte allana, bañe penaz* (Antiguaraino heldu naiz baina, neke handiz). *Gaxoik eonda luzarun. Baetorren oñez, bañe, penaz* (Gaixorik egon da luzaroan. Bazetorren oinez, baina, zailtasun eta neke handiz).

PENITENTZIXI

Penitentzia (“penitencia”). Aitortzen zenari bekatuen ordainetan apaizak ipintzen zion betebeharra. Bekatuak egiteagatik kristauak norbere buruari jarritako zigor oinazegarria. *Pekato andixak eiñarren Domanuelek penitentzixa txikixe ipiñtteban* (Bekatu handiak egin arren Don Manuelek penitentzia txikia ipintzen zuen). *Penitentzixi ettea ixuzela esaben. Oñortozik jungozile Arantzazurarte* (Penitentzia egitera zihoazela esan zuten. Oinutsik joango zirela Arantzazuraino).

PENOLEKU

Hegaluzearen arrantzan, itsasontziaren popan, *kakalekuku* edo *sanburnio* deiturikoaren gainean joaten zen aparailu luzea: *penoleko apaxu*. *Kakalekuko apaxu* motza izaten zen, *penoleku* berri, luzea.

PÉNTSA

1.- Pentsatu (“pensar”). *Lelengo, gauzak aurretiaz ondo pentsa ta gero eiñ* (Lehenik aldeztu aurretik gauzak ondo pentsatu eta ondoren egin).

2.- Pentsatu, atera kontuak! Aurretik nahiz ondoren esan edo entzundakoa azpimarratzeko edo indartzeko balio du. *Etxin eukazen diro ta alaja guztik ostutzez. Pentsaxu!* (Etxean zituen diru eta bitxi guztiak lapurtu dizkiote. Pentsatu!). *Pentsa zemat auantaraben orrek andiorrek. Orrenbeste urtin ixte eunero mozkortute juteakon gixona* (Atera kontuak zenbat jasan duen andre horrek. Horrenbeste urtetan ia egunero mozkortuta joaten zitzaien gizona).

3.- *Pentsaten*. Ezezka erabiltzen da alderantziz uler dadin. *Zeuk ezpozu pentsaten neu goxeko bostetan altsako nazela txibitta juteko* (Ze uste duzu? Ni goizeko bostetan jaikiko naizela txipiroitara joateko?).

4.- *Pentsaten dot*. Uste dut (“me parece”). Honek kontrakzioa ere maiz entzun daiteke: *pentsateot*. *Nik pentsaten dot ixtez Txindokire jun giñanin Imanol ezala guaz etorri* (Uste dut iaz Txindokira joan ginenean Imanol ez zela gurekin etorri). *Nik pentsateot zeu-pe etorri enbiko*

zendukela (Nik uste dut zuk ere etorri beharko zenukeela). Forma hau ezezka ere maiz erabiltzen dugu: *eztopentsaten* (ez dut uste). *Nik eztopentsaten orreik Ondarrun jaxozinik* (Nik ez dut uste horiek Ondarroan jaio zirenik). *Nik eztopentsaten orrek ondo urtengorabenik* (Nik ez dut uste hori ongi irtengo denik).

PENTSAMENTOI-PEZ

Ezta pentsatu ere (“ni pensar”, “ni hablar”). *Faltaran diro guzti, neuk ipintteko? Pentsamentoi-pezt!* (Falta den diru guztia nik ipintzeko? Ezta pentsatu ere!). Honen sinonimoa: *Pentsa-bez. Zeuaz motorrin? Pentsabez!* (Zurekin motoan? Ezta pentsatu ere).

PENTSAURIK

Pentsatuaz (“pensando que”). *Ariñ jun giñan pentsaurik zueik ordurako allata eongo ziñela* (Gu azkar joan ginen, ordurako zuek helduta egongo zinetelakoan). *Neu-pe paga eineban pentsaurik zueik ezenduela paga* (Nik ere ordaindu egin nuen, pentsatuaz zuek ez zenutela ordaindu).

PEPENeko BASERRIXE

Heritik *Antiguako* ermitara joateko bi bide daude: *Bire zarra* eta *bire barrixe* (bide zaharra eta bide berria). Lehen ospitalea zenaren eraikuntzaren parean, Goiko Kalea goranzko norabidean bitan banatzen da. Eskuinekoa da “bide zaharra”, eta ezkerrekoa “bide berria”. Bide zaharretik joanez gero, *Antiguarantz* hartzen den lekuan, bidearen eskuinaldean dugu *Buenos Aires* izeneko baserria. Zuzen hartuz gero *San Klarara* jotzen da, eta ezkerretara *Antiguara*. Guk beti *Pepeneko baserrixe* lez ezagutu izan dugu. Kale baserriak baziren (*Gixonaneku, Ikatxaneku...*) baina, mendian zeudenetakoen artean, hurbilenetakoa zen *Pepeneko baserrixe*.

PEPIXKAKU

Kromoak baino txikiagoak eta kartoizkoak, beraz, gogorrangoak izaten ziren. *Pepixkakuk* zekartzaten irudiak ere oso bestelakoak ziren: gehienetan armarren antzeko irudiak. Gure aurrekoek orokorrean kromoari *pepixkaku* esaten zioten. Guk ongi bereizten genituen *kromu* eta *pepixkaku*. *Fuelistak-eta, kromutan etortezin, bañe, pepixkakutan ez* (Futbolarien irudiak kromoetan zetozen, baina ez *pepixkakutan*).

PERDIGOI

Perdigoi (“perdigón”). Uste genuen *perdigoi* eta *baliñe* sinonimoak zirela; horregatik erabiltzen genuen bata nahiz bestea adiera bera zutelakoan. Orain badakigu haizezko eskopetari *baliñe* kargatzen zaiola, eta *perdigoi* kartutxoaren barruan joaten dela. Ordea, orduan, horrelako bereizketak Eibarko mutilek jakingo zituzten, guk ez.

Festetan etortzen ziren “barraken” artean *tirapitxoik* ipintzen zituzten, eta hantxe ikusten genituen eskopetak eta *perdigoi*k. *Pezetiaz bost perdigoi emoten zittuezen* (Pezeta batekin bost perdigoi, bost tiro egiteko aukera, ematen zuten). Horretaz aparte, norbait eskopetaren jabe egiten zen, eta perdigoia ere eskuratzen zituen. Zertarako? Txoriei botatzeko. Baina, debekatuta zegoen, beraz, eskopeta eskuan bazeneraman aguazilekin kontuz ibili behar! *Beñ, eztatt zeñek ekarriban eskopeti. Jabierrek (Landaribar) artuban, urre-urretik dispara, ta Pakoi (Arauko) ainkan satutzan perdigoi. Ezparau ata ondioik antxe eukikorau* (Behin, ez dakit nork ekarri zuen eskopeta. Jabier Landaribarrek hartu zuen eta, hurbil-hurbiletik tiroa eman eta hankan sartu zion perdigoia Pako Araukori. Ez badu atera, oraindik hanka barruan edukiko du).

PEREGRINAZIÑOI

Erromesaldia (“peregrinación”, “peregrinaje”). *Ama ta ixiko Klara peregrinaziñoiñ jundi Itziarrea* (Ama eta izeba Klara erromesaldian joan dira Itziarrera).

Garai hartan noizetik noizera entzuten genituen erromesaldian joateko lekuen izenak: Fatima, Lourdes, Arantzazu, Itziar, Arrate, Loiola, Elorriko. Elorriora behinik behin hiruzpalau aldiz

joan izan ginen; Loiolara ere pare bat aldiz. Gogoratzen naiz, txikitán izeba Puritarekin Itziarrera joan nintzela, eta ikaragarritzko jendetza elkartu zela han.

PERIODIKU

Egunkaria (“diario”, “periódico”). *Perioriku* ere entzuten da. Berba entzuten genuen eta gizon “ilustraturen” batzuk ikusi ere bai *alameran* egunkaria eskuetan zutela. Herriko albisterei bat zekarrenean berehala zabaltzen zen. Ezagunenak: “Correo Español, El Pueblo Vasco”, “La Voz de España”, “Diario Vasco”. Atzo *Ondarrun pasazana periodikun dator, erretrato ta guzti* (Atzo Ondarroan gertatutakoa egunkariak dakar, argazki eta guzti). *Ez pentsa periorikuk ekarten daben guzti egixeranik* (Ez pentsa gero, egunkariak ekartzen duen guztia egia denik).

PERIPEZIXAK

Gorabeherak (“peripecias”). *Samigeleko ermita allateko peripezixak demasak pasarouz* (San Migel ermitara iristeko gora-behera latzak izan ditugu). *Ketaxako porture sartu giñan, bañe, birin, peripezixak eukienduzen* (Getariako portura sartu ginen, baina, bidean, gora-beherak izan genituen).

PERKALA

Alproja, “erreminta”, gutxi fidatzekoa (“bicho”, en frases expresivas). *Orreaz kontuz-e!” Ederrara ori perkala!* (Kontuz horrekin! A zelako alproja den hori!).

PERLESIXE

Perlesia (“perlesía”, “debilidad muscular”). Berba hau gure aurrekoek erabiltzen zutenez guk entzun egiten genuen. *Iñakineko aumai perlesixe allaako* (Iñakiren amona perlesiak jo du). *Beko umira perlesixaz* (Beheko haurra dago perlesiak jota).

PERLÍ

Perla (“perla”). Beste inora joan gabe, guk geuk aurkitzen genituen “perlak” marea jaisten zenean. Ertz eta kantoï guztiak guztiz leunduta, uretan luzaroan egoniko kolore guztietako kristal zatiak ziren guretzat “perlak”, zein baino zein politagoak. Garbienak hondartza inguruko harkaitzetan egoten ziren. *Saturrarandik Mutrikura bitarteko hondartzetan topatzen genituen “perla” dotore eta garbiak. Guazen perlak topatea* (Goazen “perlak” aurkitzera). Esan eta egin. “Perla” mordoa aitaren batean.

PERLÓI

1.- Perloia (“perlón”). Itsas arrain batzuen izen arrunta. Perloi beltza eta gorria daude. Bizkarraldean batak kolore ilunagoa izaten du, eta besteak gorrixka, hurrenez hurren. Beltzak haragi gogorragoa du, beraz jateko hobea. *Nik neuk, jateko, perloi baltza naxarot gorrixeko baño* (Nik, behinik behin, jateko, perloi beltza nahiago dut gorria baino). *Ez txitxarruk moruku, bañe perloi-pe ezkardi eukitten dau* (Ez txitxarroak bezalakoa, baina, perloiak ere ezkardi izaten du). Ikus, *ezkardi*.

Arrasteko txalupek beti ekarri izan dute perloi dezente. Baina, badirudi, lehenago ere perloia ezagutzen zela, banaka batzuk amuaz harrapatzen zirelako. Ikus, *kolondriñe, neska zarra eta putxanu*.

2.- *Perlói úre*. Euria franko egin ondoren uholdeak izaten zirenean errekek ekartzen zuen ur zikin beltza. Errekak “*perloi ure*” zekarrenean, baxurako arrantzaleei arraina harrapatzeko susmoa, ustea, itxaropena pizten omen zitzaien: *Perloi ure dator; gaur atrapakou arrañe* (*Perloi ure* dator. Gaur harrapatuko dugu arraina). Agustín Zubikarairi jasotakoa.

PÉERRA

Ferratu (“herrar”). *Niri gusta etteaztan ganaruk perraten ikusti. Perrerrunin urre-urretik eoten giñan beire-beire* (Niri atsegin zitzaidan behiak ferratzen ikustea. Ferratzailearen ferratokian hurbiletik egoten ginen begirik kendu gabe).

Kaballoik (zaldi) eta *ganaroik* (behi) ia ikusi ere ez bagenuen egiten, nola genekien ferratzea zer zen? *Iturri Barri* auzoan, zegoen *Perrerruneko* etxea; orain ere (2006) hantxe dago. Etxe haren beheko aldean, erreka bazterrean, lokal bat zegoen, eta gu inoiz joan izan ginen hara antxoari burua kentzera. Ez naiz gogoratzen “*Silberioneko*” kontserba fabrika ala “*Maria Tobanekoan*” nenbilenean izaten zen. Lokal haren aldamenean zegoen ferratokia. “*Perrerru*” (Javier Mugarza) hantxe aritzen zen behiak, idiak (*ganaruk*) eta zaldiak ferratzen. Guretzat ez zegoen ikuskizun hura baino bitxiagorik: ganaduak lehendik zuen ferra zaharra, iltze eta abar kendu, mailu eta trintxa moduko erremintaz azkazal zaharra gastatu eta ferra berria josi. Gainera, lehenbizi ganadua edo zaldia lotu egin behar zen ongi, belaunak tolestaturik; zeremonia bitxia. Gu, fabrikara sartu aurretik, eta deskantsu garaian, zuzenean joaten ginen hara. Lanean ari zen perratzailearengandik, hurbil-hurbil, ez genion begirik kentzen; xehetasun oro jasotzen genuen: perratzailea bera, bere mugimenduak, erremintak, ganaduaren aurpegia, hankak, azkazalak... *Perrerru kaballu perraten euan da beire eonga* (Ferratzailea zaldia ferratzen ari zen eta begira egon gatzazkio). Aldarte horri etekin handia ateratzen genion. Izan ere, gu ibiltzen ginen lekutik (*Kanttope*) hura oso urruti zegoen. Antxoia garaian, lokal hartara joaten ginenean izan ezik, gu alde hartara ez ginen ezertarako arrimatzen.

PERRÁ ÓTSA

Ferra hotsa (“ruido de herradura”). Ferra jarri berriak zituen idi, behi edo zaldiak asfaltoan nahiz harritzko bidean ateratzen zuen zarata zirraragarria. *Goikalintzir Boni Gixonaneko ganaruk ondarrez betetako karru eruten ixuzen. Areik atarabe perra otsa!* (Bonik Gixonaneko idiek Goiko Kanean zehar joan dira hondarrez betetako gurdia tiraka. Haiek atera dute ferra hotsa!).

PERREJILLE

Perrexila (“perejil”). Entzun sarri; ikusi, amak saltsa berdean patatak edo legatza prestatzen zuenean. *Amak leatzai etteko eukitteban perrejille* (Amak legatzari egiteko edukitzen zuen perrexila).

Saltsa gehiegitan sartzen zenari, berriz, “*saltsa guztixetako perrejille*” deitzen zitzaion.

PERRERU

Ferratzailea (“herrador”). Guk ferratzaile bakarra ezagutu genuen: Javier Mugarza. Ferratzailea zelako Ondarroan “*Perrerru*” goitizenez ezagutzen zen. Bera “*Perrerru*” baldin bazen, bere seme alabak *Perrerrunekuk*. Lehenik beste edozein familiak zuen goitizena bezala entzuten eta hartzen genuen *Perrerrunekuk*, ongi ohartzeko *perrerru* ogibide bat zela. Oso ofizio bitxia zinez. Inoiz ez genuen entzun izan inguru hartan besterik zegoenik. Batzuetan hurbiletik ikusteko aukera izan genuen ferratzaileak nola egiten zuen lan idi edo zaldiren bat ferratzean. Harrituta eta liluraturik geratzen ginen. Guk bizi genuen itsas giroarekin (txalupa, soka, kanabera, batel, tretza, berun, amu, arraun, sare...) ez zuen zerikusirik. Hala ere erakargarria egiten zitzaigun guztiz. *Perrerru ganaru perraten ikusirou* (Javier Mugarza ferratzailea idia ferratzen ikusi dugu). Kasu honetan, jakina, behia ere izan zitekeen, baina guretzat *ganaru*.

“Ondarroan *Perrerru* goitizenez ezagutzen zen Javier Mugarza Ortuzar, Amorebieta-Etxanoko *Kortederra* baserrian jaio zen. Baserri hori gaur egun hor mantentzen da bide ondoan jatetxe modura.

Badirudi *Kortederra* bide ondoan zegoenez, ostatua zela, eta bai bezeroen zaldien zalditegi ere. Horregatik, Javierren aitak perratzaile lanak egiten zituen, eta aitarekin ikasi zituen berak lanbide horren trikimailuak.

Sei neba-arreba izan ziren. Zaharrena ez zenez, oso gazte zela joan zen Enkarterri aldera. Ordea, paraje haietan bizimodua oker samar joan eta Markina ingurura jo zuen, eta handik Ondarroara. Han *Ikatxa* baserriko neska batekin ezkondu zen, baina, berehala alargundu.

1924an berriro ezkondu zen; oraingoan Carmen Zubikarai Guenaga ondarrutarrarekin. Carmen-eta, sei neba-arreba ziren, eta horietako bat Augustin Zubikarainen aita. Ezkontza honen aurretik Javier Mugarzak *Perreruneko etxi* eraikita zuen *Zamora* tabernakoekin batera. Etxe horretan jaio ziren bere sei seme-alabak: Joseba, Javier, Karmele, Josu Ander, Ikerne eta Zuriñe. Josu Ander umetan hil zen. Javier eta Zuriñe ezkongabeak dira. Beraiekin bizi izan zen Rosario Zubikarai, Carmen Zubikarainen neba baten alaba.

Javier Mugarzak, "*Perreru*"k, etxe ondoan, beheko aldean zuen ferratokia baina, horretaz aparte, albaitari lanak burutzeraz ere sarri joaten omen zen baserrietara, batez ere txahalak jaiotzeko ulean.

Gerra garaian, "*nazionalak*" Ondarroan sartu zirenean, "*Perreru*"k alde egin behar izan zuen etxetik. Eta beste askori bezala etxea "errekisatu" zioten. Carmen, bere emaztea, Ondarroan geratu zen seme zaharrenekin; txikiak *Kortederra* baserrira eraman eta hantxe egon ziren gerra bukatu bitartean. Javier Mugarza, "*Perreru*" Bilbon egon zen espetxean.

Joseba, seme zaharrena, Cristina Goikoetxea getariarrarekin ezkondu zen. Hiru seme-alaba izan zituzten: Elisa, Joxe Agustin eta Mª Carmen.

Karmele, Jesus Berasategi eibartarrarekin ezkondu eta lau seme-alaba izan zituzten: Jasone, Zuriñe, Jose-Javier eta Gorka.

Ikerne, Pablo Laka Gabiolarekin ezkondu eta sei seme alaba izan zituzten: Arantza, Josu Ander, Itziar, Begoña, Jon Paul, Joseba Mikel.

"*Perreru*" 1975eko abenduan, Ikernereren etxean Algortan hil zen, Franco baino apur bat beranduago; Javier Mugarzaren emazte Carmen Zubikarai, osteraz, 1974an.

"Ondo akordatena Franco txarto-txarto euala zelan emoteben telebisiñoittik informaziñoi. Attitte Algortan geure etxin euan da geuz eotezan telebisiñoi ikusten. Berak esateozkun alako azkana, alako erixotzaik, eztotzala iñoi opa; etsairik andixenaibez". (Laka Mugarza Arantza).

(Ongi gogoratzen naiz, Franco oso gaixo zegoela, nola ematen zuten telebistatik informazioa. Aitona Algortan gure etxean zegoen, eta gurekin egoten zen telebista ikusten. Berak esaten zigun, horrelako azkenik, horrelako heriotzarik, ez ziola inori desio; etsairik handienari ere ez).

PERRÍ

Ferra ("herradura"). Inoiz, baserri baten ondotik pasa eta aurkitzen genuen ferraren bat. Osterantzean beti pluralean: *perrak*. *Ganaruai perra barrixak ipintten ikusirou* (Behiari ferra berriak ipintzen ikusi dugu). Guretzat ferra objektu bitxia zen, gu ibiltzen ginen ohiko lekuetan (ur ertzean) ez baikeuen inoiz ferrarik aurkitzen. *Kresalin ez gendun sekule perraik topaten* (Marea jaitsi ondoren ur ertzean ez genuen inoiz ferrarik aurkitzen).

PERROLOBU

Otsoaren antza duen txakurra. *Iñor ezeuala pentsarou te txaletea sartzea gixuzen, bañe perrolobu asiazku baubaraka* (Inor ez zegoela pentsa dugu, eta txaletera sartzeraz gindoazen, baina, otsoaren antzeko txakurra hasi zaigu zaunkaka).

PERROTXIKERU

Perretxiko biltzailea ("aficionado a buscar setas"). Perretxikotara maiz joateaz gain, asko biltzen zituena, eta onak eta txarrak ongi bereizten zekiena. Orain *perrotxikero* ugari dago bazterretan. Orduan Errapel Solabarrieta zen konfiantzazko *perrotxikero* ezagunena eta sonatuena. Orduan, zaletasun hori zuen emakumerik ez genuen ezagutu.

Beste perretxiko biltzaileek ere, zalantza zeukatenean Errapeli galdetzen zioten jangarriak zeintzuk ziren.

Egun batean gure aitaren koadrilako batzuk (*liorrin euazenak*) perretxiko afaria egin behar zutela-eta, joan ziren mendira perretxiko bila. *Perrotxikuk artu te artu; polittenak* (Perretxikoak bildu eta bildu; dotoreenak). Beraien artean inork ez zekien jangarriak ote ziren ala ez. Beraz norbaiti galdetu behar. Nori? Errapeli. Han zeuzkaten perretxikoak, zein baino zein dotoreagoak mahai gainean zabalduta. Heldu zen Errapel, eta begiratu zuen mahaira: “*Orreik perretxiko guztiok, zamarpoture segixan. Eta ikutoik ettemotzazue, eskuk ondo garbittu derrepente sikatuko zaze bestelaik*” (Perretxiko horiek guztiak zakarrontzira berehala. Eta ukiturik egiten badiezue eskuak ondo garbitu, bestela derrepente hilko baitzarete). Perretxikorik ez zuten jan baina, berehala egin ziren arrainaren jabe afaria atontzeko.

PERROTXIKU

Perretxikoa (“seta”). *Perrotxiku lelengo ezautu enbizu. Ezpozu ezautzen, amu ezpanin* (Perretxikoa lehenik ezagutu egin behar duzu. Ezagutzen ez baduzu, argi ibili).

Ikusi ere ez genuen egiten eta jan gutxiago. Noizbehinka perretxikoei buruz albiste txarrak baizik ez genituen entzuten: *Eztai nungo baserrixan perrotxikuk jan da danak illdizela* (Ez dakit nongo baserrian perretxikoak jan eta denak hil direla). Errespetu handia eta beldurra ematen zigun perretxiko berba entzuteak besterik gabe. Perretxikoen izenik ere ez genekien, eta jangarriak ote ziren ala ez, ezagutu, gutxiago.

PERTXENTA

Neska lirain eta airosoa (“chica garbosa y de mucho character”). *Neska pertxentak gustaten gaztaz niri* (Neska airosoak zaizkit atsegin).

PÉRU TE MAÍXE

“*Peru eta Marixe*”. Antzinako ipuinetako pertsonaiak, senar emazteak. Hauei ikaragarriak gertatzen zitzaizkien: xelebrekeria asko, eta ezbeharrak ere ugari. “*Peru te Ma(r)ixe*” sarri aipatzen ziren. Hala ere orain ez nintzateke gauza izango haien ipuin bat osorik kontatzeko.

Egun batean “*Marixe*”k honela esan zuen Peruk entzuteko moduan: “*Gure Peruk iru alkondara*”. Pozik eta harrিতта berehala “*Peru*”k: “*Zeintzuk daukedaz ba Marixe?*”. Eta “*Marixe*”k: “*Soiñin daukazun zarra, labi batzen erabilltten dodan zizkirri-bazkarrixe, eta egingo deutsudan barrixe*”. Hau Aulestiko Tomasa Urkidiri jaso nion.

PÉSKA

Arrasteko txalupetan, marinel, makinista, eta suginaz (*feoneru*: “fogonero”) aparte, bi pertsona egoten ziren txalupa gidatzeko, leman joaten zirenak: “*patrón de pesca*” eta “*patrón de costa*”. Txalupako burua “*patrón de pesca*” izaten zen. Hau zen aginduak ematen zituena. Titulua osorik (“*patrón de pesca*”) esan gabe, *pesca* soilik esaten zen. *Ongun bermiotarranin peska Isidor junde* (Oraingoan bermeotarraren txalupan “*patron de pesca*” Isidor joan da).

PESKIXAN

Peskizan (“*pendiente de*”). Aurretik izena nahiz izenordea genitibo (edutezkoa) kasuan eskatzen du. *Etxe guzti ez laga orren peskixan* (Etxe guztia horren peskizan ez utzi). *Eueldixan peskixan da gure biai* (Eguraldiaren peskizan dago gure bidaia).

Konfiantza falta, itxaropenik eza, eta etsipena agertu eta transmititu nahi dionak, “*peskixa txarra*” aipatuko dio ezezka, oraindik esperantza apur bat duenari. *Arek emongotzun dirun zaiñ bazaz, eza peskixa txarrin* (Ez zaitetz inolaz ere egon hark emango dizun diruaren zain).

PESPUNTI

Atzera puntada (“*pespunte*”). Emakumeak josten ari zirenean entzun baizik ez genien egiten. Zer zen, arrastorik ere ez. Puntada mota bat omen da.

PÉTRA

Petra izeneko emakume bat baino gehiago zeuden. Niretzat ezagunenak: “*Petra koji*” eta “*Petra erresaxoerresatzalli*”. Biak bizi ziren Goiko Kalean.

Gure inguruan norbaitek izen hori aipatzen bazuen, ez ginen ixiltzen: “*Petra, Petra, Petra, popan zazpi letra*”. Baina honek jarraipena zuen: “*Asun, Asun, Asun, popan zazpi lazun*”. Lehen zatia erekin ez ginen konformatzen. Beti osorik kantu behar.

PETRÁL

Berba hau adjektibo gisara (*petrala*) gure artean nik ez dut entzun izan, ordea bai, galdera jakin baten erantzun xelebre gisara: “*Qué tal? Bastante petrál!*”

PETRILLE

Karela, babes-horma (“pretil”). Lekeitio bidean “*Dongre*”ren zerrategia baino harantzako zegoen karela; eta Mutrikura bidean, *Kateiraino*. Karela, babes zen, baina, guk ez genuen babesik nahi izaten; horregatik babes-horma gainetik joaten ginen pertsona nagusirik bistan ez genuenean. *Petrill gañetik bajazattez jausibaik* (Jaitsi zaitez babes-horma gainetik, erori gabe).

PETXUKU

Bularrekoa (“tuberculosis”). Sinonimoa: *pulmoiku*. *Sasoi baten petxukuaz asko illtzezin* (Garai batean bularrekoak jota asko hiltzen ziren).

PEXÍ

Muxumartinaren antzekoa (“pez luna”). Metro eta erdi edo bi metroko tamaina hartzen duen borobil formako arraina. Hego zabalak eta motzak; burua, berriz zapala. Zilar kolorea izaten du, eta arraiaren antzeko haragia. *Lena kontuxu azalin ibilttezan pexi eta arpoiaz atrapateben. Dzat arpoi te enbarka. Gero, egositte jan* (Garai batean, badirudi *pexi* azalean ibiltzen zela, eta arpoiaz harrapatzen zuten. Sartu arpoia eta jaso. Ondoren, egosita jan).

PEZETI

Pezeta (“peseta”). *Pezeti ezan gauza andixe bañe, gutzako naiku* (Pezeta ez zen gauza handia, baina, guretzat nahikoa).

Garai hartan Espainiako moneta “pezeta” zen, eta euroa indarrean jarri bitartean (2002ko urtarrilaren 1a) iraun du. Pezeta baino txikiagoak lau txanpon ezagutu genituen: *txotxikixe*, *txoandixe*, *errile ta errilbiku*. Pezetak: *paperezku eta rubixi*. Une batean bi pezeta eta erdi balio zuen txanpona ere ibili zen. Hortik gorakoak denak ziren paperezkoak: *oberleku (bost pezeta)*, *bosteku (otabost pezeta)*, *amarreku (berrotamar pezeta)*, *ogeiku (eun pezeta)*. Beste bi omen zeuden (*bosteungu eta milleku*), ordea, horiek guk ez genituen ezagutzen. *Bautizu eonda; bolo-bolo botarabe diru, eta oberleku arturot* (Bataioa izan da; zimitorioan dirua bota dute, eta nik duroa hartu dut).

PI

Beste euskalki batzuetan “-pe” esaten duten lekuan guk “-pi” jartzen dugu. Atzizki hau leku izenetan agertzen zitzaigun: *arkupi*, *Pixapi*, *Kanttapi*, *elixopi* (simitorioa), *tinglaupi*, *Zaldupi*. Izan ere guk ez dugu *oepin* esaten *kamazpixon* baino; eta *paopin* ere ez, *pao azpixon* baizik. *Rosarioneko eskolan gebizenin, elixopin sarri ibilltten giñan* (Rosarioren eskolan genbiltzanean, zimitorioan maiz jarduten genuen jolasean).

PIARMONIKI

1.- Aho-soinua, akordeoia (“armónica”, “acordeón”). Akordeoiari *jazbana* ere esaten zioten. *Piarmoniki ondo jotzen ikasti ezta erreza* (Akordeoia ondo jotzen ikastea ez da erraza).

2.- *Piarmonika jotzalli*. Akordeoi jotzailea (“acordeonista”). *Manuel zesterun semik attaz biarra etteban errekin goiko aldin eukun txabolan. Bañe semik piarmoniki-be joteban; piarmonika*

jotzalli zan (Manuel saskigilearen semeak aitarekin egiten zuen lan herriko garbitegiaren goiko aldean zuten txabolan. Baina, semeak akordeoia ere jotzen zuen; akordeoi jotzailea zen).

PIÉLA

1.- Larrua (“piel”). *Zeuk ez pentsa gero, au abriguau kartoizkuranik. Au pielara. Eñ ikutu naibo zu* (Ez pentsa gero, soingaineko hau kartoizkoa denik. Hau larrua da. Ukitu, nahi baduzu). *Juanita pielezko abrigo baltza jantzitze ixun amarretako mezata* (Juanita, larruzko berokia jantzita zihoan hamarretako mezatara).

2.- *Pielezku*. Larruzkoa (“de piel”). *Pielezku* (larruzkoa), zer izan zitekeen? Batez ere arropa: *pielezko abrigo, pielezko txaketo, pielezko jaki... Amañarreba pielezko txaketoiaz ixun; bañe, bera, pielezko abrigo luziaz* (Amaginarrebak larruzko jaka luzea zeraman; ordea, berak larruzko soingaineko luzea).

PIEZI

1.- Ale ederra, ale galanta (“pieza”). Arrain handiren bat harrapatzen zenean sarri erabiltzen zen. *Tomasek lupiña ederra atraparabela esan dabe. Pieza andixe ixan birdau* (Tomasek lupi ederra harrapatu duela esan dute. Pieza ederra izan behar du).

2.- Musika-konposizioa (“composición musical”). Musika edo kantuan: abestia, partitura, melodia. Batez ere igande gauetan, herriko bandak plazan jotzen zuenean erabiltzen genuen berba hau. Izan ere saio bakoitzeko hiru pieza jotzen zituzten. *Lelengoko piezi Begoñaz eiñddot baltziuan, da biarrena Mai Mertxeaz* (Lehenengo pieza Begoñarekin dantzatu dut, eta bigarrena Mari Mertxerekin).

3.- Makina edo tresnaren baten pieza (“pieza de alguna máquina o instrumento”). Mekanikoen ahotan entzuten genuen *piezi* berba, baina, gutxiagotan.

PIJAMI

Pijama (“pijama”). *Pijami berbi usteot ezautzen gendule. Bañe, pijami ikusi? Zinin, pelikula batzutan; eta Ituarteneko eskaparatin-be bai iual* (Pijami berba uste dut ezagutzen genuela. Ordea, pijama ikusi? Zineman, filma batzuetan; eta agian, *Ituarte* ehun dendako erakusleihoan ere bai). *Baten-batek pentsakorau, ordun andrak kamixioiaz lo ettebelako, gixonak pijamiaz engobela lo. Zeñek esan dau? Pijami nun euan ba?* (Norbaitek uste izango du, garai hartan emakumeek kamisoiak jantzita lo egiten zutelako gizonek pijamaz egingo zutela lo. Ezta pentsatu ere. Pijama non zegoen ba?).

Beraz, orduan gizonek eta mutilek lo nola egiten genuen? Begiak itxita! Baina, soinean, zer? Gizonezko helduek galtzontziloak eta *interiorra* (kamiseta) soinean: bata zein bestea elurra baino “zuriagoak”. Guk gazteok, berriz, *interiorra* bai, baina, galtzontzilorik ez: *popabistan*.

PÍKA

Heldu, ziztatu, pikatu (“picar”). Erleak edo sugeak gutxitan. Marmokak edo dragoi txikiak (*salbeue*) ziztatzea posible zen. Mendian berriz errazenik asunek. *Kanposantutik gorutz asiga ta asunak pikazte* (Kanposantutik gorantz joaten hasi gara eta asunak pikatu didate). *Niri zubik eztozta sekule pika; marmokipai* (Ni sugeak ez nau inoiz ziztatu; marmokak bai).

Aditz hau beste zenbait testuingurutan erabiltzen dugu: *egurrak pika, uli pika*. Ikus, *egurre* (EGURRE, 2) eta *uli* (ULI, 2).

PIKADILLU

Haragi txikitua (“picadillo”, “carne picada”). Gure amak noizetik noizera behar izaten zuen *pikadillu* (*okela pikau* ere esaten zen) albondigak (*amandongillak*) egiteko. *Aide Ejuenio karnazerunea ta ekarri libra bat pikadillo* (Zoaz Eujenoren harategira eta ekarri libra bat okela txikitua).

PIKADURI

Ziztada (“picadura”). *Antiure guzela erlik pikazta. Beatu zelako pikaduriakaten* (Antiguara gindoazela erleak ziztatu nau. Begira nola ziztada dudan).

PIKARDIXE

Malezia, pikardia (“picardía”, “malicia”). Zaharrek erabili izan dute; gure belaunaldikoek ia inoiz ere ez. Guk, pikardiak egin bai baina, berba hau erabili ez. *Umik gaiztuk ezti ixaten, okerrapaño. Bañe orrek umiorrek pikardixeauke* (Umeak ez dira gaiztoak izaten okerrak baizik. Ordea, ume horrek malezia handia du).

PIKATXOI

Pikatxoa (“pico”). Gutxitan izan arren obraren batean noizbehinka ikusten genuen pikatxoa. *Obreru pikatxoiaz ebillen zulu etten* (Langile bat pikatxoiaz ari zen zuloa egiten). Ordea, zaharragoek aipatzen zutenean palarekin batera izaten zen lanaren sinbolo gisara. *Orrek ezta bi birra zerdan. Nik orrei pikatxoi te pali emongo netzakez* (Horrek ez daki lana zer den. Nik horri pikatxoa eta pala emango nizkioke).

PIKÍ

1.- Bikea (“la pez”). *Piki baño mozkorraua*. Esaldi hau inoiz aitari entzun eta galdera egiten genion: *Piki zerdaba?* Erantzuna argi eta garbi: *Ardau botik eta saraxak barrun eukitten daben oixe gauza baltzoi. Boteruk, boti josi aurretik, narruai barruko aldetik piki emoteotza* (Zahatoak eta zahagiak barruan izaten duen gauza beltz hori. Zahatogileak zahatoa josi aurretik, larruari barruko aldetik bikea ematen dio).

Ondarroan San Iñazio kalean zegoen zahatogilea, eta denen bistan egiten zuen lan. Eskolara joan-etorrietan egunean lau aldiz gutxienez igarotzen ginen haren paretik, eta halako baten aitak esandakoaz gogoratuta begiratzen genion. Ikusten genuen bikea nola berotzen zuen larruari emateko. *Boteruk piki sutan eukan berotzen* (Zahatogileak bikea sutan zeukan berotzen).

2.- Aldapatsua (“empinado/a”). *Pikin ere bai. Goikalin, atzanengoko zatixe pikin euan, asi Boni Gixonaneko paretik eta ospittalearte. Ontxe-be alatteita* (Goiko Kaleko azken zatia oso aldapatsua zen, “Boní Gixona”ren baserri paretik hasi eta ospitaleraino. Orain ere horrelaxe dago). Aldaparen gogorra azpimarratu nahi denean errepikatu: *piki-piki. Areneko entradan eskillarak piki-pikin euazen* (Haien atarian eskailerak oso aldapatsuak ziren).

PIKOKARI

Mokokada (“picotazo”). Kaioak ikusten genituen erreka arrainei mokokada eman eta eramaten. *Kalatxoixak pikokari emotza molla ertzin euan gibel zatixai*. (Kaioak mokokada eman dio moila ertzean zegoen gibel zatiri). Inoiz kaioa aitak ere etxera ekarri izan zuen hego muturrak moztuta, eta han ibiltzen zen hura ere gure artean. Jaten ematen genion, eta noizbehinka guri ere mokokadaren bat emateko ahalegina egingo zuen; baina, horrelakorik bazen, seguru ordainetan kolperen bat hartuko zuela. Gainontzean, hegaztiak mokokada emateko lekutan ez ginen sarri ibiltzen. Gabonetan norbaitek oparituta etxean hiltzeko zain zegoen oiloak ere emango zigun *pikokari*.

PIKORRA

Eztarriko lakarra (“afección leve de garganta”). *Eztarrixan pikorraakat eta eun guztin nabill ezin librata* (Eztarriko lakarra daukat eta egun osoan ari naiz ezin libratu). *Eztarriko pikorra eukitten dau, bañe indarrrik ez ondo librateko* (Eztarriko lakarra izaten du, baina, indarrrik ez ongi libratzeko).

PIKOTEA

Salatu (“chivar”). Umeen artean salaketak oso gaizki ikusiak ziren, eta gaur ere bai. Okerkeria nork egin zuen ezin salatu izaten zen. *Pikoteati baño naxa illtti* (Salaketa egitea baino nahiago hiltzea). Salatzen zuen mutila, *pikoteru*, eta neska bazen *pikoteri*. Baina, hitzaren erabilera ere

nesken artean hedatuago zegoen. Iruditzen zait horrelako kontuak nesken artean maizago ematen zirela. *Pikotea eiban da kuadrillatik bota gendun* (Salaketa egin zuelako koadrilatik bota genuen).

PIKOTZA

Bekorotza, gorotza (“boñiga”). Soilik apenas esaten genuen; ia beti *kaka* berbari lotuta: *kaka pikotza*. *Ikatxaneko astu pasara ta kaka pikotzak lagattuz birintzir* (*Ikatxa* baserriko astoa igaro da eta gorotzak utzi ditu bidean barrena). *Ganaruk eronun lagateben kaka pikotza* (Behiek edo idiek nonahi uzten zituzten bekorotzak).

PIKÚ

Mokoa (“pico de ave”). Inguruan hegan zebiltzan kaioei ikusten genizkien moko handiak. Baina, hurbilen, karioletan zeuden txoriei. *Kaxolan dan txoixai beatu, kantaten dabenin zelan mobiu ten daben piku* (Kaiolako txoriari begiratu, kantatzen duenean nola mugitzen duen mokoa). *Kalatxoixak txitxarru erundau pikun* (Kaioan txitxarroa eraman du mokoan).

PIKUPE

Errepidez Ondarroatik Mutrikura bidean *Saturrarango* hondartzara hartzen den bide-gurutzea dagoen parajea. Geroago etxeak egin zituzten; baina, gure garaian, han taberna bat zegoen eta inguruan piku arbolak. Ez ginen handik sarri igarotzen. Mutrikura futbol partida ikustera oinez joaten ginenean bai; eta osaba Prudenekin (Pruden Landaribar) *Saturrarango* frontoian pilotan egin eta *Arbelaitzen* askaria jan ondoren herrira errepidez itzultzen ginenean ere bai. Osterantzean gu *Saturraranera Kateitik* mendiz jaisten ginen, edo bestela, *Villa Osa* etxearen paren zegoen mendi bidetik.

PILL-PILL

Janariak su makalean, egosterakoan, ateratzen duen soinua. *An lagarot nik makallau pill-pill* (Han utzi dut nik bakailaoa pill-pill). *Inddarra-pe su makalin lagatemozuz, an eotendiz pill-pill* (Babarrunak ere su makalean uzten badituzu, han egongo dira pill-pill).

PÍLLU

Pila, ugari (“monton”, “abundancia”). Oso ugari zegoen gauzari eransten genion *pillu* berba: *ume pilu, ondar pilu, bafor pillu, maiñel pillu....* “*Diro pillu*” nekez esango genuen. *Plazan jente pillu euan pelota partidu ikusten* (Plazan jende asko zegoen pilota partida ikusten). *Kalin topatako koillak batzen asiga ta pillu eiñddou* (Kalean aurkitutako zigarrokinak biltzen hasi gara eta pila egin dugu).

PÍNGU

Zati txikia (“trozo pequeño”). *Berak txuleta andixe artu, te neuri okela pingo batzuk emoztaz* (Berak txuleta ederra hartu, eta niri okela pusketa txiki batzuk baizik ez dizkit eman). *Au pinguau emoteoztazu? Oneaz ena asko beteko* (Pusketa txiki hau baizik ez didazu ematen? Honekin ez naiz asebeteko!).

Gaztelaniako “pingo” berban izan dezake jatorria. “Pingo: harapo o jirón que cuelga”.

PINPORTAK

Pinportak. (“grumo en general”). Janari eta oreai egiten zaizkien ale txiki eta borobilak. *Onei natillionei pinportak eiñgakoz bañe eztau ke ix e jateko* (Natilla honi ale txikiak egin zaizkio baina, jan daiteke). *Onei maionesionei pinportak eiñgakoz* (Maionesa honi pinportak egin zaizkio).

PINTTAKETERU

“*Boni*”, Iñakiren eta Antiguaren aita, Felisa “*Akulu*”ren senarra. Bera handia zen eta andrea ere bai. Sinonimoa, *etxezuritzalli*. Margoketak egiten eta hormak margotzen hura ikusten genuen eta horregatik deitzen genion horrela. Beste batzuk ere bazeuden, baina, guk hura baizik ez genuen ikusten. *Boni pinttaketeru etorrirre paetak pinttatea* (“*Boni*” zuritzailea etorri da hormak zuritzera).

PINTTAKETI

1.- Pintatze lana (“el pintar”). *Ordutaruz orrek pinttaten. Pinttaketi luziraru beorrek* (Orduak daramatza horrek margotzen. Margotze lan luzea darama horrek).

2.- *Pinttaketan*. Margotzen (“pintando”). *Goiko Federiko arratsalde guztin pinttaketan dabill. Motorra pinttaten* (Goiko Federiko arratsalde osoan margotze lanetan ari da, txalupa margotzen).

PÍNTTAN-BEZ

Ezertarako (“ni en pintura”). *Agertu* berbarekin. *Launtzea etorriko zala esaban iru bidar, bañe, bixamonin pinttan-be agertu-bez* (Laguntzera etorriko zela esan zuen hiru aldiz, baina, biharamunean ez zen ezertarako agertu).

PINTTAMONI

Dotoretasunaren muga gainditu eta nabarmenegi jantzita edo margotuta agertzen den emakumeagatik esaten zen. *Ikustezu ori pinttamonioi?* (Ikusten al duzu emakume hori nola doan jantzita eta margotuta?).

PINTTORI

Margolaria (“pintor”). Ormak barik, gainontzekoak margotzen zituen. *Goiko Maria Luisak pinttori ekarrirau atik eta bentanak pinttatea* (Goiko Maria Luisak margolaria ekarri du ateak eta leihoak margotzera).

Geroago jakin genuen bazirela koadroak margotzen zituzten margolariak, *pinttorik*. Berehala jakin genuen Beristain *pinttori* zela. *Beristain pinttorire ta kuadruk pinttateottuz* (Beristain margolaria da eta koadroak margotzen ditu).

PINTXAZU

Zulaketa (“pinchazo”). *Pintxazu bizikletin burbillai etteakon, bañe, bai putzai-be* (Zulaketa bizikletaren gurpilari egiten zitzaion, baina, bai gomazko baloiari ere). *Arenozanin-be ikusten genduzen antomobillan burbillan pintxazuk arreglatten* (Arenosa-ren tailerrean ere ikusten genituen autoen gurpilen zulaketak konpontzen).

PÍNTXI

Mutiko laguntzailea (“pinche”). *Arotzak-eta, mekanikuk-eta pintxi birrixateben eurai biarrin launtzeko. Bañe, pintxik geldi-geldik ofezixu ikasi etteban* (Arotzek eta mekanikariek mutiko laguntzailea behar izaten zuten lanean laguntzeko. Baina, laguntzaileak poliki-poliki ogibidea ikasi egiten zuen).

Ofizio jakin bat ikasi aurretik, “pintxe” lanak egiten, hots, laguntzaile gisara hasi behar izaten zen. *Ori astillerun asi zan pintxe, eta on beatu zelako arotzaran* (Hori ontziolan hasi zen laguntzaile, eta orain begiratu arotz eginda).

PINTXÓ-PÍNTXO

Oso dotore (“muy elegante”). *Pintxo-pintxo ixun traje grizaz amarretako mezata* (Oso dotore zihuan traje grisaz hamarretako mezatarara).

PIÑAIXE

Pinudia (“pinar”). “*Piñoixe*” ere entzun daiteke. Bietara esaten dugu. Etxetik bertatik ikusten genituen pinudiak. Mutrikura bidearen eskuinaldeko malda guztia, lehen pagoa zena, gure garaian pinudia zen; eta herritik hurbil beste batzuk ere baziren. San Joan eguna hurbiltzen zihoan heinean, mendira laharretara jotzen genuen, eta sarri pinudietara, adarrak bildu eta pinu gazteren bat bota ere bai. *Deposittun ingurun-be beti ezauturouz piñaixak* (Herriko ur biltegiaren inguruan ere beti ezagutu izan ditugu pinudiak).

PIÑÓ ARBOLI

Pinua (“pino”). Inoren laguntzarik gabe zuhaitz gutxi ezagutzen genituen; pinua bai. Gainera pinua udan eta neguan erraz ezagutzen zen; beste arbola batzuk (gereziondoa, madariondoa...) fruitua zuten garaian baizik ez. *Egun baten, larreta jun Lekatxo birea, ta piño arbolí bota gendun, de Kanttopearte erun* (Egun batean, laharretara joan Lekeitio bidera, pinua bota, eta gure auzoraino, *Kanttoperaino*, eramán genuen).

PIÑÓ KOSKORRA

Pinaburua (“piña”). *Piño koskorrak topati erreza ixatezan. Piñaire jun de batu* (Pinaburuak aurkitzea erraza izaten zen. Pinudira joan eta bildu).

Etxean egunero egin behar izaten zen sua, eta suaren oinarria ikatza (harrikatza) zen. Ordea ikatzak nekez hartzen zuen sua. Horretarako, besteak beste, gure amak *pino koskorrak* (pinaburuak) erabiltzen zituen. Hori ere esnezaleak ekartzen zion etxera. *Txirixak eta paperakin asten zan, eta gero piño koskorrak. Oneik ondo artzebenin, orduntxe ikatza* (Txirbil eta paperekin hasten zen, eta gero pinaburuak. Hauek ondo hartzen zutenean, orduan ikatza).

Pinaburuari *piñu* soilik ere deitzen zitzaion. *Irulau piño ekatzuz sue etteko* (Ekariezazkidazu hiruzpalau pinaburu sua egiteko). *Gaur ekarrikottuz Dolosek piñuk* (Gaur ekarriko ditu Doloresek pinaburuak).

PIÓ-PIÓ

1.- Txori txikien eta txiten oihua, *pio-pio*. (“voz de pajaritos y polluelos”). *Goxan nik eztaitt titti ero zer dauken. Jun dan astebetin-ero, goxaldea pio-pio entzuten da une baten, bañe gero segixan ixillddu etten da* (Goiko etxean nik ez dakit txita edo zer daukaten. Joan den aste betean, goizaldean txitaren oihua entzuten da, baina, gero berehala isildu egiten da). *Onek txoixonek kantaten eztau ikasi-ala? Pio-pio etten dau bakarrik* (Txori honek ez al du kantatzen ikasi? *Pio-pio* baizik ez du egiten).

2.- *Pioka*. Pioka (“piando”). *Au txoixau ezta ondo; onek txoixonek zeozzer dauke. Gox guztin pioka-pioka ezta ixillddu-be eiñ* (Txori hau ez dago ondo; txori honek badu zer bait. Goiz osoan pioka-pioka ez da isildu ere egin).

PIPERMIÑE

Pipermina (“guindilla”). Bagenekien sukaldaritzan, zenbait janari prestatzeko erabil zitekeela. Entzuten genuen bakarra zen, “*Astuai popan pipermiñe sartu te astu aidin jutezala*” (Astoari ipurditik pipermina sartu eta ziztu bizian joaten zela). Agian hori ere norbaitek egingo zuen. Guk ez genuen ez piperminik eta ez astorik hurbil. Horrelakorik behinik behin, ez genuen inoiz egin.

PIPERPOTU

Piper lata hutsa (“lata de pimientos vacía”). *Kalin-be asko ez, bañe latzin beiñ ikusten gendun piper poton bat* (Kalean ere asko ez, baina, noizbehinka ikusten genuen piper lata hutsa).

Kale bazterretan botata edo marea jaisten zenean ur ertzean aurkitzen genituen. Sarri, kalean aurkitutako piper lata (*piperpotu*) hutsak baloitzat hartzen genituen eta harekin futboleán egin jertseekin “porteriak” ipinita. *Putzik ez geunkan da piper potuaz ibilliga fuelin* (Baloirik ez gurenez piper latarekin aritu gara futboleán).

PIPERRA

Piperra (“pimiento”). Berderik ez genuen ikusi ere egiten. Gorriak, jan ere bai inoiz: *makallau piperrakiñ* (bakailaoa piperrekin). Piper lata beteak ikusten genituen denda batzuetako erakusleihoetan; hutsak ere bai, kale bazterretan.

Ondarroan “piperrak” non zeuden? *Iperkalin* (Ipar Kanean). Hantxe bizi ziren *Piperranekuk* (“*Piperra*” familiako partaideak). Beraien abizena: Aranbarri. Gerora asko ugaritu ziren eta herriko beste kale batzuetara hedatu ere bai. Baina, garai hartan denak bizi ziren Ipar Kanean: *piper* gaztik, *zarrak*, *txikixak*, *andixauak*, *totuk*, *meiak*, *arrak*, *emik*, *gorrixak*, *berdik*, *txoixeruk*...danak. *Ori umioi Piperranekure* (Ume hori “*Piperra*” familiakoa da).

“*Piperranin, Iperkalin, txarrixek aziben. Txarrixan ixena: Tremendo. Bañe, txarrixai antxoba buruk-eta, sardiña buruk-eta, amuxkixe-ta emoteotzezen. Eurantzako asko ezpaeuken txarrixai ze emongotzen ba? Txarrixek argala euan...! Txarrixek ezan lodittu. Eintzan luzatu. Meie ta luzi euan. Txakurran morun ibilltzezan eskilletan gora ta bera. Urdairik ezeukalez, arraskari eiñdde odola txurru-txurru. Piperranekuk Karmen Baltzanetik eruteben jeneru; beste guztik moure koskan, zorretan. Bañe beste guztik partilli eiñddakun paatekun, da Piperranekuk txarrixek illtbenin txintxortakiñ paatekun. Illtti pentsabenin, matadeire erun bizan txarrixek. Zamarrerun karrun erun biben, da karrun sartzen Boltzillok, Ebariston-da attak laundutzen. Boltzillok agarratzen txarrixai buztanetik eta buztana eskun geatu te txarrixak anka. Gero atrapaben da eruben zamarrerun karrun sartute. Txarrixek ill dde jatebenin arraiñ gustu, salasoi gustu, demasa eukitten eixeban*”. (Agirre Azpiri Jesus Mari).

(“*Piperra*” familian, Ipar Kanean, txerria hazi zuten. Txerriaren izena: *Tremendo*. Ordea, txerriari antxoa buruak-eta, sardina buruak-eta, tertzako amuetan etorritako karnata soberakinak-eta ematen zizkioten. Beraientzat jateko asko ez bazuten, txerriari zer emango zioten ba? Txerria oso flakoa zegoen. Gizendu barik luzatu egin zen txerria. Mehea eta luzea zegoen. Txakurrak bezala ibiltzen zen eskaileretan gora eta behera. Urdairik ez zuenez, zauri txiki bat egin bezain pronto odola ateratzen zitzaion erruz. “*Piperra*” familiakoek Karmen “*Baltza*”ren dendatik eramaten zuten jeneroa; beste guztiek bezala koskan, zorretan. Baina, beste familiek, diru partiketa egiten zutenean ordaintzekotan, “*Piperra*” familiakoek berriz txerria hiltzen zutenean txerriekin ordaintzeko asmoz. Hiltzea erabaki zutenean hiltzegira eramane behar zen txerria. Kale-garbitzailearen gurdian eramane behar zuten, eta “*Boltzillo*”k, Ebaristoren-eta aitak, lagundu zien. “*Boltzillo*”k heldu zion txerriari buztanetik, eta buztana eskuan geratu zitzaion, txerriak berriz, ospa. Gero, harrapatu eta eramane zuten kale-garbitzailearen gurdian sartuta. Txerria hil eta jaten zutenean, arrain zaporea, kontserbako arrainaren zaporea izaten omen zuten).

“*Agirre*”k (Jesus Maria Agirre Azpiri) kontatu zidan, bera ere Ipar Kanean bizi izan baitzen. *Ori zeuk asmatakure* (Hori zuk asmatutakoa da) esan nion. “*Ori! Komaidios!*” (*juramento ta guzti*). *Txarrixek zamarrerun karrun eruten neuk ikusi neban neure beixakiñ*” (Hori gezurra? *Komaidios!*, juramentua eginez. Txerria kale-garbitzailearen gurdian eramane nik ikusi nuen nire begi hauekin) erantzun zidan. *Egixe ixangora ordun!* (Beraz, egia izango da).

Gure belaunaldikoen artean, juramentu egiten zuenari sinetsi egiten zitzaion, nahiz eta esaten ari zena gezurrik borobilena izan.

PÍPI

1.- Ume txikien txupetea (“chupete”). *Etxin ume txikixe beti eotezan da pipi-be bai* (Etxean haurra beti izaten zen eta txupetea ere bai).

Gure garaian umeari, negar egiten zuenean, isil zedin txupetea sartzen zitzaion ahoan, eta orain ere bai. Orain, ondo garbituta emango zaio, eta noizbehinka aldatu: zaharra bota eta berria erosi. Garai hartan, apur bat zikinagoa, eta beti bat. Hurrengo umea jaiotzen zenean, aurrekoak erabilitakoa. “*Oixea, ostea, dispaati!*” (Ze astakeria esaten ari zara?) esango luke gure amak

bizirik balego. Baina, beste gauzeekin bezala, umea negarrez hasten zenean, galdera, “*Umin pipi nun da?*” (Umearen txupetea non dago?). Karkabara erorita ere egon zitekeen.

2.- Pipa (“pipa”). Koadroetan ikusita, zaharragoei entzunda, aitona zaharraren figura pipa erretzen irudikatzen genuen. Abestietan ere horrela agertzen zitzaigun: “*Attitte morokillo, pipia zalia. Pipiak erre dotsa surraren puntia*”. “*Ardua edanda mozkortzen naiz, pipa erreta txoratzen naiz...*”. Antzinako erara jantzi behar zenean ere, gizonezkoei ahoan pipa jartzen zitzairen. Jabier (Landaribar Basterretxea), Luis Mari “Xare” (Bedialauneta Laka) eta ni, Antiguako Ama Birjina herrira jaitsi zutenean atera ziguten argazki batean agertzen gara, arrantzale jantzita, ahoan pipa dugula. Ordea, garai hartan ez naiz gogoratzen pipa erretzen inor ikusten genuenik.

3.- Forma eta neurri jakin bat zuen upel mota bat (“tinaja”, “cuba”, “tonel”). Kontserba fabriketan erabiltzen ziren *pipak*. Gainontzeko upelak baino estuagoak izaten ziren.

PIPIANEKUK

Goitzen hori zuen familiako partaideei horrela esaten zitzairen. “*Errebironekuk*” eta “*Pipianekuk*” atari berean bizi ziren; elizaren ondo-ondoan. Ordea, balkoia Nasa Kalera zuten. Herri osoan beraiek ziren elizatik hurbilen bizi zirenak. “*Elizatik urruti bizi zirela*” ezingo zuten aitzakiatzat inoiz jarri. *Pipianekuk elixi urre-urrin eukelako elixa bestiopaño sarrixa jungozin, eta beste iñor baño lena-be bai* (“*Pipia*” familiakoak, eliza oso hurbil zutelako, besteok baino maizago joango ziren elizara, eta beste guztiak baino lehenago).

PIPILINŨ

Oso txikia (“muy pequeño/a”). *Berak zati andixe arturau te niri pipiliñu emozita* (Berak pusketa handia hartu du, eta niri oso zati txikia eman dit). Berba beraren beste forma bat: *pipilindru*. *Txokolati partiuten asi, tte au pipilindruau emoteoztazu?* (Txokolatea banatzen hasi eta pusketa txiki hau ematen al didazu?).

PIPITTI

Pipita, hazia (“pepita”, “simiente”). Pluralean (*pipittak*) erabiltzen genuen maizago. Laranja-rik, mandarina-rik, melo-rik edo kalabazari-rik ez genuen jaten. Sagarraren edo madariaren pipitak ezagutzen genituen. *Saarra jan da umetxikiñin lauten genduzen pipittak* (Sagarra jan eta mutxikinean uzten genituen pipitak). *Pipitta asko batea ikusteko meloi janbizan. Meloi nun euan ba?* (Batera pipita asko ikusteko meloia jan behar zen. Meloia non zegoen ba?).

PIRATI

Pirata (“pirata”) Piraten filmetan agertzen ziren *piratak*. *Piratan pelikuli ikustea junga. Politte ixanda* (Piraten filma ikustera joan gara. Polita izan da). Pirataren irudia sarri zurezko hankaz agertzen zen, eta begi bat estalita. Horregatik “*pirata, pata de palo*” esaten genuen.

Ordea horrelako filmetan beste batzuk ere agertzen ziren: kortsarioak, bukaneroak, filibusteroak. Guk egia esan ez genuen bereizketarik egiten eta denak hartzen genituen *piratatzat*.

PIR-PARTARI

Zartaginean nahiz kazolan, olio berotara zerbait bustia botatzean ateratzen duen zarataren onomatopeia. *Sartañan orixo berotan barbañe ipiñirot; bañe busti-bustixe euan, daixola. Zelako pir-partari atarau!* (Zartaginean, olio berotan barbarina ipini dut; baina, busti-bustia zegoen, ura zeriola. A zelako zipriztin zarata atera duen!).

PIRRÍ-PÍRRI

Kaka zirina (“diarrea”). Beherakoak eragiten duen kaka-ura. *Beruzkuaz nabill. Komunea juna, ta ontxe-be pirri-pirri eiñddot* (Beherakoaz nabil. Komunera joan naiz, eta orain ere kaka-zirina egin dut).

PIRULI

Karamelu mehe luzea. Garai hartan litxarrerria saltzaile guztiek (*Polek, Tio Baratok eta Rufinak*) izaten zituzten. Mutur batetik heldu eta bestea xurgatuz, mutur zorrotza egiten zitzaion, eta norbaiti ziztada bat emateko ere balio izaten zuen. *Piruli sartuzta ta miñe emozta* (*Piruli sartu eta min egin dit*).

Pertsona luzea eta mehea zena, *piruliaz* parekatzen genuen: *piruli baño meiaua. Austiñen anaxi, piruli lakoxira* (Agustinen anaia *pirula* bezalakoa dago, mehe-mehea).

PISTOLI

1.- Zopako ogia (“pan tostado utilizado para hacer sopa”). *Pistoli bikou beakazopi etteko* (Zopako ogia beharko dugu baratxuri zopa egiteko). *Pistoli panadeixetan saltzeben* (Zopako ogia okindegietan saltzen zuten).

2.- Pistola (“pistola”). Tiroak botatzeko arma. Ikusten genuen guardia zibilek gerrian lotuta eramaten zutelako. Filmetan ere bai. Geuk ere jolasean *altomanosarribaka* aritzen ginenean, fikziozko pistola, *imaginarioa*, eratzen genuen hatz lodi eta hatz erakusleaz; noski, tiroaren zarata ahoaz egin behar. Eta tiro birtuala bota ondoren “*illdeza*” (hilda zaude) esan eta “*etsaia*” lurrera erortzen zen.

3.- *Pistolineku*. Ondarroan familia jakin bateko partaideei deitzen diete horrela. *Ori umioi Pistolinekure* (Ume hori “*Pistoli*” familiakoa da).

PÍTI

Pita (“pita”, “sedal”). Landare jakin baten zuntzez egiten den soka edo listaria. *Batzutan kañaberiaz da beste batzutan kañaberabai, bañe, arrañe atrapateko piti beti birrixaten gendun; karnati-be bai* (Batzuetan kanaberaz, eta beste zenbaitetan kanaberarik gabe, baina, arraina harrapatzeko pita beti behar izaten genuen; karnata ere bai). *Arrañeta juti pentsa ta, kañaberi, kortxu te beune bai, bañe, piti te amuk falta. Apallunea pitata ta amota* (Arrantzara joatea erabaki, kanabera, kortxoa eta beruna bai, baina, pita eta amuak falta. “*Apallu*”ren bizartegira pita eta amuak erostera).

Pitaren aurretik *loru* (alanbrezko haria) erabili zen, eta bai *zurdi* (zurda) ere. Gu jaio ginenerako zurda apenaz erabiltzen zen arrantzarako. Gure garaian arrantzarako hari nagusia pita zen. Ordea lodiera desberdineko pitak zeuden. Guk pita oso mehea erabiltzen genuen bitartean, hegaluzea eta hegalaburra harrapatzeko eramaten zutena ia gure hatz txikiaren lodierakoa zela ikusten genuen.

PITTÚ

Familia horretako norbaiti “*Pittu*” asmatuko zioten eta, aurrerantzean, familia horretakoak *Pittunekuk*. Bakoitzari, izena eta “*Pittu*”: *Juakiñ Pittu, edo Jose Pittu*. Gure auzoan ere bazen bat *Pittuneku: Rafael Pittu* (zaharrek *Errofaill* deitzen zioten). *Kanttopeko* Jose izeneko mutil bat (*Jose Karioka*) ere *Pittuneku* zen. Auleriana Akarregi ere “*Pittu*” zen, beraz, “*Auleine Pittu*”.

PÍTU

1.- Zakila (“pene”). Helburua zen *pitu* inork ez ikustea; lagunek bai, baina beste inork ez. Nolakoak zeuden: *andixak, txikixak, luzik, motzak, lodixak, meiak*. Gogortzen zenean “*pitu alterata*” esaten genuen. Neskak ez zuten, eta mutilek bai. Beste gizonezkoei, galtzekin ibiltzen zirenez, igartzen zitzaien bazutela zakila, eta noizbehinka, batzuek eskua ere eramaten zuten barrabiletara. Apaizak, berriz, goitik behera sotana beltza liso-liso erabiltzen zuten, bazirudien zakilik ere ez zutela. Gainera, agirian behinik behin, barrabiletara eskurik ez zuten inoiz eramaten. Haien etxeetako berririk ez genuen, baina, akolito ginenok bagenekien sakristian komuna zegoela, eta ikusten genituen apaizak komunera sartzen; eta irteten ere bai. *Txikittaz pentsateneban abarik pitoik ezeukela, ta ilbe ezile etten* (Txikitan uste nuen, apaizek ez zutela

zakilik, eta hil ere ez zirela egiten). Baina, ez, *pitu euken*, eta *beste guztimoure sikatzezin* (zakila zuten, eta beste guztiak bezala hil egiten ziren).

2.- *Pitobistan*. Zakila agirian (“enseñando el pene”). *Popabistan* esaten den bezala, *pitobistan*. Biluzik igerian aritzen zirenek ahalegina egiten zuten atzea emateko, eta popi bakarrik erakusteko. Baina, inolako lotsarik gabe aurea ere erakusten bazuten: *pitobistan*. *Kalintzir ixun pitobistan* (Kalean barrena zihoan zakila erakutsiz).

3.- *Pituai eráñ*. Masturbatu (“masturbarse”). Orgasmora heltzeko bagenekien hori egin behar zela. Zakila gogortzea (erekezioa) berehala lortzen genuen. Ondoren zetorren orgasmoa (*gustu etorri*). Bestalde bagenekien nagusiagoek hazia ere botatzen zutela (eiakulazioa), eta guk ere horixe nahi genuen, baina, garaia heldu arte horrelakorik ez zen gertatzen.

Bagenekien neskek zakilik ez zutela, baina, ez genekien neskek masturbatzen zirenik, eta nola egin zezaketen gutxiago, ez baikenuen ezagutzen nesken organo genitala. Kanpotik zuen itxura bai, emeak ziren ume txikiei ikusita; ordea helduena, kanpoko itxura ez.

Gurea erraza eta sinplea zen: *pituai eráñ eta kittu*.

PITXILIÑE

Haurren zakila batik bat (“pitolín”). Hau baino sarriago erabiltzen zen *pitu*. *Pitxiliñe eziñ atata ebillen* (Zakila atera ezinik ari zen). Eibarren *txikilla*. Guk *txitxille*, gizonezko helduaren zakila adierazteko.

PITXIRRI

Familia baten izengoitia. Familia horretakoak, *Pitxirrinekuk*. Bestalde familia horrek ikastegia ere bazuen zuhaiztitik plazara bidean dagoen aldapan: *Pitxirrineko karbonexi*. *Gu Jose Burgoneko karbonexa juten giñan ikatzeta, bañe an eotezan andra txikixai, Fabianai, burle eiñ geuntzan, da bi ero iru bidar Pitxirrinea jun giñan. Denporali pasa zanin, osta-be Jose Burgonea* (Gu “*Jose Burgo*”ren ikaztegira joaten ginen ikatzetara, baina, han ikatza saltzen egoten zen emakume txikiari, Fabianari, burla egin genion, eta bi edo hiru aldiz “*Pitxirri*”ren ikaztegira joan ginen. Gauzak baretu zirenean berriro “*Jose Burgo*”renera).

Juan Martin Elexpuruk (“Bergara aldeko hiztegia”) ere badakar berba hau Toribio Etxebarriari jasota. “Pitxirri, pitxirrixa: zekena, zikoitza”. Itxura denez Eibarren erabiltzen zen.

PITXILIKOTE

Zipriano Osa eta Elvira Urkizuren familiari asmatu zioten “*Pitxilikote*” goitizena. Handik aurrera, haien seme-alabak eta ondorengoak *Pitxilikotenekuk* izan dira Ondarroan. Izan ere, aurretik, Zipriano eta bere neba-arreba guztiak *Iarranekuk* ziren, eta bera, “*Zipriano Iarra*”; amari “*Fraixke Iarra*” (Bizkaiko Ean jaioa) deitzen zioten. Emaztea (Elvira) berriz, *Urkizuneku*.

Ziprianok eta Elvirak zazpi seme-alaba izan zituzten: Pilar, Jesus, Urbano, Manuel, Luzia, Pakita eta Andres.

Pilar, Santi Bedialaunetarekin ezkondu eta bost seme-alaba izan zituzten: Zipri, Jesus Mari, Ramon, Santi eta Mertxe.

Jesus, Terese Solabarrietarekin ezkondu eta sei seme-alaba izan zituzten: Guruzne, Tere, Eskarne, Jesus, Arantza eta Mikel.

Manuel, Mari Txakartegirekin ezkondu eta lau seme-alaba izan zituzten: Elvira, Maria Jesus, Imanol eta Lurdes.

Andres, Carmen Larruskain-ekin ezkondu eta hiru alaba izan zituzten: Mari Carmen, Idoia eta Aitziber.

Urbano, Luzia, eta Pakita, ezkongabeak; ez zuten seme-alabarik izan.

PIURI

Piura, itxura eskasa (“pinta”). Gorputzaren itxurari edo janzkerari dagokionez. Konnotazio txarrez esaten zen; eta gehienetan adjektiboren bat (*txarra, eskasa, tristi*) lagun zuela. *Beste*

guztik zentelli baño dotoria ixuzen; da berak, eztakixu zelako piuri eukan! (Beste guztiak dotore baino dotoreago zihoazen, eta bera, berriz, oso desitxuroso eta zarpail). *Ontzungo baten esazten Urrufiño osatuzala, bañe nik atzo piura eskasa topanetzan* (Aurreko batean esan zidaten Rufino sendatu zela, baina, nik atzo ez nion itxura onik ikusi).

PÍXA

1.- Pisatu (“pesar”). *Matadeixan ganaru-pe pixako zittuezen, bañe, Ondarrun gexen pixatezana arrañe: atune, besiue, antxobi, txitxaxrru, leatza, berdela, zapu...* (Hiltegian txekorrak eta txahalak ere pisatuko zituzten, baina, Ondarroan gehien pisatzen zena arraina: hegaluzea, bisigua, antxoa, txitxarroa, legatza, berdela, zapoa...). *Orrek leatzorrek bosbat kilo pixakottuz* (Legatz horren bost kilo inguru pisatuko ditu).

Ordea, noizbehinka gu ere pisatzen ginen, batez ere ikatzetara joaten ginenean. Fabiana (ikatz saltzen egoten zen emakume txikia), pisuaren aurrean aulki batean eserita egoten zen, eta Jon, Andres eta ni jartzen ginen, hirurok batera pisu gainea, eta Fabianari galdetzen genion: *Guk zemat pixateou?* (Guk zenbat pisatzen dugu?). Hirurok batera jarri arren pisuak ez zuen zirkin handirik egiten. Bestalde, Fabianak ez zuen txantxetarako gogo handirik izaten eta laster kentzen ginen pisu gainetik.

2.- Forma hau erabili izan da, baina, maizago, honen ordeaz, *fixa*. Ikus, *fixa*.

PIXAPI

Goiko kalean zehar abiatu eta ezker-eskuin etxeak bukatzen diren lekuan, aurrez aurre dago etxe bat, Berridi familia (eta beste zenbait) bizi ziren etxea. Etxe horren ezkerretik jarraituta *Antiguara* joaten da (bai lehen eta bai orain); eskuin aldetik berriz, aterpe bat aurkitzen da: *Pixapi*. *Antiutik gatzela, Pixapetik bajaga mojetako aurrea* (*Antigutik gatzela, Pixapetik jaitsi gara mojen etxearen aurreko aldera*).

Belen Bengoetxea Rementeriak 2004ko irailean Ondarroan emaniko hitzaldian (“ONDARROA 2004” urtekarian argitara emana) honela zioen: “Ondarroako ateetariko bat *Pixape* inguruetan zegoen. Toponimiak berak ez al du horrela adierazten? Kontuan hartu antzina hiribilduan sartzerakoan gaiak (jeneroa) pisatu egiten zirela, ateetan, hain zuzen”. Belenek dioen bezala, *Pixape* berban (*Pisa* + *pe*) arreta apur bat jartzea besterik ez dugu. Guk, orain, “-PE” atzizki hori “-PI” bihurtzen dugu (*elixopi, Kanttopi, arkupi, Pixapi*). Hala ere, deklinabideko kasu askotan berriro agertzen zaigu “-PE”: *elixopetik nator, Kanttop^{pea} nu, Pixap^{pe}etik pasaga, gu Kanttop^{pe}kuk giñan...*”

PIXKETI

1.- Kantitate txikia, gutxi, zati txikia (“poca cosa”, “poca cantidad”). Inoiz, honen ordeaz *bixketi* entzungo dugu. *Esan-be eizu eztala asko, bañe... Au pixketiau emoteoztazu? Au janda ena errementako* (Aldez aurretik esan duzu ez dagoela asko, baina... Hau besterik ez al didazu eman behar? Hau janda ez naiz lehertuko). *Pixketi-be pixketi emotzazu! Aurixera kristiñauai emoteko zatixe!* (Oso zati txikia eman diozu. Hori da pertsonari emateko zatia!).

2.- *Pixketaka*. Kantitate gutxika (“a pequeñas cantidades”). *Ori gitxire, bañe pixketaka pillu engozu* (Hori gutxi da, baina, gutxika azkenean piloa egingo duzu). Errepika ere egiten dugu: *pixketaka-pixketaka*. *Zuk gitxi sarri botatemozu, pixketaka-pixketaka muntu engoatzu* (Zuk gutxi, baina, sarri botatzen baduzu, gutxika-gutxika pila egingo zaizu).

PIXOTSU

Pisutsua, astuna (“pesado/a”). *Bustitte gero dana eotezan pixotsu. Gu, pixotsuk bustitte-bez* (Busti ondoren dena egoten zen pisutsua. Gu, pisutsuak bustita ere ez).

PIXÚ

1.- Pisu, balantza (“balanza”, “pesa”). Kamioientzat pisua porturako sarreran zegoen. Handik pasatzean gu ere jartzen ginen, baina, hura ez zen mugitzen. *Kofraxan-be baeuan piso andi bat*

(Kofradian ere bazegoen pisu handi bat). Alondegian ere bazen balantza handia. Dendetan, berriz, balantza, eta jeneroa kantitate txikitan pisatzekoa. Txatar-biltzaileen biltegietan (*almazenetan*) ere baziren, eta arrain-saltzaileek ere bazituzten sotoetan hala-moduzkoak. *Maiñelak eta deskargako andrak baforin eta almazenin ostutako arrañak, bodegan, argirik biztubaik, metxero argittan, pixatezin. Ongo pixo digitalapaño obiazin areik pixuk lapurretan etteko* (Arrantzaleek eta deskargan aritzen ziren emakumeek, txalupetan eta biltegietan lapurtutako arrainak, sotoan, argirik piztu gabe, metxero argitan, pisatzen ziren. Gaur egungo pisu digitalak baino hobeak ziren haiek lapurretan egiteko). Baina, denak “lapurrak” zirenez, *iñok txistipez* (inork txintik ere ez). Ordea, aberastu, nor? Katearen lehen mailakoa ez, baina, bai bigarrenkoa.

2.- Pisua (“peso”). Geuk ez genuen pisu handirik, baina, balantzaren bat erara harrapatzen genuenean, aukerarik galtzeke, beti jartzen ginen gainean. Hori ikatza erostera joaten ginenean gertatzen zen maiz. Ordea Jon (anaia) eta biok batera pisu gainean jarri arren balantzari ez genion zirkinik eragiten. Batzuetan Andres ere jartzen zen gurekin batera, baina, hura ere txikia eta argala. Hiruron artean kintalik ez genuen osatzen. *Guk ez geunkan pixo andirik* (Guk ez genuen pisu handirik). Jokoak, jolasak eta kirola (igerian, pilotan, futboleak) burutzeko, eta larrialdietan “etsaiengandik” ihes egiteko, zenbat eta pisu txikiago hobe.

Guk edo beste norbaitek harrapatutako arraina (*lazune, lupiñi, pantxu, aingiri, mustu...*) pisura neurtzen edo parekatzen genuen. *Atzo Andresek librako lazune atrapaban, da gaur Tomasek kiloku* (Atzo Andresek librako lazuna harrapatu zuen, eta gaur Tomasek kilokoa).

PIZARRI

Ikasleok, zurezko markoan babestuta eskolara eramaten genuen arbela (“pizarra”). Neurri desberdinekoak zeuden. Beste arbela zati luzanga borobilaz (*punteru*) idazten genuen arbeltxoan. Zurezko markoak alde batean zulotxo bat izaten zuen, eta handik lotuta zapi zati bat, behar zena ezabatzeko (*borrateko*). Zapiarik ez bazenuen arbelera txistua bota eta soineko jertsearen maukaz. Beste batzuetan, jertsea zikindu gabe mingainaz. *Pizarran matematikako gauzak etten genduzen. Eskribiu asko ez; txikixezan-da* (Arbeltxoan matematikako ariketak egiten genituen batez ere. Idatzi gutxi, arbela txikia izaten baitzen). Puskatu ere berehala egiten zitzaigun. Aski izaten zen arbelaz norbaiti buruan ematea puskatzeko; burua osorik baina, arbelak alde batetik besterako pitzadura. Puskatutako arbelean idaztea guztiz zen deserosoa. *Ama, pizarri apurtuazta ta emon diru barrixe erosteko* (Ama, arbela puskatu zait eta eman dirua berria erosteko). Amari “enbajada” horiek ez zioten batere graziaz egiten. *Axmendinea pizarra barrixe erostea* (*Aixmendi* dendara pizarra berria erostera).

PLA

“Boterik egin ez”. Hori pilotari gertatzen zitzaion. Behar bezalako pilotari ez zitzaion horrelakorik gertatzen, baina bai ganorarik gabekoari. Botea eragiteko lurrera bota eta “*pla*”: ia lurrean bertan geratu boterik egin gabe. *Saki atatea junita da pelotik pla*. (Sakea ateratzen hasi nintzen, botea eragiteko pilota lurrera bota nuen, eta pilotak boterik egin ez).

PLANÍA

Plana egin, planifikatu, aldeaz aurretik pentsatu (“hacer plan”, “planificar”). *Bixar mendire perrotxikota juti planiarou* (Bihar mendira perretxikotara joateko plana egin dugu). *Enterrurako gauzak planiazuez? Kaji zeñek erun eta abar?* (Hiletan gauzak nola egin pentsatu duzue? Hilketza nork eraman eta abar?). *Gauzak aurretiaz ezpari planiaten jai da* (Gauzak aldeaz aurretik ez badira planifikatzen jai dago).

PLÁNTI

1.- Itxura, keinua, komeria (“simulación”, “comedia”). *Mozkor plantak etten dabill, bañe, ezta mozkortute, sanora* (Mozkor itxura egiten ari da baina, ez dago mozkortuta, sano dago). *Planti bai orrek asko, bañe gauzi enbir danin, ganoraik ata-bez* (Itxura ugari horrek, baina, lana

benetan egin behar denean, ganora gutxi). *Eztaitt benetan ala plantetan dabillen* (Ez dakit serio ala itxurak egiten ari den).

2.- *Plántak eiñ*. Burla egin. *Attittai plantak etten zabiz? Lotsai-pe eztakazu!* (Aitonari burla egiten? Ez duzu lotsarik).

3.- *Plantetan*. Plantak egiten, zorakeriak egiten barre eginarazteko (“*haciendo comedia*”, “*imitando a alguien*”). *Plantetan asizan da an euazen guztik ipiñi zittuzen barrez* (Zorakeriak egiten hasi zen eta han zeuden guztiak ipini zituen barrez).

PLÁNTO

Kartetako zenbait jokotan erabiltzen den berba, jokoa geratu egiten dela edo karta gehiagorik ez dela behar adierazteko. *Zazpiaz planto eineban da neuk irabazi* (Zazpirekin planto egin eta nik irabazi nuen jokoa). *Planto esanetzan, bañe, beste karta bat botaztan* (Planto esan nion, baina, beste karta bat bota zidan).

Beste hainbat testuingurutarako balio digu, aski dela adieraziz. *Aiñdda ederra! Jangoneuke gexa, bañe, planto etteanu* (Hain dago ederra! Jango nuke gehiago, baina, “planto” egin behar dut). *Aurreraua zuze? Nik amentxe enbitt planto* (Aurrerago al zoazte? Nik hementxe egin behar dut planto).

PLANTOSI

Keinu edo komeria asko egiten duen emakumezkoa (“*la que hace mucha comedia*”). Baldin eta mutila bada, *plantosu*. *Ain plantosu ezta ixanbir*. *Iru kollarakara geatzen gatzuz, eta orrenbeste planta orreik inddarrok jateko!* (Hain komeria zalea ez da izan behar. Hiru koilarakada besterik ez zaizkizu geratzen, eta horrenbeste komeria babarrun horiek jateko!).

PLA-PLA EIÑ

Arrautzeztatu (“*rebozar*”). Irineztatu ondoren, arraina nahiz okela arrautzatan bi aldetatik pasatzean ateratzen den zarataren onomatopeia: *pla-pla*. Eta ondoren frijitzera, zartaginean dagoen olio berotara. *Pla-pla* eginda zer jaten genuen maizenik?: *antxobak, leatza, zapu*. Guk okelarik ez genuen jaten *pla-pla eiñdde*. *Osaba Jonek antxobak ekarrizkuz, de pla-pla eiñdde jangouz* (Osaba Jonek antxoak ekarri dizkigu eta arrautzeztatuta jango ditugu). *Eskurtziñoire juten giñanin-be, leatza pla-pla eiñdde eruten gendun* (Txangora joaten ginenean ere legatza arrautzeztaturik eramaten genuen). Zapata kaxan, sokaz amarratuta.

Inauterietan torradak jaten genituen; haiek ere *pla-pla eiñdde*.

PLASONA

Zeharka edo beste era batera barik luzetara, goitik behera, ebaki.

“Plasonara, arraiñ osu olan azurran kontratik ebaitti; batai geatzeako azurre ta bestiai ez. Gero naibozu bestiai-be kendukotzazu. Plasona oixera. Japonen arrañe plasonata jaten da, gordiñik. Bartzelonan-be zimarroi eztabe etten tajarak errubetan; plasona etten dabe. Eta plasonatakun tajarak emon karnazeixan moure, azurripaik. Olan txiringolan ebaibaik, plasonata. Oixera plasona, bateaz bi eiñ”. (Aristondo Agirre Tomas).

(*Plasona* da, arrain osoa horrela hezurraren kontratik ebakitzea; zati batari geratzen zaio hezurra eta besteari ez. Gero nahi izanez gero besteari ere kenduko diozu. Horri deitzen zaio *plasona*. Japonian arraina horrela ebakita jaten da (*plasonata*), gordinik. Bartzelonan ere hegalaburra ez dute borobilean ebakitzen; *plasona* egiten dute. Eta hezurraren kontratik ebakitakoan xerrak eman harategian bezala, hezurrik gabe. Horrela borobilean ebaki gabe, *plasonata*. Horixe da *plasona*, batekin bi egin).

Fondu zer zen eta nola egiten zuten azaltzean Jon Basterretxeak (gure osaba Jonek) *plasona* berba erabiltzen du. Ikus, *fondu*.

PLASTARI

Masailekoa, plastada (“bofetada”, “sopapo”, “torta”). Eskuak, zabal-zabal, aurpegiko masailaren kontra ateratzen duen zarata: *plast*. Honi atzizkia (“-ada”) erantsiz: plastada (*plastari*). Maisuek “cachete” berba erabiltzen zuten gehien. Berba ez bakarrik, masaileko ederrak eman ere bai. Hori, berotzen, ernegatzen zirenean. Izan ere handia emanez gero beraiek ere min hartzen zuten. Horregatik hotzean, makila edo erregelaz baliatzen ziren. Dena den, masailekoa sarrien ematen zutenak, maisuak eta apaizak. Kanean, gure artean, berriz, nagusiagoek txikiagoei. Hartu egiten genuen, eta txikiagoei guk ere eman. *Maxuk ederra emotza plastari Pauloi!* (Maisuak a zelako masailekoa eman dion Paulori).

PLASTAZU

Masailekoa (“bofetada”, “sopapo”). Kasu honetan *plast* onomatopeiari, gaztelaniako bukaera (“-zo”: *puñetazo*, *zurdazo*, *navajazo*) ezartzen zaio atzizkitzat: *plastazu*. *Olan bazabiz plastazu artukozu* (Horrela jarraitzen baduzu, masailekoa hartuko duzu).

PLATERA

1.- Platera (“plato”). Zelakoak?: *sakonak* eta *azalak*. Bagenekien postrekoak ere bazirela; batez ere *Kresalan* (gure osaba-izeben taberna) ikusita. Aldamenean bizi zen izeba Klarak ere bazituen. Orduan denak ziren portzelanazkoak. Plateraren ertzak, ezpainak, beti urratuta. Ez dakit etxean zenbat izaten ziren, baina bi berdinak aurkitzea ez zen erraza izaten: *internazionalak* (ia denak desberdinak). Ateratzen zuten guztia plater sakonean jaten genuen. Postrea, sagar errea; platera ondo-ondo garbitu ogiaz eta mingainaz, ahuspez ipini, eta horra hor “postreko” plater dotorea. *Platerak lantzin-lantzin apurtzenzin* (Platerak sarri samar apurtzen ziren). *Platerkara inddarra atazte ta eziñ ixandot amattu* (Platerkada babarruna atera didate eta ezin izan dut bukatu). *Duralex* markakoak agertu zirenean hartu zuen arnasa apur bat gure amak. Egun batean, itsasotik aita heldu, sartu etxean, eta eskuan zekarren kristalezko platera gora bota zuen, eta zorua indar handiz jo arren, ez zen puskatu. Denok geratu ginen aho zabalik, ikusi genuena sinetsi ezinik. *Platera goran-goran bota ta apurtu-bez* (Platera bota lurrera eta puskatu ere ez). Jakina, oholezkoa zen behegaina.

2.- *Platerea atá*. Aipatu (“sacar a colación”). *Ori kontuoi nik enebanai attatu-be etteik. Zeuk atazu ori platerea* (Kontu hori nik ez nuen aipatzerik nahi. Zeuk aipatu duzu). *Attan kontu on atakoztazu-ba, platerea!* (Nolatan aipatzen didazu orain aitaren kontua!).

PLÁTI

Batel txikia (“chinchorro”). Honela dio Augustin Zubikaraik: “*Itsasoan, arrantza egunetan mazia zabaltzeko erabiltzen ziran txalopa zapalak. Iru-lau ol zabal azpirako, eta barrutik, saietz antzera, ainbat listoi, eurei eusteko. Atze eta azpia zapal. Aurrea zorrotz. Karel eta gilla barik. Erdian tosta bat, ezker eskuma bere parean toletak dauzkala. Orduko motorrak, bolintxean ibiltzen ziranak, arrantza bolintxagaz egiten ebenak, danak euken bakoitzak plata bat...Gaur ia ikusi be ez da egiten, eta ikusten diran banakak mollatik ontzira edo ontzitik mollara arrantzaliak erabiltzen ikusten dira, baina ez dira itsasora eroaten*”. Gure garaian, txalupa txiki hauek, arrantzaleak txalupatik moilara eta moilatik txalupara eramateko erabiltzen zituzten. Eskura ikusiz gero, guk ere hartzen genituen errekan zehar ibiltzeko. Jabeak ez harrapatzeko kontu handia izan behar! *Bustioko plati arturou Txorierrekatik larrak ekarteko* (*Bustio* txalupako batela hartu dugu, *Txori Erreka* aldetik gure auzora, *Kanttopera*, laharrek ekartzeko).

PLAUST

1.- Zerbait edo norbait erortzearen onomatopeia. *Koliñeti eskun ebalá etorren barrez-barrez zea baño poza. Laanja azala-ero zapaldurau te, bera ta koliñeti, bixak plaust beangañea* (Merengedun tarta eskuan zuela, barrez-barrez zetorren poz-pozik. Halako batean laranja azala-edo zapaldu du; bera eta pastela, biak lurrera erori dira).

2.- *Plaust éiñdde eón*. Eserita ezertarako zirkinik egin gabe egon. *Bazkaldute gero jarriga ta arratsalde guztin plausts eiñdde eonga* (Bazkal ondoren jarri gara eta arratsalde osoan mugitu gabe egon gara).

PLÁXE

1.- Hondartza (“playa”). *Uran, eueldi ederra ettebanin eun guzti plaxan pasaten gendun* (Udan eguraldi ona egiten zuenean egun osoa hondartzan igarotzen genuen).

Udan, eguraldia lagun, amak egindako bainu jantzia (*kaltzatxikixak*) hartu eta hondartzara. Lehen egunean, kremarik eta ezer eman gabe, bizkarra erreta etxera. Uretatik irten eta eguzkiak lehortzen gintuen. *Plaire guk ez gendun pañoik eruten* (Hondartzara guk ez genuen xukaderarik eramaten). Ez xukaderarik ez kremarik eta ez ezer. Uretatik hondarrera, eta hondarretik uretara. Dutxarik ere ez. Egun osoan azala kresal zaporeaz eta usainaz. Futbolean ere aritzen ginen. Zurezko kaxetak zeuden, baina, ez guratzat, ordaindu egin behar baitzen. Hondartzako moilaren kontra uzten genituen arropak. Hantxe bertan aldatzen ginen. Inguruan jende asko bazebilen, “kanpoko aldeko” eskaileretan. Aldatzeko maniobra (bainu jantzia erantzi eta galtzak jantzi) oso azkar egiten genuen, inork ezer ikusi gabe.

Hondartzara joateko dirua behar zen. Zertarako? Hondartzako zubian ordaintzeko: hasieran txakur txikia (bost zentimo), eta geroago txakur handia (hamar zentimo).

Hondartzaren bazter batean, goiko aldean, Mutrikuko errepidearen kontra, Eibarko *Alfa* tailerraren eraikuntza bat zegoen. Udan, Alfako langileen seme alabak etortzen ziren egunak igarotzera. *Neskak neskakin, dde mutillak mutillakin*. Une jakin batean gu ere konturatzen hasi ginen, eibartar neskak etortzen zirela. Hura, mutilontzat, puntu erakargarria bihurtu zen. Uste dut, eibartar mutilak etortzen zirenean, ondarrutar neskei ere berdin gertatuko zitzaizela. Soinean zeramaten bainu jantziaren kolorean ohartzen ginen; eta, hasieran behintzat, izenik ez genekienez, *baltzdune, berderune, azuldune* esanez identifikatzen genituen gure artean. Geroago izenak ere ikasi genituen.

2.- *Plai andixe*. Hondartza handia (“la playa grande”). Zenbait testuingurutan, hondartza txikiarekin (*plai txikixe*) garbi bereiztu nahi zenean, erabiltzen zen horrela. Gainontzean *plaxe* esanda aski zen. *Plai txikire zuzela esazu? Gu plai andireguz* (Hondartza txikira zoaztela esan duzu? Gu hondartza handira goaz).

3.- *Pláiko mórru*. Txalupentzat porturako sarrera eta hondartza bereizten zituen moila muturra. Pasea leku aproposa. Handik uretara saltoka aritzen ginen udan. *Plaiko morrutik dzangaraka ibilliga* (Hondartzako moila muturretik uretara buruz behera saltoka aritu gara). *Plaiko morrureguz buelta bat emotea* (Hondartzako moila muturrera goaz buelta bat ematera).

Gure garaian ez, baina, lehenago, badirudi gure aurrekoek “*lesteko molli*” hondartzako moila muturrari deitzen ziotela. Ikus, *lesteko molli*.

4.- *Pláiko zubixe*. Herritik hondartzara igarotzeko zubia (“puente de la playa”). Gu jaio ginenean eginda zegoen, eta pentsatzen genuen hantxe zegoela betidanik. Baina, ez. Zurezko zubi hori, 1927ko maiatzaren 1ean inauguratu zen. Zubi horretatik igarotzeko ordaindu egin behar izaten zen. Gure garaian lehenik, txakur txikia, txakur handia, erreala, bi errealekoa, pezeta... Pezeta baino gehiago ez dut uste ordaindu zenik. Zuhaitzik eskailerak igo eta txabolatxo bat zegoen. Hantxe egoten zen “*Azillona*” dirua kobratzen. Guk ahalegin guztiak egiten genituen ordaindu gabe igarotzeko; eta batzuetan lortu ere bai. *Plaiko zibittik amar laun getozen, da zortzirek pagarou* (Hondartzako zubitik hamar mutiko igaro gara eta zortzik ordaindu dugu). Ordea, “*Azillona*”, gu bezalako mutiko koadrila zubian zetorrela ikustean, txabolatik kanpora irteten zen. Horrela, denok ordaindu behar izaten genuen. Bazekien hark zer bait!

Zubi Zaharraren ondoko moilara joateko txalupek hondartzako zubi horren azpitik igaro behar izaten zuten. Orduan, zubia, birakaria zenez, ireki egiten zen. *Mari naiku beian euan da Soterita pasabizan plaiko zubixan azpittik. Zubixe zabalduaik pasaten asire ta aurreko paluaz ikutu eitze* (Marea behe samarrean zegoen eta *Soterita* txalupak igaro behar zuen hondartzako zubi azpitik. Zubia zabaldu gabe hasi da pasatzen eta aurreko mastarekin ukitu du).

5.- *Plai txikixe*. Herriko hondartza nagusia baino lehen zegoen hondartza txikia. Hango hondarra, ez zen hain fina izaten; askoz ere harritsuagoa zen. Marea jaisten zenean, inguru hartan lautada handia geratzen zen lehor, eta hantxe aritzen ziren txirlatan. Horretarako leku ona omen zen. Horretan abilak zirenak (*Patxike-ta*, *Txokunekuk-eta*, *Bixente Ollarra-ta*) behinik behin hantxe aritzen ziren. Igeltseroek ere, hormigoi sendoa egiteko hantxe jasotzen zuten harri xehe samarra (*artxirrix*). *Txirlatan ibilliga plai txikixin, bañe, iru txirla bakarrik arturou*z (Txirlatan jardun dugu hondartza txikian, baina, hiru txirla besterik ez ditugu hartu). Txirlatan, perretxikotan bezala gertatzen zen; batzuek beti hartzen zituzten eta beste batzuek inoiz ere ez.

6.- *Plai txikiko mórru*. Hondartza txikiko moila muturra. Hondartzako zubitik igaro eta hondartza nagusira heldu aurretik, ezkerretara hondartza txiki bat zegoen, eta haren kontra, errekatik bereizten zuela, moila muturra: *plai txikiko morru*. Moila mutur horren hasieran jartzen zuten kukaina, eta garai batean, herriko festetan, inguru horretan egiten ziren uretako jolasak: *igai karreri, pattak, kukañi, antzarrak eta karrozak*. *Plai txikiko morrutik Vegane*ko *aurrea etorr*iga *igaxan* (Hondartza txikiko moila muturretik *Vega* hotelaren parera etorri gara igerian).

PLAZÁ-BERDURI

Berdura plaza, merkatu plaza (“plaza de mercado”). *Goxetan plaza berduri bete-bete eiñdde eotezan*. *Arratsaldeetan, utsik* (Goizetan berdura plaza lepo egoten zen. Arratsaldeetan, hutsik).

Goizean goiz inguruko baserritarrak etortzen ziren beren jeneroa saltzera. Batez ere esnea. Herri osoan hartzen zen esnea beraiek ekartzen zuten astoetan. Aparte, sasoiko fruta, berdura eta gainontzeko jeneroa (patata, artoa, indabak eta abar). Goizero, sekulako mugimendua izaten zen plaza inguruan eta barruan. Jarleku luzeak egoten ziren baserritarrak eserita egoteko. Baserritar bakoitza beti leku berean. Arratsaldeetan, berriz, batez ere eguraldi txarra zegoenean, sare konpontzaileak hantxe aritzen ziren sare konpontzen lurrean eserita. Aterpe ederra zenez, lehorrean zeuden arrantzaleak ere bertan paseatzen. Erreka aldetik, postu finko bi behinik behin bazeuden: *Miel fruterun fruteixi eta Luis fruterune* (Miguel fruta saltzailearen fruta-denda, eta Luis fruta saltzailearena). Udan hortik eramaten genuen fruta *Kresala* tabernara. Geroago ipini zituzten gainontzeko frutategi eta harategiak.

Zubi zaharreko sarreratik hurbil, berdura plazan, burdinazko ate handi bat zegoen, kofradiara ematen zuena.

Gure garaian, behinik behin, berba hau, eta beste bi berba konposatu (*plaza-musiki* eta *kanpo-fuela*) euskarak agintzen duen ordenan barik, alderantziz esaten ziren. Dena den, gogoratzen naiz, gure aurrekoek (batzuek), *musika-plazi* esaten zutela.

PLAZÁ GAÑÍ

Berdura plazaren gaineko aldea: umeentzako jolasleku aproposa, eta andreentzat arratsaldeetan eguzkitan egoteko leku bikaina. Baina andreak, hantxe ere beti aritzen ziren zerbaitetan: josten, puntua egiten... Plaza gainean zegoen gauzarik entretenigarri eta interesgarriena, kofradiako balkoiari eusteko zeuden forma borobildun burdinak. “Plaza gainetik” igarotzen ginen bakoitzean, burdina haietatik zintzilikatzen ginen tximuak bezala zilipurdika. *Plaza gañi andraz eta umez beteta euan* (Berdura plazaren gaineko aldea andrez eta umez josita zegoen). *Plaza gañin txintxirrikan ebizen neskak* (Plaza gainean txingoka ari ziren neskak).

PLAZAKU EIÑ

Plazakoa egin, berdura plazan etxerako behar zen jeneroa erosi (“hacer las compras en la plaza del mercado”). Ahal zuten andreek egunero egiten zuten *plazaku*. Ume asko zeukatenek, noizean behin. Gure amari eta izeba Tereseri ere, gustatuko zitzaien plazara joatea, baina, ez zuten astirik. *Plazakuk* etxean behar zen jenero erosteaz aparte beste eginkizun interesgarri bat zuen: harekin eta honekin topo egin, norberak zekiena kontatu, eta solaskideak kontatzen zizkizun kontuak ondo entzun. Berdura plaza bera, eta plazatik etxerako bidea, herriko berriak jakiteko iturri garrantzitsua zen. Plazaren inguruan sarri ikusten ziren andre multzoak, kontuak

esaten, txandarik ezin harturik, kontatzeko eta jakiteko irrikaz. Plazara eta elizara osteraz ziren herriko “berriak” jakiteko funtsezko iturriak. Jakindako berrien kontaketa honela hasten zen: “*andra batek esazta...*”. Gutxitan esaten zen *andra bat* hori nor zen. Igande eta jai egunetan ez zen plazakorik egiten, baserritarrak ez baitziren etortzen.

PLAZÁ MUSIKI

Musika plaza. Gure garaian gaztelaniako egitura hau nagusitu zen: *plaza musiki*. Ordea, gure aurrekoek *musika plazi* ere esaten zuten. Guk zergatik ez genuen ikasi forma jatorra (*musika plazi*) erabiltzen? Kioskoaren ingurua eta frontoia bat eginda zeuden; horrela zegoenean zabal une handia geratzen zen; hori neguan. Izan ere udan, pilota partidak ikusteko zurezko jarlekuak ipintzen zituzten, eta horiek banatzen zituzten bi espazioak: frontoia eta musikaren gunea, kioskoa (*musikaleku*) barne. Erdi-erdian zegoen kioskoa. Han jartzen ziren musikariak (*musikeruk*), eta inguru guztian jendea dantzan. Hantxe hasten ziren neska eta mutilen arteko lehen hurbilketak ere: dantza eskatzeak, dantzan egiteak, kalabaza emateak (neskek) eta hartzeak (mutilek). Ondoren etxera “enbajadak”: “*Andra batek esazta mutillakiñ dantzan ibilli ziñala*” (Emakume batek esan dit mutilekin dantzan jardun zenuela).

Bost edo sei urte nituela, Mojetan aritu ondoren, *Rosarioneko* eskolan hasi nintzen. Garai hartan, atsedenaldia (*errekreu*) plazan egiten genuen. Plazatik elizara aldera doan kalearen kontrako horman jartzen ginen ilaran eskolarantz abiatzeko.

PLAZÍ

1.- Plaza, frontoia (“plaza”). Horrela soilik esanda pilota lekua ulertzen genuen; batzuetan musika plaza ere bai; baina hori testuinguruak argitzen zuen. Horregatik zenbaitetan adierazi egin behar zen *plazamusiki* pilota lekutik bereizteko. *Plazaguz, pelotan ibilttea* (Frontoira goaz pilotan egitera). *Plázan ibilliga alabanderaka* (Musika plazan aritu gara “*ala banderaka*”). Horietaz aparte, *plaza-berduri* (berdura plaza) zegoen. *Pelotan naigendun ibilli, bañe, plazi bete-bete eiñdde euan* (Pilotan egin nahi genuen, baina, frontoia beterik zegoen).

2.- Berdura plazako merkatua, salerosketa, “azoka” (“compraventa en la plaza del mercado”). *Domekak eta jaxeunak ixan ezik plazi eunero eotezan*, (Berdura plazako salerosketa egunero izaten zen, igande eta jai egunetan izan ezik). *Plazi euanin bankuk ipiñitte eotezin baserriarrantzako* (Berdura plazan merkatua zegoenean jarlekuak ipinita egoten ziren baserriarrentzat). *Plazi euanin goxa ibilli birrixatezan jeneroik onena atrapateko* (Berdura plazan merkatua zegoenean goiz ibili behar izaten zen jenerorik onena harrapatzeko). *Bixar eztatt plazaik engoran* (Ez dakit bihar azokarik izango den).

PLAZUELI

Plazatxoa (“plazuela”). Eliza atariaren aurrean zegoen (dagoen) plazatxoa. *Goikaleko mutill batzuk ebizen plazuelan ingelezin*. *Auazille etorrirre bañe eztau iñor atrapa* (Goiko Kaleko mutil batzuk ingelesin (ikus, *ingelesin*) zebiltzan. Aguazila etorri da, baina, ez du inor harrapatu). *Plazuelako moimentuk, zeñ pasatezan, zeñeaz, nox eta abar, estankuko Zizilik zaintzen zittuzen ondo; eta botikako Benita-pe bai* (Eliza aurreko plazatxoko mugimenduak, nor igarotzen zen, norekin, noiz eta abar, estankoko Zizilik zaintzen zituen ondo; eta botikako Benitak ere bai).

Garai batean, herriko puntu estrategikoa: herriko bidegurutze nagusia. Horregatik *Kalekutzi* (Kale Gurutzea) ere deitzen zitzaion. Izan ere puntu horretatik hedatzen ziren herri osora kaleak: Kale Handira eta Erribera Kalera, Ipar Kale eta porturantz, eta Goiko Kalera. Gure aurrekoek sarri erabiltzen zuten *plazueli* berba. Guk, aldiz, honen ordeaz, *Kalekutzi* maizago. Goizetan, elizatik irten ondoren, *Plazuelan* egiten ziren andre multzoak (bikoak, hirukoak, lauakoak...): bide desberdinak hartu behar zituzten andreak azken berriak kontatzen eta jasotzen. Beltzez jantzitako andreak, galtzerdiak ere beltzak, buruan *mantilla beltzak* zituztela. *Andrak Plazuelan, korrun, burutik bietzea galipota baino baltza, kontuk esaten* (Andreak, eliz aurreko plazatxoan, korrun, kontuak esaten, goitik behera beltzez jantzita).

PLENUN

Bete-betea (“en pleno”). Aurretik izena daramala: *euerdi plenun, ura plenun.... Ura plenun, dan beruaz, noa zuz bota andixak jantzitte?* (Uda bete, egiten duen beroaz, nora zoaz bota astun horiek jantzita?).

PLESIGLASA

Oraindik plastikorik ez zegoela, plastikoaren antz handiena zuen materia. “Plexiglas: material transparente y flexible de que se hacen telas, tapices, etc.” Gehienetan *plesiglasezkuk* euritarako prenda izaten ziren. *Plesiglasezko gabardiña baltza jantzitte ixun* (Plexiglasezko gabardina beltza jantzita zihoan). *Ixikok plesiglasezko txanu ekarrizta Bilbotik* (Izebak plexiglasezko txanoa ekarri dit Bilbotik).

PLISAU

Izurduna (“plisado/a”). Entzun besterik ez genuen egiten, andre eta nesken ahotan. Maizenik, “*goná plisau*” (izurdu gona). Orduan, zer zen arrastorik ere ez. Orain ere ez askorik. *On, gona plisaurik ezta asko ikusten* (Orain, izurdu gonarik ez da asko ikusten). *Izurre* berba ere entzuten genuen lantzean behin, baina, bai *plisau* ere

PLIS-PLAS

Bi zaplazteko, bi masaileko, elkarren segidan emandakoen hotsaren onomatopeia. Nork ematen zuen?: *maistrik, maxuk, mojik, sankristauk, abarik, amak, attak, ixikok, bizikletin jauik, batelan jauik, mutill andixauak... erozeñek*. Umeak jotzea libre zen; horregatik inork ez zuen inor salatzen: *jota apurte, egurre. Leziñoirik enekixen, da maxuk plis-plas emozta* (Leziorik ez nekien, eta maisuak bi masaileko eman dizkit). Horrekin libratzen zinenen pozik. Azken finean nor jotzen zen? Masailekoak bueltatzeko gaitasunik edo ahalmenik ez zuena.

PLÍSTI-PLÁSTA

Uretan nahiz uraz jolastean egiten den zarataren onomatopeia (“ruido del chapoteo”). *Arrixe urez beterabe ta or dabiz bosingan plisti-plsta* (Harraska urez bete dute eta hor dabilta plisti-plasta urarekin jolasean).

PLÓMU

Fusiblea (“fusible”, “plomo”). *Plantxi entxufazunin plomu errera* (Plantxa entxufatu duzunean fusiblea erre da). Berba hau, adiera horrekin ezagutu dugu, baina, inoiz ere ez gaztelaniako “plomo” (metal ilun, astun, biguna) adierazteko. *Beune* (beruna) berba ohikoa eta arrunta izan da gure artean.

PLÚMI

1.- Luma (“pluma”). Oilo eta gainontzeko hegaztienari *lumi*, baina, filmetan agertzen ziren indioak zituztenak, *plumak*. *Indixu morun plumak jantzitte ibilli giñan* (Indioen antzera lumak jantzita ibili ginen). *Indixuk birin plumi lagaban da orretteattik atrapaben* (Indioak bidean luma utzi zuen eta horregatik harrapatu zuten).

2.- Idazluma (“pluma para escribir”). Eskolarako behar-beharrezko tresna. *Tintteru te tintti eskolan bertan, mai bakotxin eukitten genduzen. Bañe, plumi bakotxak beri erunbiban* (Tinta ontzia eta tinta eskolan izaten ziren, mahai bakoitzean. Ordea, idazluma bakoitzak berea eraman behar zuen) Osaketak: *punti* eta *kirtena*. Kirtenak ez zuen gorabehera handirik izaten: lodiagoa ala meheagoa, motzagoa ala luzeagoa. Arazoak sortzen zituen muturra (*punti*) izaten zen. Hobeto esan, arazoak guk sortzen genituen idazlumaren muturrarekin. Mahaiak zurezkoak (*egurrez*) izaten ziren, eta indarrez botata ondo sartzen ziren. Beste zernahitarako erabiltzen genuen eta beti puskatuta, ezin idatzi: *Ama, plumintzako punta barri birdot* (Ama, idazlumarentzat mutur berria behar dut). Borrokan hasi eta *punti* sartu ere bai beste norbaiti. Tinta eta guzti zegoenean, hark egiten zuen zauria beldurgarria izaten zen, tinta eta odola

nahastuta, gauza ilun eta beltza agertzen baitzen. *Auskan asiri te plumin punti sartutza besun* (Borrokan hasi dira eta idazlumaren muturra sartu dio besoan). Tatuia egiteko modu erraza eta bortitza.

PÓBRI

1.- Behartsua (“pobre”). *Aberatsa inpreñuko leatza. Pobri, zeruko lori* (ikus, *aberatsa*). Apaizek esaten zuten aberats gehienak infernura joango zirela eta pobreak zerura. Hala ere aberatsen inbidiatan egoten ginen. *Pobri ixati baño naxa gendun aberatsa ixati* (Pobrea izatea baino nahiago genuen aberatsa izatea). Gainera, pobrea izatea probatuta genuen.

Kirmen Uribek (“Bitartean heldu eskutik”) poesia batean, bere aita eta osabez ari dela, honela dio: “Mutil koskorrak zirenean, igandeko mezataria txandaka joan behar izaten zuten lau anaia nagusiek, traje bakarra baitzen etxean. Bata elizatik etorri, trajea erantzi, besteari eman eta horrela joaten ziren mezataria, nor bere orduan, nor bere zapatez”. Kirmen ondarrutarra da, eta aita ere bai, noski. Aitaren familia, Ipar Kolean bizi zen. Hor ikusten da zein pobreak ziren. Hala ere, mezataria trajea jantzita ez zen edonor joaten; beraz, pobreak bai, baina duintasunez. Trajea apur bat handiagoa edo txikiagoa izan, ez dio hainbeste axolarik. Baina, zapatak, bakoitzak bereak, hori bai, oinek ez baitute barkatzen.

2.- Eskekoa (“mendigo”). Eskekoari ere *pobri* esaten zitzaion. Izan ere pobre guztiak ez ziren eskekoak, baina eskeko guztiak bai pobreak. Gure aita, txalupako gazteena zela, txalupako zahar baten etxera joan zen *partilli* (tokatzen zitzaion diru parte) eramatera. Atea jo zuen, eta andreak, eskekoa zelakoan, “*Dios le anpare*” esan zion, ezer eman gabe uxatzeko asmotan. Orduan gure aitak: “*Ni ena pobri!*” (Ez naiz eskekoa). Andre zeken hark, ahotsean ezagutu, eta azkar asko ireki omen zion atea; baina, eskupekorik eman ez (Ikus, *Dios le anpare*).

PÓLBO ÉIÑDDE

Jota, leher egin da (“hecho polvo”). *Atzo eun guztin zakutan ondarra karriaten ibilli giñan; ixe laroi kiloko ondar zakuk. Gabea orduko polbo eñdde geuazen* (Atzo egun osoan zakutan hondarra garraiatzen jardun genuen; ia laurogei kiloko zakuak. Gauera orduko leher eginda geunden). *Antiure eiñddou aringainga karreri. Polbo eiñdde allana* (Antiguara korrika apustua egin dugu. Leher eginda heldu naiz).

PÓLE

Alameda aurrean, errepidez bestalde, litxarreriak saltzen bi “gurdi” (*karruk*) egoten ziren: *Rufinane*ko *karru* eta *Poleneko* *karru*. Familia hori (*Polenekuk*) Frantziatik etorri zen, Versailles inguruko herri txiki (Sauvigny sur Roches) batetik: aita ama eta bi alaba (Paulette Georgette eta Jacqueline François). Hirugarren alaba, Mari Carmen Ondarroan jaio zen. Ondarroan familiari geratu zaion goitizena (“*Pole*”, “*Polenekuk*”) alaba zaharrenaren izenetik (Paulette) hartua zen. Familia honek *mantekau* (izozki) gozoak eta kalitate handikoak egiten zituelako Ondarroan izozkiei dagokienez honako esaldi hau esan izan da: “*Munduko mantekaurik ederrenak Polenekuk*” (Mundu osoko izozkirik gozo eta ederrenak “*Pole*” familiak egindakoak). *Egixe!*

POLEI

Polea, txirrika (“polea”). Txalupetan zeudenak ikusten genituen, eta arraina ateratzen jarduten zutenean nola erabiltzen zituzten ere bai. *Kaja pilluk arrañez beteta ataten zittuezen poleiaz baforetik molla* (Kaxa multzoak arrainez beteta ateratzen zituzten poleaz txalupatik moilara). Gure aurrekoek, berba honen ordez “*poli*” esaten zuten tresna bera aditzera emateko.

POLITTE

1.- Berba hau bere adiera arruntetik aparte (izenlaguna: polita) testuinguru anitzetan erabiltzen da esanahi desberdina hartzen duelarik. *Ardau politte atazku* (Ardo on samarra atera digu). *Itxoso politxera* (Itsaso handi samarra dago / Olatu dezentea dabil).

2.- Ikaragarria, demasa, “ederra”. *Arek eiñddau politte! Bazkaxe berak paakorabela esan da agertu-bez* (Hark egin du ederra! Bazkaria berak ordainduko duela agindu eta agertu ez).

POLITTO

Dezente, nahikoa ondo, hainbestean (“bastante”, “bastante bien”). *Ongun antxobi politto atraparabe* (Oraingoan antxoa dezente harrapatu dute). *Aurreko illin politto irabaziben* (Aurreko hilabetea dezente irabazi zuten). *Pasattuzenak pasata, aume polittora* (Pasatu dituenak pasatuta, amona hainbestean dago).

PÓLKA

Jose Santa Kruz Beristaini jarri zioten goitizena: *Polka*. Gizon argal eta iharra. Txapel gorria jantzita, danborra lepotik zintzilik zuela, kalez kale aritzen zen udalaren agindu, arau eta oharrek zabaltzen lau haizetara. Batzuetan nahiko lan izaten zuen paperean idatzita zuena ongi esaten. Beti “erdara batuan”, noski. *Polkak tanborra jotebanin kalintzir ebizen txikiteruk allarte; eta etxitan euazenak (andrak) balkoitta urtetebeben*. (Polkak danborra jotzen zuenean kalean barrena txikiteoan zebiltzan gizonak erne jartzen ziren; eta etxeetan zeudenak, andreak, balkoietara irteten ziren). *Ikus, apostolu*.

Bestalde, Polka pilotagilea (*peloteru*) zen. Pilota partidak antolatzen omen zituen, eta pilotak erabiltzea kobratu.

POLTSÍ

Diru-poltsa (“bolsa de dinero”). *Gixonak etxea diru ekarteban, bañe, poltsi gordetebana andri ixatezan* (Gizonak etxera dirua ekartzen zuen, baina, diru-poltsa gordetzen zuena andrea izaten zen).

POLTSIKU

Poltsikoa (“bolsillo”). *Patrikari* hedatuago izanik ere, berba honek bazuen bere lekutxoa. *Kexa lapurreta juten giñanin, lelengo poltsikuk beteten genduzen, da gero kolku* (Gerezi lapurretara joaten ginenean, lehenik poltsikoak betetzen genituen, eta ondoren kolkoa). *Poltsikokara kanika irabazittuaz* (Poltsiko bete kanika irabazi dut).

PONGOLAK

1.- Sakak, kurkuluxak (“tabas”). *Pongolan* jolasteko behar ziren hezurak. *Ikus, pongolan. Pongolan naidou ibilli, bañe, pongolak faltaazkuz* (Tortoloxetan jolastu nahi dugu, baina, kurkuluxak falta zaizkigu).

2.- Barrabilak (“cojones”). Zentzu honetan gizonezkoen hiztegiko berba zen. *On-be orreaz kontuorreaz zatoz? Niri pongolaik ez berotu-e!* (Berrirero zatoz kontu horrekin? Niri barrabilik ez ukitu e!). *Zeure pongolak!* (Zure barrabilak!).

3.- *Pongolan*. Tortoloxetan (“a las tabas”). Ardiaren tortolox (“astrágalo”) hezurak eta gomazko pilota bat behar zen joko honetan aritzeko. Nesken jolasa zen. Hezurak lurrean hartzen zuen posizio bakoitzak izen bat zuen: *akarne, akulo, apone, asake*. *Mutillik sekule eztot ikusi pongolan* (Mutilik ez dut inoiz ikusi tortoloxetan jolasten). Kantatuz jolasten zuten, eta neska batzuek zuten abilezia harrigarria egiten zitzaigun.

PONTÓI

Ondarroako portuan, izotz fabrika zaharraren parean kate lodiz lotuta geldirik zegoen burdinazko txalupa, beltz, zikin, zahar handia. Ikatza gordetzeko biltegitzat erabiltzen zen, eta behar zutenean txalupek ikatza bertatik hartzen zuten. Guk beti ezagutu izan genuen portuan. Txalupek ikatza utzi eta fuel-olioaz hasi ziren arte egon zen.

Gaztelaniako berba. “Pontón: buque viejo que, amarrado de firme en los puertos, sirve de almacén, hospital o de depósito de prisioneros”. *Ondarruko pontoi almazena ixantzan bañe*

ospittala ez; ospittala Goiko Kalin euan, Antiure birin (Ondarroako pontoia biltegi izan zen, ordea, ospitalea ez; ospitalea Goiko Kanean zegoen, *Antiguara* bidean).
Gerra aurrean Bilbotik ekarritakoa, 1933 inguruan. Bere izena: *Frumix*.

POPÁ ARIÑE

Ipurtarina (“inquieta/a”). Apur batean ere geldirik egoteko gauza ez dena. *Gure txikixe popa ariñera* (Gure txikiena ipurtarina da).

PÓPA ÁRTE

Testuinguru batean baizik ez da erabiltzen. Soilik ere bai; baina, gehienetan, *inkata* (mozkortuta) adizkiarekin: *popa arte inkata* (erabat mozkortuta). *Atzo zure launak ederra eukan. Popa arte euan* (Atzo zure lagunak sekulako mozkorra zeukan). *Danok amattuendun popa arte inkata* (Denok bukatu genuen mozkor-mozkor eginda).

POPÁBISTAN

Ipurdi-bistan (“con el culo al aire”). Gerritik behera arroparik gabe egonez gero, atzetik denak, mutila nahiz neska, egoten dira *popabistan*. Aurretik, neska bada *motxinbistan*, eta mutila bada *pitobistan*. Testuinguru jakin batzuetan *popabistan* esateak biluzik esan nahi du. *Igaxan popabistan ibilltten giñan* (Igerian biluzik aritzen ginen). Izan ere, gerritik gora jantzita eta gerritik behera arroparik gabe inork ez zuen igerian egiten.

Augustin Zubikaraik dioenez, ondarrutarrak hil ondoren aurretik bakarrik estalita sartzen zituzten hil-kutxan. Horregatik azken juizioko egunean *popabistan* lotsatuta egongo dira. Nik Anjel lertxundiri jaso diot (“Letrak Kale Kantoitik”: Anjel Lertxundi).

POPÁ GARBITZALLI

Ipurgarbitzailea (“lameculos”). Nagusi, agintari eta boterea dutenekin zurikerietan aritzen dena. *Ori popagarbitzalle andi bata* (Hori, ipurgarbitzaile galanta!).

PÓPAIK

Atzera itzuli (“retroceder”, “volver”). *Urten gendun itxosa. Bañe alako denporali ikusiendunin, popaik etxea* (Irten ginen itsasora. Ordea halako ekaitza ikusi genuenean, atzera egin eta etxera itzuli ginen). *Baliente urten dot etxetik; bañe, axe andixe ebillen da popaik etxea* (Ausart irten naiz etxetik, baina, haize gogorra zebilen eta etxera itzuli naiz).

POPAKEXU

1.- Urduria, ipurterrea (“nerviosa/o”, “culoinquieta/a”). *Popakoxu* ere entzun daiteke. Umeei egosten zaie batez ere. *Ume popakoxu* (Ume urduri ipurterrea). *Auxea ostea ume popakexu!* (Hau da hau ume urduri!).

Augustin Zubikaraik, *popakeixu* eta *popakoxu* berbak ematen dizkigu gauza bera (pertsona urduria, geldi ezina) adierazteko.

2.- Ondarroako familia batek zuen goitizena “*Popakexu*”. Beraz haiek ziren *Popakexunekuk*. Trini “*Karrill*”ek kontatzen digu bere aita-eta, “*Popakexu*” familiakoak zirela.

“Gure attai-te esateotzen Popakexunekuk. Nire aiztik txikittaz etxin esateban: “Kalin Popakexuneku esatezte”. Ez gakon gustaten. Aman parteku Karrilleneku, ori ondo artzeban, bañe, attan parteku, Popakexuneku, ez; ori desixenoi gusta-bez berai. Popakexu esaten da, ba ume nerbiosuattik: “Ze popakexure berau”. Gure atte Mari Arraiñddunan anaxi zan. Ba, gure attan-da ama zan Popakexuneku. Da Hermenejilde koji-be Popakexu, gure auman aizti. Orretteizin Popakexunekuk. Arostegi zan orren afilleru”. (Bengoetxea Burgoa Trini).

(Gure aitari-eta, Popakexunekuk esaten zieten. Nire ahizpak txikitan, etxean, honela esaten zuen: “Kanean Popakexuneku esaten didate”. Ez zitzaion gustatzen goitizen hori. Amaren partekoa, *Karrilleneku*, hori atsegin zitzaion, ordea, aitaren partekoa, Popakexuneku, ez;

goitzen hori ez zitzaion gustuko. Popakexu esaten da ume urduriagatik: “Hau da hau ume *popakexu*! Gure aita Mari “*Arraiñddune*”ren neba zen. Ba, gure aitaren-eta, ama zen *Popakexuneku*. Eta Hermenejilde “*Koji*” ere “*Popakexu*”, gure amonaren ahizpa. Horiexek ziren *Popakexunekuk*. Arostegi zen horien deitura).

POPAKO ERRETENI

Ipurmasailen arteko erretena. *Makurtute biarrin ebillela, prakak bei-beian eukazen, da popako erreteni eukan bistan* (Makurtuta lanean ari zela, galtzak oso behean zituen, eta ipurdiko erretena zuen bistan).

POPAKO MÍÑE

Ipurdiko mina (“dolor en el trasero”). *Amabost ordun jarritte etorri giñan trenin; azkaneako popako miñe-be eiñdde* (Hamabost ordutan etorri ginen trenean, eta azkenean ipurdiko mina egin zitzaigun).

POPAKO TXUNTXURRE

Ipurdiko txuntxurra. Ipurdian bizkar hezurra amaitzen den gunea. Atzeraka erortzean, min handia hartzeko leku aproposa. *Laban eiñdde atze-atzerutz jausina, ta popako txuntxurrin arturot* (Irrist eginda atzeraka erori naiz, eta ipurdiko txuntxurrean hartu dut kolpea). *Popako txuntxurrin emozta ostikokari* (Ipurdiko txuntxurrean eman dit ostikada). Augustin Zubikaraik dio “*Popako txuntxurre beti gogor*” esaten zela arraunlari onagatik. Izan ere, arraunlariek ipurdi alde hori minduta edukitzea guztiz ohikoa izaten da.

POPAKO ZULÚ

Ipurtzuloa (“ano”). Ipurtzuloan gaitzen bat izan daiteke, eta azkura ere bai. Osterantzean ez da sarri aipatzekoa. Gehienetan erantzun txarrak emateko erabiltzen da. *Ia nundan? Zerín! Zeure popako zulun!* (Ea non dagoen? Non egongo da ba! Zure ipurtzuloan!). *Ori txoixo zarroi... sartuxun naibozu zeure popako zulun!* (Txorizo zahar hori... sar ezazu nahi baduzu zure ipurtzuloan!).

POPAKU

Ipurdikoa (“golpe en el trasero”). Hartu eta eman egin zitekeen. Hartu, erorita edo beste norbaitek jota. Eman, berriz, modu askotara: *eskuaz, ostikuaz, makilliaz, sokiaz*. Guk elkarri ostikoz ere ematen genion. Maisuak, aldiz, makilaz ematen zigun, makurrarazi ondoren. *Eskillaretan bera jausina ta popako demasa arturot* (Eskaileretan behera erori naiz eta ipurdiko galanta hartu dut). *Maxuk regliaz lau popako emoztaz* (Maisuak lau ipurdiko eman dizkit erregelaz). *Pasantin ostikuaz popaku emotzat neska batei* (Igarotzean neska bati ostikoz ipurdikoa eman diot).

Amek ere seme edo alaba txikiei ematen zizkieten *popakuk*. Gainera, askotan, neskari gonak igota, eta mutilari galtzak jaitsita, haragi-haragian, ipurdia gorri-gorri utziz: mina eta lotsa sortzen zuten. *Gonak altsata ederrak emotzaz popakuk* (Gonak jaso eta a zelako ipurdikoak eman dizkion).

POPANDI

Ipurtandia (“culón/culona”). Hau irain bezala esaten zaio, baina, ipurdi handiak dituenari bakarrik. *Zirkin engozu ala, popandi aluoi* (Mugitu zaitez, ipurtandi alu hori).

PÓPAN EMÓN

Ipurdian jo, ipurdian kolpea eman (“darle en el culo”). *Maxuk popan emozta regliaz* (Maisuak ipurdian eman dit erregelaz). *Burle eizta, ta eskapatea ixule popan emotzat ostikuaz* (Burla egin dit, eta alde egitera zihoala ostikoz eman diot ipurdian).

PÓPAN IKUTU

Ipurdia ukitu (“tocar el culo”). Testuinguru desberdinetan gerta zitekeen. Gurea, kalean paseatzen ari ziren neska nagusiagoei ipurdia ukitzea izaten zen. Honek ez zuen mina emateko helbururik. *Antxe iru neskaruz debrazata. Erdikuai popan ikutu eiñbitzat* (Han doaz hiru neska elkarri besotik helduta. Erdikoari ipurdia ukitu behar diot). Adin bertsukoen artean “zirri” egiteko modu bat ere bazen. Baina, neskek gutxitan egiten zuten; beti mutilek. Neskek nola hartzen zuten? Nork, non, nola egiten zion. *Andonik Maiterei popan ikutu eitza, ta ezta ernea* (Andonik Mari Tereri ipurdia ukitu dio, eta ez da ernegatu). *Austiñek Pilinai popan ikutu eitza, eta Pilinak matalazurreku emotza* (Agustinek Pilinari ipurdia ukitu dio eta Pilinak masailekoa ordainetan).

PÓPAN ZULÚ

Ipurdian zuloa, ipurdiko zuloa, denok genuen, eta beti. Nik txikitan uste nuen apaizek ez zutela ez popako zulorik, ez zakilik eta ez ezer. Norbaitek, batzuetan galtzetan, atzeko aldean urraturen bat izaten zuen. Hori txandaka izaten zen, galtzak puskatzeko leku askotan ibiltzen ginelako. *Popan zuluakazu* (Galtzak urratuta dituzu atzean). Horrelakoetan agerian geratzen zena ipurdia izaten zen, galtzontzilorik ez baikenuen izaten. *Popan zulu eiñezkio, popi bistan* (Galtzak atzetik urratuz gero ipurdia geratzen zen bistan).

POPATIK ARTZEA

Ipurditik hartzera, popatik hartzera, haizea hartzera (“a tomar por culo”). *Zuaz ezileike ixte eiñ dde jun zattez popatik artzea* (Zurekin ezin da ezer egin eta zoaz ipurditik hartzera). *Esateotzazunik ixte-be eztau nai. Bixalduxun popatik artzea* (Proposatzen diozunik ezer ez du nahi. Bidal ezazu haizea hartzera). *On enu zuaz. Popatik artzea!* (Orain ez noa zurekin. Zoaz popatik hartzera). Horrelako berbeta modurik andreek ez zuten erabiltzen. Zerbaitek ezertarako ez badu balio, edo tresnaren bat bere eginkizuna betetzeko gauza ez bada, honela esaten da kaleko hizkera gordinean: *Onek sakakortxuonek popatik artzeko-be eztau balixo. Zelako aparato ostixi ekarriztazu?* (Kortxo-kentzeko honek ezertarako ez du balio. Nolako tresna madarikatua ekarri didazu?). Berbeta modu hau gizonezko batzuek baizik ez zuten erabiltzen.

POPATIK EMÓN

Iruzur egin, engainatu (“dar por el culo”). Homosexualen arteko harremanei zegokienez inoiz ez genuen entzuten. Metafora gisara besterik ez. *Arek pentsateban diruk ekartea etorriko zala, bañe, besti agertu-bez. Ederto emotza popatik* (Hark uste zuen diruak ekartzera etorriko zela, baina, bestea agertu ere ez. Ederki engainatu du).

POPÁ ÚSTEL

Mutiko multzoa nonbaitera nahiz zerbaitetara batera abiatzen ginenean, azkena ez iristea izaten zen helburua. Hori garbi gera zedin, honela esaten genuen: “*Atzan datorrena popa ustel*” (Azken datorrena ipurdi ustel). Inork ez zuen horrelakorik entzun nahi izaten).

PÓPAX

- 1.- Ipurdiz. Testuinguru jakin batean baizik ez genuen erabiltzen: ziban jolastean. Ziba bota eta alderantziz, azpikoz gora, burdinazko punta gorantz zuela ibiltzeari, *popax* (ipurdiz) deitzen genion. *Tronpi botarot eta popax geatuazta* (Ziba bota dut eta alderantziz geratu zait).
- 2.- Olatuari brankaz egin orde, atzea emanda. *Itxosa urten gendun, eta olatuai brankaz aurea eziñ eiñdde, an etorri giñan popax* (Itsasora irten ginen, eta olatuari aurre egin ezinik, atzea eman behar izan genion, eta horrela porturatu).

2.- *Popaxketa*. Tresnaren bat nahiz jostailuren bat behar bezala, zuzen, ibili ordeztu, azpikoz gora, alderantziz dabilenean esaten dugu *popaxketa* dabilela. *Tronpi popaxketa ibillire* (Ziba ipurdiz ibili da).

PÓPI

1.- Ipurdia, atzeko alde (‘‘culo’’, ‘‘trasero’’). Pertsonari, animaliei eta txalupei zegokienez erabiltzen genuen. *Ni popan neuan da bera brankan. Nik eneban ixebe ikusi* (Ni txaluparen popan nengoen eta bera aurreko aldean. Nik ez nuen ezer ikusi).

Popi zer egin daiteke? *Tapa, erakutsi, zikinddu, garbitxu, ata, emon..*. *Kaka eiñddakun popi beti garbittu birrixaten da* (Kaka egin ondoren ipurdia beti garbitu behar izaten da).

2.- *Popáz béra*. Ipurdiz, ipurdiz behera. *Txirrist eiñddau te popaz bera jausire* (Irri egin eta ipurdiz erori da). Uretara salto egiteko modu bat ere bazen. *Ureta popaz bera saltoka ibilliga* (Uretara ipurdiz behera saltoka aritu gara).

3.- *Popáz góra*. Hankaz gora (‘‘patas arriba’’). *Kalekutzin berutz jausire, ta popazgora junde aidin* (Kale Gurutzean behera zihoala erori da, eta han joan da hankaz gora). *Kuartu popaz gora laa ta kalea junde* (Gela hankaz gora utzi eta ospa egin du).

4.- *Pópi-be gáldu*. Ziztu bizian joan, ziztu bizian ospa egin (‘‘marcharse zumbando’’). *Arbola gañin geuazen kexak jan da jan, zea baño trankilla. Alako baten baserritarra urre-urrian. Arbolatik salto eiñ gendun, de popi-be galdu* (Zuhaitz gainean geunden gereziak jaten lasai asko. Halako batean baserritarra hurbil-hurbil agertu zitzaigun. Arbolatik salto egin, eta ziztu bizian alde egin genuen).

5.- *Pópi berotu*. Ipurdia berotu (‘‘calentar el culo’’). Bi testuingurutan gerta daiteke. Amak, maisuak, edo beste nagusiren batek ederrak eman eta ipurdia berotu zezakeen. Senar emazteek ere bai elkarri. Garai hartan, bestela nork ba?

6.- *Pópi emón*. Bizkarra eman (‘‘dar la espalda’’). *Esatzatena ezgako gusta. Popi emozta, ta gexa arpeire beatu-bez* (Esan diodana ez zaio gustatu. Bizkarra eman dit, eta gehiago aurpegira ez dit begiratu).

Senar-emazteen artean, ohean *popi emon*, jolas sexuarekiko uko egitea esan nahi du. *Nik nai neban zeoze, bañe, andrik popi emozta ta kittu* (Nik nahi nuen zerbait, baina, emazteak bizkarra eman dit eta kito). Beraz, *popi* ematen duena andrea izaten al da beti?

7.- *Pópi garbittu*. Ipurdia garbitu (‘‘limpiarse el culo’’). Kaka egiten zen bakoitzean egin beharreko lana. *Bañe, popi garbitzeko, komuneko papera nun euan ba?* (Baina, ipurdia garbitzeko, ez zegoen komuneko paperik). Paper pusketaren bat aurkitu behar izaten zen. Bestela ‘‘kortinarekin’’. Komunean sukaldeko gauzen armairua zegoenez, atea zabalik eduki behar zen. Beraz, ‘‘intimitatea’’ gordetzeko, komuna bera (ontzia) ‘‘kortina’’ atzean. Ahaleginak egin arren paperik ez bazenuen aurkitzen, *‘‘kurtiñiaz’’*. Ondoren ama haserre galdezka *‘‘kurtiñiaz zeñek garbitturau popi?’’*. Amak galdera hori egiten zuenean hobe etxean ez egotea.

POPULARRA

1.- Herrian oso ezaguna, jendearekiko kasu egin zalea, jendearekin oso atsegina den pertsona umoretsua. *Ori popular demasara. Ori erozeñeaz ikusiko zu berbetan, bañe beti umore onin* (Hori pertsona atsegina eta ezaguna da. Hori edonorekin ikusiko duzu berbetan, baina beti umore onez).

2.- Legatzaren familian, *karioki* eta *korrientiren* arteko neurrikoa (pisukoa), hots, kilo eta erditik bi kilo bitartekoa: *popularra*. Izan ere gaur egun arrainaren salerosketan dihardutenek zehaztasun zorrotzez sailkatzen dituzte arrainak pisuaren (neurriaren) arabera.

Prezioa ere neurriaren eta freskotasunaren arabera.

POR

Gaztelaniako preposizio hau, lokuzio jakin batzuetan erabiltzen dugu. *Onporaoran* (*on por ahora+n*). Oraingo. Gaztelaniatik hartutako lokuzio honi (‘‘por ahora’’, ‘‘por de pronto’’),

euskarako forma ematen diogu hasierako *on* (orain) eta azken “*n*” erantsita. *Dirurozta zor, bañe, onporaoran eztotzat eskatuko* (Dirua zor dit, baina, oraingoz ez diot eskatuko).

Gaztelaniako “por” preposizioa modu honetako erdarakadetan ere erabiltzen dugu: *Esan por esan, jun por jun*. Modu honetako lokuzioetako “por” preposizioaren erabilera azaltzen digu gaztelaniako hiztegiak, adibide eta guzti: “Detrás de un verbo y delante del infinitivo de ese mismo verbo, significa falta de utilidad. *Comer POR comer*”. *Arek ezeukan motiboik ori esateko. Zetako esan biban a ordun? Esan por esan* (Hark ez zuen hori zertan esan. Zertarako esan behar zuen hura orduan? Esan, esateagatik, besterik gabe).

PORÁI

Haizea hartzera, antzarak ferratzera (“por ahí”, “a freir espárragos”, “a tomar viento fresco”). *Eunero etorten gatzu lati emotea? Bixalduxun porai* (Egunero etortzen zaizu bere ipuinak kontatzera? Bidal ezazu haizea hartzera!).

PORKEXI

1.- Zikinkeria (“porkeria”). *Porkeixi* ere entzun daiteke. *Zikinkexi* berba nagusi izan arren, hau ere ezaguna zitzaigun. *Ikusizu karkaban zelako porkexiran? Garbittu enbikora ori* (Ikusi al duzu karkaban nolako zikinkeria dagoen? Hori garbitu egin beharko da).

2.- Oso diru gutxi. *Atea etorriazku saltzalle bat, eta porkexa bateattik emozkuz naidanbeste tela* (Atera etorri zaigu saltzaile bat eta merke-merke eman digu oihal pila). *Arraiñ pillu erun gentzan, da porkexa bat emozkun* (Arrain pila eraman genion eta apenas eman zigun dirurik).

PORLANA

Zementua (“cemento”). Guretzat ez zen eguneroko gauza, baina, tarteka ikusten genuen igeltseroren bat zementuaz lanean. *Porlanan pixkat ekarriztaxu* (Ekariezadazu zementu apur bat). Zementu mota bati horrelaxe deitzen hasi zitzaion, bere koloreak Ingalaterrako Portland herriko harrobieta harriaren kolorearen antza zuelako. Euskaraz horrela geratu da, “porlana” (zementua).

PÓRLOS

Ezta pentsatu ere! Gaztelaniako “por los cojones” esamoldearen laburdura. *Ze esazu; bakotxak mille pezta paabirdabela afafe? Por los!* (Zer esan duzu; bakoitzak mila pezeta ordaindu behar duela afafe? Ezta pentsatu ere).

PORRÍ

1.- Porra (“porra”). Aguazilek makila eramaten zuten guri egurra emateko; gauzainek (*serenuk*) aldiz porra. Baina hauek gaueko amarretan irteten ziren kalera, eta gu, ordurako etxean izaten ginen. Baina, gauez, berandu mandaturen bat egitera joan eta ikusten genituen.

2.- Herriko plazan “*a la banderaka*” jolasean jarduteko, bakoitzak bere *porri* egiten zuen, kontrarioari bizkarra berotzeko. Zapi bat, ongi bildu, porraren forma emanaz, eta ondoren, hura sokaz biltzen zen. Gogor-gogor geratzen zen; tresna arriskutsua gure eskuetan. Porra haiekin ikaragarritzko bizkarrekoak ematen genizkion elkarri. Batzuei gusturago beste batzuei baino.

PORRÓI

Porroia (“porrón”). *Txikiteuan ibilttezinak ardau basutik erateben, eta baforetan botatik; bañe maxan jarritte, tabernatan eotezin gixon zar batzuk ardau porroittik eraten ikusten genduzen* (Basoerdiak edaten jarduten zutenek ardoa edalontzitik edaten zuten, eta txalupetan zahatetik; ordea, mahaian eseri eta tabernetan egoten ziren gizon zahar batzuk ardoa porroitik edaten ikusten genituen).

PORRÚ

1.- Porrua (“puerro”). *Naxa ixaten gendun etxin porroik ez ikusti, areaz eiñddako ixte ezgatzun gustaten-da* (Nahiago izaten genuen etxean porrurik ez ikustea, harekin egindako ezer ez baitzitzagun gustatzen).

2.- *Porró-pataatak*. Porru patatak (“cocido de puerros con patatas”). Ez zigun grazia handirik egiten, baina jan egin behar. *Porropataatak ezgatzaten ba-pe gustaten* (Porru patatak ez zitzaizkidan batere gustatzen).

3.- *Porró saldí*. Porru salda. *Porro saldi, porro patatapaño gitxia gustaten gaztan* (Porru salda porru-pataatak baino gutxiago gustatzen zitzaidan).

4.- *Porrú*. Familia batek zuen izengoitia. Aita Lazaro Lertxundi (*Jospa Laidonen arrebi*), eta ama Dominika. Seme-alabak: Andoni, Sabiñ, Imanol, Andima, Josu, Mikel, Karmelo, Lorea, Miren Terese. Seme alabak, *porrunekuk*. *Ori mutilloi porrunekure* (Mutil hori “Porru” familiakoa da). Beste batzuetan, bakoitzaren izenaren ondoren “Porru”: *Imanol Porru, Karmelo Porru, Lorea Porru*.

PORTA

Portatu (“portarse”, “comportarse”). Erdi biderik gabe bi aukera besterik ez zeuden: *ondo porta* ala *txarto porta*. Nagusiek ematen ziguten aholkua beti zen bera: “*ondo porta gero!*”. *Ondo portaten baziñan ezan ixte pasaten*. *Txarto portaten baziñan, euldixe ederra!* (Ondo portatuz gero ez zen ezer gertatzen. Gaizki portatzen bazinen, ondoren ekaitza!).

PORTEIXI

Atea (“porteria”). *Porteixak* finko ezarrita futbol zelaian baizik ez zeuden. Herriko eskoletan (*eskoletan*) hormetan margotuta zeuden ateak (*porteixak*). Baina, guk berehala antolatzen genituen *porteixak*: alderdi bakoitzean bi prenda (gehienetan jertseak) ipini oinak ondo neurtuta, zabalera berdinean. Arazoa goiko aldetik sortzen zen. Langarik ez zegoenez, hortxe hasten ziren eztabaidak: *Alta ixan da*, eta *gola ixan da*.

PORTEROKA

Atezaina (*porteru*) entrenatzen. Hiru ginen (Andoni, Jon eta ni). Atezaina ohe gainean belauniko jartzen zen hormaren kontra. Hark botatzen zigun baloia (*putze*) buruaz jotzeko. Gehienetan atezain (*portero*) Andoni jartzen zen, horretan bera baitzen trebeena. Baina, noizetik noizera Jon ere bai. Ni behin ere ez. *Porteruk* ohe gainean ikaragarritzko saltoak egiten zituen: *Oi kottaue!* (Ohe gizajoa!). Bonbilla ere hantxe zegoen beti arriskuan. Ordea ukituren bat egin bitartean hark ez zuen protestatzen. *Porteroka gabizela, lantzin-lantzin bonbilli grak!* (Atezaina entrenatzen ari ginelarik, noizbehinka bonbilla puskatzen “zen”). Orduan hasten ziren festak! Amak baloia (gomazkoa: *putze*) harrapatzen bazuen, aiztoaz zulatu eta sutara. Guri, berriz, erratz kirtenez *erain trastiai* (“jo ta kie”). Sarri horrelaxe bukatzen ziren gure entrenamendu saioak; atezaina ongi entrenatuta, baina baloia sutan.

PORTERU

1.- Atezaina (“portero”). Futboleko atezainari *porteru*, eta zine aretokoari *zineko porteru*. Geroago, eraikuntzaren bateko atean zegoenari, orokorrean *ate-porteru*. Gure garaiko futboleko atezain famatuak: *Lezama, Karmelo, Ramallet*. Garai hartan *Aurrera* futbol-taldeko *porteru*, eta ona gainera: Joseba Arrasate.

2.- *Zineko porteru*. Zinemako atezaina. *Pelikuli 3-R zan da zineko porteruk eztozku sartzen laga* (Filma berde samarra zen eta aretoko atezainak ez digu sartzen utzi).

PORTÚ

Portua (“puerto de mar”). Portuari dagokionez, arrantzaleek hiru gune bereizten dituzte garbi: *portun barru, portuko sarreri, portun kanpu*. Honen ordeztu, gure artean maizago erabiltzen genuen *barri* berba, eta gure aurreko arrantzaleek *diki*. *Barratik nator* (Portutik nator). *Dikan ixangaz* (Portuan egon gara). *Olatun bixkat ebillenin Zumaxako portuko sarreri peligrosu*

eotezan (Olatu apur bat zebilenean, Zumaiako portuko sarrera arriskutsua egoten zen). *Denporale andixe euan, da portun kanpun eon birrixan gendun* (Ekaitz gogorra zegoen eta, sartu ezinik, portutik kanpo egon behar izan genuen).

PORTZIAKASO

Badaezpada ere (“por si acaso”). *Portzeakaso* ere bai. Honen sinonimoak, *baezpaan-be* eta *alabaezpaan-be* oso erabiliak dira, baina bai *portziakaso* ere. *Eztakiau etorrikorizen ala ez, bañe, portziakaso marmittako geittua ipiñikou* (Ez dakigu etorriko diren ala ez, baina badaezpada ere marmitako gehixeago egingo dugu). *Portziakaso ekarrixun beste dozena bat arrautza* (Badaezpada ekar ezazu beste dozena bat arrautza).

POSPOLIÑE

1.- Neska, dagokion euskal dantzari-arropa jantzita: gona gorria, marra beltzez apaindua, buruan zapi zuria, eta oinetan galtzerdi zuri luzeak eta abarkak. *Pospoliñak ikusirouz autobusetik bajaten* (Neskak dantzari jantzita ikusi ditugu autobusetik jaisten).

Neska txiki eta lirainari esaten zaio maitekiro. *Zeiñdde gure pospoliñe?* (Nor da gure pospolina?).

Euskal Herriko leku batzuetan, bere kantatzeko moduagatik (*pos-poliñ, pos-poliñ*) galeperrari *pospoliña* deitzen zaio.

Egun baten karnazeixa junittan. Gure amak erakusteko pertsona nausixai lagateko beti lenaua pasaten prisi baeukan. An neuan ni te neure txandi alla zan, da beti lagateneban. Da alako baten neure aurretik euanak artubanin, “neuri on Jose” esan neutzan karnazeruai. Da beste andra batek esaban ze, “a mi... no se qué, no se cuántos”. Arek andrik erderaz etteban. Puestu eukan ortxe. “Antes soy yo. Jose neuna lenaua-e”, esan neutzan. “Zeuza lena matti! Zuk danai lagateotzazu-te!”. “Bai bañe gaur prisiakat”. “Prisi? Noazuz-be?”. “Batzokire. Pospoliñak entzaxuakau-te”. Aetxek andrik buelti artuban da, “Pero esta no es de Amatziki?”. Amanekuai Amatzikixanekuk esateotzen, ontxe akordana. Andrik preunti eibanin segixan erantzun neutzan: “Sí, pero no soy hija de Rita, soy hija de Guillerma”, esaten moure, “ni abertzali na-e, ni ena angu” (Maria Dolores Arostegi Aranberri).

(Egun batean harategira joan nintzen. Gure amak erakusten zigun pertsona nagusiei, prisa bazeukaten, beti uzteko aurrera pasatzen. Hantxe nengoen eta nire txanda heldu zen, eta beti usten nuen pasatzen. Eta nire aurretik zegoenak erositakoa hartu zuenean. “Orain niri Jose” esan nion harakinari. Eta beste emakume batek honela esan zuen: “A mi... no se qué, no se cuántos”. Emakume hark gaztelaniaz egiten zuen. Salmenta-postua zeukan hortxe. “Antes soy yo. Jose ni naiz lehenago”, esan nion. “Zu zara lehenago maitia! Zuk denei uzten diezu-eta!”. “Ordea, gaur presa dut”. “Presa? Nora zoaz ba?”. “Batzokira. Dantzariak entseioa dugu eta”. Emakume hura jiratu zen, eta, “pero esta no es de Amatziki?”. Amaren familiakoei *Amatzikixanekuk* esaten zieten, oraintxe gogoratu naiz. Emakumeak galdera egin zuenean berehala erantzun nion: “Sí, pero no soy hija de Rita, soy hija de Guillerma”, esanez bezala, “ni abertzalea naiz gero, ni ez naiz hangoa”).

2.- *Pospoliñ jantzitte*. Neska dantzarien arropa jantzita. *Aurresku enbirdau te pospoliñ jantzitte junde* (Aurreskua dantzatu behar du eta pospolin jantzita joan da). *Berez dantzaxe eztana-be juleike pospoliñ jantzitte* (Berez dantzaria ez dena ere joan daiteke *pospoliñ* jantzita).

POSPORO KÁJI

Pospolo kaxa (“caja de cerillas”). Goizero-goizero behar zen gauza izan arren, sua egin aurretik pospolo kaxa aurkitu egin behar izaten zen. *Nunda posporo kaji?* (Non dago pospolo kaxa?). Batzuetan galdera horrekin esnatzen ginen. Izan ere, lehenbiziko lana sua piztea zen esnea egosteko. *Batzutan posporo kaji arrixan topaten gendun busti-busti eiñdde* (Batzuetan pospolo kaxa harraskan aurkitzen genuen, busti-busti eginda). *Ederra asieri!* (Eguna hasteko modu bikaina!). Horrek ez zuen balio. Pospolo kaxak lehorra behar zuen egon.

Gauza txikiak parekatzeko erreferentziatzat erabiltzen genuen. *Batel barrixe ekarrirabe; bañe, txiki-txikixe. Poporo kaji baño txikixaua* (Batel berria ekarri dute; baina, oso txikia. Pospolo kaxa baino txikiagoa). *Antomobill gorri bat pasara, posporo kaji lakoxi* (Auto gorri bat igaro da, pospolo kaxa bezalakoa).

POSPORU

1.- Pospoloa (“cerilla”). Berba bera sarri pluralean erabiltzen genuen, kaxan bat baino gehiago egoten zirelako. *Posporuk nundaz?* (Pospoloak non daude?). Ordea, inoiz bakarra egoten zen, eta bera erdi umela. *Posporo bakarrara* (Pospolo bakarra dago). Miraria harekin egin behar izaten zen. Baita egin ere! Kirtena izaten zuten txikia eta burua ere bai. Beraz, beti, besteak beste, papera eduki behar izaten zen prest. *Posporu biztutemara paperai emon segixan sue* (Pospoloa pizten bada, paperari eman agudo sua).

2.- *Bazkaxe posporun*. “Bazkaria pospoloan”. Eguerdi aurretik, bazkaria egiteko, eta sua piztu gabe zegoenean esaten zen hori. *Ondioik bazkaxe posporun dakazue-ta, ze jateko asmuaz zaze zeueik?* (Oraindik surik ere piztu gabe daukazue, eta zer bazkaltzeko asmotan zaudete?).

3.- *Posporu*. Buru azkartasuna, bizitasuna, abilezia. Gaztelaniako hiztegiak, besteak beste honela dio: “Fósforo: meollo, entendimiento, agudeza, ingenio”. Bestalde berriz, pertsona helduek bazekiten “fosforoa” buru-azkartasunerako ona zela. Horrela esan ordez, ordea, *posporu* esaten zuten. Horregatik buruz oso motela eta inozoa zenagatik entzungo zenuen: *Orrek estankun dazen posporo guztik janda-be alperritau* (Horrek “fosforo” falta handia du, baina, honezkero alferrik).

PÓSTI

1.- Zutabea (“poste”). Futbolean, ateak bi zutabe (*posti*) eta langa (*goiko palu*) izaten zuen. *Penaltixe botaban; posti jota dzast* (Penaltia bota zuen; zutabea jo eta gola sartu zuen). *Txutaban, posti jo, ta kanpoa* (Baloia jo zuen, zutabeari eman zion eta kanpora).

2.- *Luzeletrika posti*. Argindarraren zutabea (“poste eléctrico”). Lehenik *luzeletrika paluk* zeuden, eta gero etorri ziren *postik*. *Errixan luzeletrika postik porlanezkuk ipiñi zittuezen, eta mendixetan burdiñazkuk* (Herrian zehar argindarraren zutabeak porlanezkoak ipini zituzten, eta mendietan burdinazkoak).

POSTURI

1.- Apustua (“apuesta”). Andres “*Mamarro*”k eta Benturok egiten zituzten apustuak aizkoran. *Benturok eta Andres Mamarrok posturi eiben da axkora jokauke sapatun* (Benturok eta Andres “*Mamarro*”k apustua egin zuten eta larunbatean aizkora saioa dute). Kale Handiko “*Atano*”k, Hipolitok (Hipolito “*Sardoi*”) eta koadrilak ere jokatzen zituzten pilota partidak apustuak eginda.

Gure aitag esaten zuen, Domingo “*Toxu*” apustu zalea zela eta berehala egoten zela prest *kokota* (lepoa) jokatzeko ere. Zergatik? Oso mehea zuelako. Lagun handiak ziren eta berari esaten zion. *Kokota posturi, ongun amairuko kineli ata baietz* (Lepoa jokatuko dizut, aste honetan kinielan hamahiru baietz asmatu).

2.- Jarrera (“postura”). *Gerriko miñaz nabill, eta egun guztin posturaik eziñ artute eona* (Gerriko mina dut eta egun osoan jarrerarik hartu ezinik egon naiz). *Postura txarrin jausina ta besu miñddute geatuazta* (Jarrera txarrean erori naiz eta besoa minduta geratu zait). *Olako posturan neu enittake eongo luzarun* (Jarrera horretan ezin egongo nintzateke luzaroan).

POTENTE

Gogor, indartsu, osasuntsu, ongi (“bien”). Testuinguru anitzetan erabiltzen dugu adizlagun hau. *Aspaldixan zuen txalopi potenteabill* (Aspaldi honetan zuen txalupa asko harrapatzen ari da). *Makalaldixe eukiban, bañe Txomiñ on potenteabill* (Makalaldia izan zuen, baina, orain Txomin osasuntsu dabil).

POTENTI

- 1.- Potentzia handikoa, indartsua (“potente”). *On ekarriraben txalopa barrixan motorra lengune baño pontentiara* (Orain ekarri duen txalupa berriaren motorra, lehengoarena baino potentzia handiagokoa da). *Orrek mutillorrek beso pontentitaukez* (Mutil horrek beso indartsuak ditu). *Orreik diro askoauke. Orreik potentitiz* (Horiek diru asko dute. Horiek aberatsak dira).
- 2.- Ona, abila, trebea, zintzoa. (“formal”). Mutilei ezartzen zitzaien adjektibo hau. *Mutill potentire au* (Mutiko hau oso trebea da).

POTIÑE

Entzun besterik ez genuen egiten berba hau. Txalupa mota bati deitzen zioten horrela: *potiñ andixak, potiñ txikixak*. Geroago ohartu nintzen Lekeition batelari *potiñe* esaten ziotela. Beraiek berriz honela esango lukete: “*Ondarrun potiñari batela esateutze*”.

POTÓ-POTÓKA

Umeen jolasa. Neskak ez ziren jolas honetan aritzen. Jolasa burutzeko derrigorrez behar zirenak: piper edo tomate pote hutsak, harriak, marra bat, eta mutikoak. Poteei ahoa zapal-zapal egiten genien, marran tente ipintzean tinkotasun handiagoa izan zezaten. Mutikoak adina pote marran elkarren ondoan ipini, distantzia jakin batera jarri, eta harriz joaz, potea ahalik eta urrutien bidali behar zen. Nork zuen abantaila? Harria botatzea lehenbizi tokatu zitzaionak. Orain baino errazagoa izaten zen edozein kale bazterretan piper pote hutsak eta harriak aurkitzea. Orain kaleak garbiegiak egoten dira.

POTOZORRIXE

Potrozorria (“ladilla”). Giza gorputzeko atal hiletsuetan bizi den zomorro txiki-txikia. Sekula garbitzen ez ziren barrabiletan sortuko ziren; hortik izena: potrozorria (*potozorrixe*). Berba hau, konparaketetan baizik ez genuen entzuten eta erabiltzen: *potozorrixalakoxi* (oso txikia). *Antxoba txiki-txikixe ekarrirabe; potozorrixalakoxi* (Antxoa txiki-txikia ekarri dute, potrozorria bezalakoa). Bizkarroi (“parasito”) honen ziztada mintsua izaten omen zen. Potroetan erantsia zuenari bakean ez zion lagako. Horregatik, bakean uzten ez duten umeengatik ere entzuten genuen: *ume potozorrixak*.

POTROANDIXE

Gibel-handia (“cojonazos”, “flemático”). *Ixeattik arduraik eztotza orrei gixonorrei. Potroandixera ori* (Gizon horri ez dio ezergatik axolarik. Gibel-handi bat da hori). *Andra ardurabaikuk eta ganorabaikuk ezaututtuaz, bañe andra potroandirik ez* (Andre axolagabeak eta ganoragabeak ezagutu ditut, baina andre *potroandirik* ez).

POTRO TSA

- 1.- Zalaparta, iskanbila (“jaleo”, “estrépito”). *Kala alla, ta señali emotebenin danok asten giñan, alkarren gañin trezak erriaten. Ango potrotsa ta enpatxu!* (Arrantza lekura heldu, eta lanean hasteko agindua ematen zutenean, elkarren ondoan trezak botatzen hasten ginen. Ikaragarritzko iskanbila eta zalaparta sortzen zen).
- 2.- *Potrotsin*. Zalapartatsu, arrapaladan, itsumustuan (“precipitadamente”). *Baxan kanpun eoten giñan zaiñ. Portutik atzan urteteban txalopik txistu joteban. Orduntxe asten giñan dana emonda potrotsin, kala lelen allatea* (Badian kanpoan egoten ginen zain. Portutik azkena irteten zen txalupak soinu jotzen zuen. Orduan hasten ginen, makinak lehertu beharrean arrapaladan, kalara lehenbizi heltzeko ahaleginetan).

PÓTRUK

- 1.- Barrabilak, ezta pentsatuere (“ni hablar”, “los cojones”). Desadostasuna agertu nahi denerako balio digu. *Goxeko bostetan junbina neu bakarrik biarra amaitzea? Potruk!* (Goizeko bostetan joan behar dut bakarrik lana bukatzera? Ezta pentsatu ere).

2.- *Pótruk auán*. Estu eta larri (“muy apurado”, “acojonado”). Hitzez hitz: “potroak ahoan”. *Baliente asko euan an, bañe, a itxosu ikusiendunin, potruk auan!* (Gizon ausart asko zegoen han, baina, olatu haiek ikusi genituenean, denok estu eta larri). *Ni trankill nixun, bañe, zezena atzetik ikusi nebanin, potruk auan!* (Ni lasai nindoan, baina, zezena atzetik ikusi nuenean, estu eta larri ibili nintzen).

3.- *Potrúk berotu*. Haserre ipini, haserrarazi (“hacerle enfadar a uno”). *Gixon marure ori, bañe, potruk berotzemotzazuz ikusikozu* (Gizon baketsua da, baina, haserrarazten baduzu, kontuz!). *Niri potruk berotzemoztazuz arpexe apurtukotzut* (Ni haserrarazten banauzu, aurpegia puskatuko dizut). *Potruk berotzemaakoz, eskapa* (Haserretzen bada, alde azkar). *Bake-bakin euan da zeuk ipiñizu potruk berotute* (Bake-bakean zegoen eta zuk ipini duzu haserre).

4.- *Potrúk eukí*. Ausardia eduki, atrebentzia izan, barrabilak eduki (“tener cojones”). *Eztakazu potroik, zubuttik buruzbera salto etteko* (Ez daukazu barrabilik zubitik buruz behera salto egiteko). *Zeu bakarrik eruzu laroi kiloko zaku amendik ararte? Potrutakazuz* (Zuk bakarrik eraman al duzu laurogei kiloko zakua hemendik haraino? Ausarta zara benetan). *Posturi. Erria mille pezta, potroipaakazu!* (Apoztua. Bota mila pezeta, barrabilik baduzu). *Eztakazu potroik, areana neskiana jun de ori esateko* (Ez daukazu barrabilik, neska harengana joan eta hori esateko).

POTRUTAKU

Potroetako kolpea (“golpe en los testículos”). Hartu edo eman egin daiteke *potrutaku*. Hartutakoen artean, berriz, beste norbaitek nahita emandakoa, edo norbere kasa (erorita, zerbaitekin...) hartutakoa izan daiteke. *Auskan asizin de potrutaku emotzan ostikuaz* (Borrokan hasi ziren eta potrotakoa eman zion ostikoz). *Illunetan nixule, barandiaz artuneban potrutaku* (Ilunetan nindoala, barandaz hartu nuen potrotakoa). *Ernea nittan da potrutaku emonetzan belaunaz* (Haserretu nintzen eta barrabiletakoa eman nion belaunaz).

Norbaitek *potrutan* ematen badizu, kolpe hura *potrutaku* izaten da. *Potrutan emozia inddar guztiaz* (Barrabiletan eman dit indarrez).

POTT EIÑ

1.- Pot egin, leher egin, jota geratu (“rendirse”, “agotarse”). *Ondo euan jokutzen, bañe, partidu goorra ixanda ta atzanin pott eiñddau* (Ongi ari zen jokutzen; baina, partida gogorra izanda eta azkenean pot egin du). *Ondo asina, bañe pott eiñdde allana* (Ondo hasi naiz, baina, leher eginda iritsi naiz).

2.- *Pott eraiñ*. Leherrarazi. *Natte eiñddot tantuk luzatzea, eta pott eraitzat* (Nahita luzatu ditut tantoak, eta leherrarazi egin dut). *Neure rimun naiban jun, eta atzanin pott eraitzat* (Nire erritmoan joan nahi zuen, eta azkenean leherrarazi egin dut).

PÓTU

Potea, lata (“bote”, “lata”). *Piper potu, orixo potu, gasolin potu...*. Baina, goizero entzun eta ikusten genuena, *esne potu*. Esnezalearen galdera: “*Zemat poto?*” (Zenbat esne?). Eta gure amak: “*Betiko morun, sei poto*” (Beti bezala hiru litro). Edo, “*Bixar arrozkoletxe nai dot eiñ dde ekatzuz zortzi poto*” (Bihar arroz esnea egin nahi dut, eta ekarri litro bat gehiago). Baserritarrek, kantinearekin batera ekartzen zuen pote txiki hura zen esnea neurtzeko tresna: *potu*. Uste dut litro erdikoa zela. Hilaren bukaeran ordaindu behar zuenean, amak honela galdetzen zion: “*Ongo illin zemat poto ixandiz?*” (Hilabete honetan zenbat litro erdiko izan dira?). Inork ez zuen ezer apuntatzen. Baserritarrek esaten ziona ordaindu eta kito. Hurrengo egunetik berriro “koskan” (zorretan) hasi. *Aide plaza ta ekarri iru poto esne* (Zoaz berdura plazara eta ekar ezazu litro eta erdi esne).

Beste bi ontzi zeuden, egunean zehar, jatorduetan behar izaten genituenak: *azukre potu* eta *gatz potu*. Aluminiozkoak, edo ez dakit zer materialez ziren eginak. Hutsik harrapatzen genituenean, futboleak ibiltzen ginen, “*azukre potu*” edo “*gatz potu*” baloitzat hartuta. Hori, osterantzeko

baloirik ez genuenean eta etxean amarik ez zegoenean. Gure bi ontzi horiek zeharo mailatuta egoten ziren.

POTXERA-BARRITTU

Kostera amaitu ostean, subilari (tretzaren soka nagusiari) hondaturik zituen *potxerak* (amua zeramaten soka mehe laburrak) kendu eta berriak jarri.

“Suerti bazan eueldi ederrak eta etteko, itxosate asko ettezan-ba. Tretzak ondun de ibiltteziez areik ettezin estropea asko. Ba ordun, baakixu, beñ Gabonak eta pasatakun-de, andik eta kosteri amattu arte, enbirrixatezin areik tretzak ba... koño...tretzak eskasak eta... Galdu-be ettezin tretzak asko. Galtzebanai barrixe emoteakon. Patroiñ etxin eotezin orreik beti, subillak eta orreik; eiñdde ez, etteko. Da an-e, tretza zarrak dakazenak, etteban ba zarra... kendu amuk, amuk kendu beti, amuk balixokuk ixatezin... Bera subille, subille esateakona, a nekez estropeatezan. Potxerapai, potxeri meie ixatezalez soki, areik estropea ettezin. Ordun etteben potxera-barritz. Patroik esateban: “Bueno, potxera-barrittu orreik, eta etorri potxerata eta amota etxea”. Amuk berak aprobetxaten zittunak eta beste iru-lau sartu tartin, de potxera-barrittu. Bera subill zarra, potxera-barrittu. Geatzezan, ba tretza barrixe letteik. Potxerin goraberi euan gexa subillana baño”. (Arrizabalaga Badiola Antonio).

(Eguraldi ederrek laguntzen bazuten itsasora sarri irteten ginen. Tretzak itsaso hondoan ibiltzen zirenez, asko hondatzen ziren. Ba orduan badakizu, behin Gabonak igaro ezkerro, kostera bukatu bitartean, egin behar izaten zen, tretza haiek, ba... joño... tretzak hondatu samarrak egoten ziren eta.... Tretzak galdu ere asko egiten ziren. Galtzen zuenari, berria ematen zitzaion. Aparailuaren osagarriak, *subillak* eta *potxerak*, patroiarene etxean izaten ziren; eginda ez, egiteko. Eta tretza zaharrak zituenak egiten zuen ba... amuak kendu, amuak balio izaten baitzuten. *Subille* deitzen zaiona nekez hondatzen zen. *Potxerak* bai, *potxera* soka mehea izaten zenez, haiek hondatu egiten ziren. Orduan egiten zuten *potxerak* berritzea. Patroiak esaten zuen: “Horiek *potxera-barrittu*, eta etorri amu eta *potxera* bila etxera”. Lehengo amu batzuk aprobetxatu, eta beste hiruzpalau berri sartu eta *potxera-barrittu*. Bera subil zaharra *potxera-barrittu*. Tretza, berria bezala geratzen zen. *Potxeraren* gorabehera izaten zen gehiago *subilarena* baino).

POTXERI

Bisiguak eta papardoak harrapatzeko tretzak (arrantzarako aparailua) behar izaten zituen kordel nagusia (*subille*), eta hortik, tartekatuta, zintzilik, soka zati motzak, meheagoak: hau da *potxeri*, *potxerak*. Hauen muturrean amua karnata eta guzti. *Potxera* horiek denborarekin hondatzen zirenean, *potxerabarrittu*: *potxera* zaharrak kendu eta berriak ipini.

POTXÍ

Pota (“pota”). Txipiroiaren oso antzekoa. Hala ere txibiarekin parekatuz badu desberdintasun nabarmena: Txibiak gorputzean ditu hegoak, aldiz, potak buztanaren mutur-muturrean. Haragia, berriz, txibiarena baino gogorragoa.

POTXOLU

Begi (*bei*) berbaren adjektibotzat erabili izan dugu beti: *bei potxolu* (begi kolpatua, begi estalia). *Arantzai ezta ze pasaakon, bañe, bei potxoluaz etorrirre* (Arantzari ez dakit zer gertatu zaion, baina, begia estalita ekarri du).

POTXORRA

Alua (“potorro”). *Motxiñe* berba maizago erabiltzen zen, baina honek ere bazuen hedadura. Dena den, berba hauek, bai bata eta bai bestea, ezin ziren publikoan aipatu. Bekatua ez zen, baina, ia-ia. Inork aipatzen bazuen, berehala esango zuen inguruan zegoen andrearen batek: *Aurretteiti berbak!* (Horiek dira hitzak!).

PÓZA

1.- Poza (“alegría”). *Disgustuk asko artzen genduzen, bañe lantzin-lantzin poza-pe bai* (Nahigabe ugari hartzen genituen, baina, noizetik noizera pozak ere bai). *Amari poza baño sarrixa disgustu emoten geuntzan* (Amari, poza baino maizago nahigabea ematen genion).

2.- *Pozán-pózaz*. Pozaren pozez, pozarren (“rebosando de alegría”). Noiz egoten ginen? Gabonetan, eskolarik ez genuenean, San Joan bezperako gauean, herriko jaietan, txangoren batera joan behar genuenean. Gainontzean pozik; triste inoiz ere ez. Beldurra pasatzen genuen, eskolan eta beste zenbait egoeratan; negar egin ere bai norbaitek egurra ematen zigulako. Ordea, tristurarik ez genuen ezagutzen. *Etxen batea arrañe erutea jun de propiñi pezeti emoteozkuenin pozik; oberleku emoteozkuenin pozan-pozaz saltoka* (Etxeren batera arraina eramatera joan eta eskupekoa, pezeta ematen zigutenean pozik; eta duroa ematen zigutenean pozarren).

3.- *Pozák zoratzen*. Pozez gainezka (“rebosante de alegría”). *Txokolati erun neutzelako umik poza zoratzen euazen* (Txokolatea eraman nielako umeak pozak zoratzen zeuden). *Au erregaluau ikusten dabenin aume pozak zoratzen jarrikora* (Opari hau ikusten duenean amona pozak zoratzen jarriko da).

PÓZIK

Pozik, gustura (“contenta/o”, “feliz”). *Atzo naidanbeste sardiña atrapaben da pozik euazen areik* (Atzo sardina asko harrapatu zuten eta pozik zeuden haiek). *Ezeuazen pozik, ze antxobi politto atrapa arren, treñe trixkata ekarriben* (Ez zeuden pozik, izan ere, antxoa dezente harrapatu zuten arren, sarea txikituta ekarri zuten).

POZÚ

Putzua (“charco”). Kaleak ez ziren orain bezain lisoak eta dotoreak egoten; horregatik euriak putzuak sortu behar. Amaren aholkua: *“Pozuk eongori te oñetakuk bustibaik”* (Putzuak egongo dira eta oinetakoak busti gabe).

Batzuetan, amarik gabe bakarrik etxean geratzen ziren umeek egiten zituzten aberia ederrak. *Umik bakarrik lagattua, da bueltan etorri nazenin, eskatzin erdixan pozu toparot. Bera ez etezan urik pasako!* (Umeak bakarrik utzi ditut, eta itzuli naizenean sukaldearen erdian ikaragarritzko putzua aurkitu dut. Beheko etxera ez ote zen urik pasako!).

POZUTZI

Putzu ugari. Eurite handien ondorioa. *Pozutzan ez ibilli katarrru batukozu-te* (Putzuetan sartuta ez ibili, katarroa hartuko duzu eta). *Pozutzan sartubaik* (Putzuetan sartu gabe). *Pozutzan ibilliga ta oñetakuk bustiazkuz* (Putzuetan sartuz jardun dugu eta oinetakoak busti zaizkigu).

PRAGAKO UMÉ JÉSUS

Horrela edo *Ume Jesus Pragaku* (“Niño Jesús de Praga”). Praga: Txekiar Errepublikako Hiriburua. Orduan ez genekien Praga non zegoen, baina, *“Pragako Ume Jesus”* en irudia ezagutzen genuen. Norbaitek kanpora joan behar zuenean, *“Ume Jesus Pragaku”* aren irudiari gure amak argia (lanpara oliotan) pizten zion kanpora joan zena itzuli bitartean. Ez dakit nork eta noiz, baina norbaitek egin zuen ahalegina *“Pragako Ume Jesus”* enganako debozioa hedatzeko.

PRÁKAK

1.- Galtzak (“pantalones”). *Prakak gixonezkunazin bakarrik. Ez ongo moure, andrazku-pe prakakiñ* (Galtzak gixonezkoek baizik ez zituzten erabiltzen. Ez orain (2006) bezala, emakumeak ere galtzak jantzita). Mutikoen galtza motzak hamalau edo hamabost urte bete arte; bernak bizarrez jantzi bitartean. Hortik aurrera beti luzeak; udan ere bai, nahiz eta eguzkiak kiskali. *Gixon andirik praka motzakiñ ezan ikusten. Oixe bizan bakarrik!* (Gixonezko helduek ez zuten galtza motzik jantzen. Horixe besterik ez genuen behar!). Igeri egiteko bai: gixonezko guztiak *kaltzatxikixakiñ* (bainuko jantziaz).

Gure praka motzak ez ziren txiki eta estuak izaten, belaunetik beherakoak eta zabalak baizik. Hiru edo lau urtez irauteko modukoak. Bestalde oso zabalak zirenez, eta galtzontzilorik ez, kaka edo pixa egiteko, korrika bagindoazen, ia geratu gabe burutzen genituen maniobra guztiak: hanka-zulo bateko galtza apur bat igo eta listo. Galtzei eusteko hasieran tiranteak; geroago *uela* (gerrikoa, uhala). *Prakak amarrateko uelik ez baendun topaten, sokiaz* (Galtzak lotzeko gerrikorik ez bagenuen aurkitzen, sokaz). Neguan, bi galtza pare: bat astegunekoa eta bestea igandetakoa. Udan, igande eta jaiegunetan galtza zuriak. *Zurixak eotezin areik prakak, goxin etxetik urteneran. Segixan astezin kolori artzen. Gero gabaz, batetik eurak prakak zikiñak eta bestetik illundute, baltzak ikustezin* (Galtza haiek zuriak, goizean etxetik irteterakoan egoten ziren. Berehala hasten ziren kolorea hartzen. Gauean berriz, alde batetik prakak zeharo zikinduta eta bestetik gauaren iluntasuna, ia beltzak ikusten ziren). Galtza zuri haiek, zikintzea, besterik gabe, amak barkatzen zigun. Baina galipotaren tantarik bazuten *Jangoikuk aparta Santa Marta* (ekaitza seguru).

Gizonezkoek (arrantzaleek), astegunean mahoizko praka urdinak; igande eta jai egunetan ondo lisaturiko galtza dotoreak: grisak edo urdinak. Udan, garai batean, *mildraia* (“milrayas”) galtzek arrakasta handia izan zuten. *Mildraiazko prakak meiak eta freskuk ixatezin* (Milrraiazko galtzak meheak eta freskoak izaten ziren).

Geroago entzuten hasi ginen, *tergalezko prakak*. Tergala oihala hobe zen, eta ez zen hain erraz zimurtzen.

Barrenetik, behetik, motz geratzen diren galtzek badute izen bat: *Ixkiratako prakak*. Izan ere, izkirak harrapatzeko apur bat uretan sartu behar izaten da, eta horretarako galtzen barrena apur bat jasotzea hobe. *A noaruba ixkiratako prakakiñ?* (Hura nora doa “izkiratarako” galtzak jantzita?). Berez narrasak zirenentzat *ixkiratakuk* izaten ziren aproposak praka barrenak txukun eramateko. *Beatu aren prakabarrenai, basaz beteta* (Begira haren praka-barrenei, lokatzez beteta).

Prakekin zer egiten zen? *Lelengo topa, jantzi, aproba, erantzi, zikinddu* (segun zerreaz zikintzen zenduzen, *ederra zeunkazun!*), *apurtu, ondatu* (*estropea*), *zulatu*; orain artekoa norberak. Ondoren datorren guztia amak: *garbittu, plantxa, josi, barrixak eiñ, erosi* (*eiñddakuk bein-bez, teli barrixak etteko*), *luzatu, moztu, estutu, errepasa...*. Baldin eta norbaitek emandakoak (bere semeari txiki geratuta) baziren, probatzeko jantzi, eta amak aldamenetik, “*Zeutzako eiñdde baño obetuakazuz*” (Zuretzat neurrira eginda baino hobeto dituzu).

2.- *Praketan béra eiñ*. Kaka galtzetan egin (“cagarse en los pantalones”). *Au mutill txikixai pasateakuen; neskei beinbez, prakaik ezeben sekule jazten-da* (Hau mutil txikiei baizik ez zitzaien gertatzen; neskei inoiz ere ez, sekula ez baitzuten galtzarik jantzen).

Praketan behera egin, zer? “*Zea...mermeladi*”. Amak kontatzen zion beste emakumeren bati: “*Praketan bera eizte*”. Pixa ere izan zitekeen, baina, horrela esanda, gehienetan kaka izaten zen. Estualdian “maistrak” nahiz maisuak gogor jota, kakak edo pixak irtetea ere gerta zitekeen. Ematen zituzten jipoiak ikusita, ez zen harritzekoa. *Maxuk somanti emotza ta praketan bera kaka eiñddau* (Maisuak sekulako egurra eman dio, eta galtzetan egin du kaka).

PRAKAMAN

Batetik praka handiegiak, eta gainera trakets eramaten zituena. *Ikusteo zu a prakaman* (Ikusten al duzu hura, *prakaman*).

PRAKÁ PÁRI

Galtza pareta (“pantalones”). Pareta berba aipatu arren bagenekien prenda bakarra zela. Bietara esaten zen: *praka pari* nahiz *prakak*. *Ziboteko praka pari galipotaz zikiñddute ekarrizte onek diamotxuonek* (Galtza pare berria galipotez zikinduta ekarri dit bihurri madarikatu honek). Hori beste emakumeren bati kontatzen ari zen bitartean, semeari *plast* masailean.

PRAKÍ

Galtzak (“pantalon”). Singularrean oso gutxitan, eta testuinguru jakinetan baizik ez zen entzuten. *Bodako jaki baakazu, bañe praki faltaatzu* (Ezkontzarako jaka baduzu, baina galtzak falta zaizkizu).

PRATIKANTI

Praktikantea (“practicante”). Gure garaian Ondarroan zegoena: gizon txikia eta argala. Bizkor-bizkor ibiltzen zen, beti presaka bezala, bere maletatxoa eskuan. San Iñazio kalean bizi zen, kuartelaren ondorengo etxe berdean. Ez dakit nongoa zen. Seme-alaba ugari izan zituen. Mutilek ikasi zuten euskaraz. Ez dakit neskek ikasi ote zuten. *Bagenkixen Pratikanti indiziñoik-eta sartzen ibilltetzana eta orretteattik kalin ikusten gendunin amure beatzen gentzan* (Bagenekien injekzioak jartzen aritzen zela, eta horregatik kalean zehar ikusten genuenean apur bat errezeloz begiratzen genion).

PREGÓI

1.- Pregoia (“pregón”, “bando”). Pregoia egiten zen, “*jo, entzun eta entendi*” (jo, entzun eta ulertu). Jo (danborra jo eta oharra irakurri) Polkak egiten zuen; entzun, inguruan zeuden guztiek, baina, *entendi, tamañun*. Gure aurrekoek, “*pregoi ixanda*” ere esaten zuten. *Zerrena ixanda pregoi?* (Zeri buruz izan da bandoa?). *Pregoi jorabe. Entzuten eona, bañe, ixex eztat entendi* (Bandoa jo dute. Entzuten egon naiz, baina, ez dut ezer ulertu). *Pregoi jotebana-pe, Polkak berak, iual beti dana ezeban entendiuko* (Pregoia jotzen zuenak, Polkak berak ere, agian beti dena ez zuen ulertuko).

2.- *Pregói jo*. Isilik gorde beharreko berria lau haizetara zabaltzen hasi (“difundir una noticia cuando no conviene”). *Zueik amen entzuzue au, bañe on ez asi pregoi joten. Iñoi berbai-pe* (Hemen jakin duzuen berri hau, ez hasi lau haizetara zabaltzen. Inork ez du jakin behar).

PREGONERU

Pregoilaria (“pregonero”). *Gure sasoiñ pregoneru Polka ixantzan. Polka iltzanin auazillak joteben pregoi*. (Gure garaian pregoilaria “Polka” izan zen. “Polka” hil zenean aguazilek jotzen zuten pregoia). Ikus, *Polka*.

PREKILLU

Kopeta-ilea (“flequillo”). *Txanda baten, mutillak danok ibiltten gendun prekillu, eta neskak iño-pe* (Garai batean, mutilok denok erabiltzen genuen kopeta-ilea, eta nesken artean inork ere ez). *Prekillu, orraztu-be eiñ biarri-paik, beti eotezan prest eta beti dotore. Justoi ero Txurrukai guk ez geuntzan esaten uli zelaik ebai, bañe, bai bata eta bai bestik, beti lagateozkun prekillu* (Kopeta-ilea, orraztu beharrez gabe, beti egoten zen prest eta beti dotore. Justori edo Txurrukari guk ez genion esaten ilea nola moztu, ordea, bai bata eta bai besteak, beti uzten zigun kopeta-ilea).

PREMIÑAZKU

Behar-beharrezkoa (“necesario/a”, “muy conveniente”). *Razionamentuko jeneru artzeko premiñazku zan kartilli eruti* (Errazionamenduko jeneroa jasotzeko behar-beharrezkoa zen kartila eramatea). *Lena premiñazko gauzak bakarrik eukitten genduzen; on ostea, premiñazkuk eztizena-pe asko, gexei* (Garai batean premiazko gauzak baizik ez genituen izaten; orain berri, premiazkoak ez direnak ere ugari, gehiegi).

PREMIÑI

Une jakin bateko behar puntuala; baina batez ere funtsezko gauzen beharra (“necesidad”). *Pelukeire juteko premiñiakat* (Ile-apaindegira joateko premia dut). *Ze premiñaakazu goxeko ordutan, dan otzaz mendire juteko* (Ze premia daukazu, goizean goiz, egiten duen hotzaz, mendira joateko). *Orreik gisajuok premiña andixataukez* (Gizajo horiek funtsezko gauzen premian daude). *Praka batzun premiñana* (Galtza batzuk behar ditut).

PRÉNDI

Alproja, prenda (“prenda”, “elemento”). *Zuk eztozu ori ondo ezautzen. Ederrara ori prendi!* (Zuk ez duzu hori ondo ezagutzen. A zelako prenda den hori!). *Orire ixateko prendi!* (Hori da hori, alproja!)

PREPAAMENTU

Prestaketa, antolaketa (“preparativo”). *Datorren sapatun Iperkaleko jaxe eide. Areitabile bai prepaamentu* (Datorren larunbatean Ipar Kaleko jaia omen da. A zelako antolaketa darabilten). *Kalea urtenbiban bakotxin, ezenduzen ikusten aren prepaamentuk?* (Kalera irten behar zuen bakoitzean, sekulako prestaketa egiten zuen). *Biajeako prepaamentuk etten gabiz* (Bidaiarako prestaketak burutzen ari gara).

PREPARA

Prestatu, prest egon (“preparar”). Prestatu gauza anitzetarako egin behar izaten zen: *kalea urteteko, elixako, medikuana juteko, ezkontzako. Autobusak eskapakoizku-te prepara zattez ariñ* (Autobusak alde egin behar digu, eta prestatu zaitez azkar). *Zeu prepaatazaz ala?* (Zeu prest al zaude ba?).

PRESÍ

Presa (“presa”, “dique”). Errekan gora ere ez ginen urrutira joaten, beraz, ez genuen presarik ezagutzen; ordea, entzun egiten genuen berba hori aipatzen zuen esaera: *Ure jundakun presi!* *On ezta probetxoik, aurretik atabirdiz kontuk* (Ura joandakoan presa! Orain ez dago ezer egiterik; aldeztu aurretik atera behar dira kontuak). Horrela esanda, berehala ulertzen genuen esaera zahar horren irakatsia, eta noiz esan zitekeen. Amari entzuten genion.

PRESIÑOI

Presioa (“presión”). Presioa galdarak hartzen zuen. Guk txalupa guztiei deitzen genien *bafora*; ordea, gure gurasoek ongi bereizten zituzten beladunak, baporeak eta motordunak, bilakaera hori pausoz pauso bizi izan baitzuten. Aita baporeei, baporearen indarrez mugitzen ziren makinak zituzten txalupei buruz hizketan hasten zenean agertzen zen *presiñoi* berba. *“Lelengo geuri, makiñistai etteozkun diar. Gu juten giñan, galdarak biztu, te presiñoi igonda eukitten gendun, seña! emotebenin segixan urteteko”*. (Lehenik guri, makinistei deitzen ziguten. Guk, txalupara joan, galdara piztu eta presioa igota edukitzen genuen, seinalea ematen zutenean ziztu bizian irteteko).

PRESIÑOIKO LAPIKU

Presio-eltzea (“olla a presión”). Gure urterik onenak igarota gero etorri ziren eltze hauek. Benetako miraria! *Prresiñoiko lapikun lentejak entseire baten ettendiz* (Presio-eltzean dilistak amen batean egiten dira). *On ataraben lapiko barrixin, presiñoiko lapikun, garbantzu-pe ikusgarrixin etten eidez, atxiaren eiñ orduko* (Orain atera duten eltze berri horretan, presio-eltzean, garbantzuak ere ikaragarri ondo egiten omen dira aitaren batean). *Bixar bertan erosi birdot ori lapiko barrixoi: presiñoiko lapiku* (Bihar bertan erosi behar dut eltze berri hori: presio-eltzea).

PRÉSO

Harrapatuta, hots, amuan, sarean, nahiz beste zernahi aparailuan kateatuta (“apresado/a”). Guretzat berba honen adiera nagusia eta printzipala, arrantzako testuingurukoa zen. *Apaxu erria, ta kiloko lupiñi preso* (Bota aparailua eta kiloko lupia amuan kateatuta). *Eztai zerdan, bañe zeoze andixeakat preso. Tengara itzala etteozta* (Ez dakit zer den baina, zerbait handia dut harrapatuta amuan. Gogor egiten dit tira). *Apaxu erria ta leलगoko kalaran txitxarro andixe preso* (Aparailua bota, eta lehenengo saioan txitxarro handia harrapatu nuen).

Arrainak amuko karnatari heldu, amuan kateatu, eta arrantzaleak lehorrera zekarrenean esan zitekeen “arraina preso!”, arrain mota zehaztuz (*lupiñi preso, pantxu preso, aingiri preso* edo *lazune preso*). Ordea, amuari heltzen zioten arrain guztiak ez ziren lehorreratzen. Batzuk, arrantzaleak eskuaz heldu orduko askatu egiten ziren. *Tomasek lazune ekarren preso, bañe, jasoeran, molla ezkiñi jo, amutik libra ta eskapa eitza* (Tomasek lazuna zekarren amuan kateatuta, baina, jasotzerakoan moila ertza jo, amutik askatu eta alde egin dio). Beraz, berba hau (*preso*), arrainak amuari heldu eta arrantzaleak arrainari eskuaz heltzen zion bitarterako balio zigun. Arraina, jaso ondoren, lehorrean seguru zegoenean, ez genuen “*preso*” esaten, baizik “*atrapa eiñddau*” (harrapatu egin du). *Tomasek lazune atraparau* (Tomasek lazuna harrapatu du). *Antoniok txibixe atraparau* (Antoniok txipiroia harrapatu du).

Arrantzan aritzen denari, batzuetan amua hondoan (harkaitzari, sokaren bati...) kateatzen zaio. Hori norberari gertatzeak ez zigun graziairik tantarik ere egiten. Aldiz, laguna ez zen besteren bati gertatzeak barregura ematen zigun, eta berehala esan ere bai ahopean: *ondu preso* (hondoa harrapatuta).

Ez dakit Bizkaiko eta Gipuzkoako kostako herrietan berba hau guk bezala erabiltzen ote duten. Lekeitioko abesti batean agertzen zaiguna bai ezagutzen dugu: *Anteron Txamarrotia Singerren bibotia, aretxek ei dauko preso tximiñoia!* Badirudi guk bezala, arrantzako testuinguruan erabiltzen dutela, guk ematen diogun adiera bera emanez.

PRÉSU

1.-Presoa (“preso”). Emakumea denean, “*presi*”. *Oixera pasan astin gose grebi eiban presu* (Horixe da iragan astean gose greba egin zuen presoa). *Ori neskioi Martuteneko presire, bañe, sapato-domeketan etxea juten lagateotze* (Neska hori Martuteneko kartzelako presoa da, baina, asteburuetan etxera joaten uzten diote).

Dena den, berba hau pluralean sarriago entzun eta erabili izan dugu. *Gerra denporan kartzela batzuetako presuai, atik zabadu te eskapaten lagateotzen, gero atzetik tiru bota ta illtteko* (1936ko gerra garaian, kartzela batzuetako presoek, ateak ireki eta alde egiten uzten zieten, ondoren atzetik tiroa bota eta hiltzeko). *Burgosko kartzelako presuk eskapa eiñ ei dabe* (Burgosko kartzelako presoek alde egin omen dute).

Txikiak ginenean, berba hau, gurasoen eta osaba-izeben ahotan entzuten genuen, bizi izan zuten gerrako pasarteak kontatzen zizkigutenean. *Bilboko kartzelan euazen presuk Burgosea erun zittuezen* (Bilboko kartzelako presoak Burgozera eramane zituzten).

Askoz geroago, berba hau guztion ahotan sarri-sarri erabiliko genuen garaiak etorri ziren, eta oraindik (2011an) ez dira bukatu: *Segoviako presuk, Burgosko presuk, Puertoko presuk... “Presoak kalera, amnistia osoa..”*. *Presuk gose-greban daz... Presuk gora ta presuk bera... Sapatun presun aldeko manifestaziñoi da*.

2.- *Préso artú*. Preso hartu, atxilotu (“*apresar*”, “*detener*”). *Bilbo jausizanin Artxanda ingurur ebizen gudarixak preso artu zittuezen* (Bilbo erori zenean, Artxanda inguruan zebiltzan gudariak atxilotu egin zituzten). *Gerra denporan, Asturiasen arrantzan ebillen Ondarroko txalopa bat artuben preso* (1936ko gerra garaian, Asturiasen arrantzan ari zen Ondarroako txalupa bat hartu zuten preso).

3.- *Préso eón*. Preso egon (“*estar preso*”). *Andoni, gure anaxi, kartzela askotan eontzan preso; atzanin Puerto de Santa Mariako kartzelan. Eta andixeik urteban 1977xan amnistia emobenin* (Andoni, gure anaia, kartzela askotan egon zen preso; azkenean Puerto de Santa Mariako kartzelan. Eta handik irten zen libre 1977an amnistia eman zutenean).

4.- *Préso eukí*. Preso eduki (“*tener preso*”). *Goiko andrin atte, gerri amattu te gero, beste iru urtin eukiben preso Burgosko kartzelan* (Goiko andrearen aita, 1936ko gerra bukatu ondoren, hiru urtez eduki zuten preso Burgosko kartzelan). *Atzoko mozkorra, matadeixan dauke preso* (Atzo mozkortuta zebilena, herriko kartzelan daukate preso).

5.- *Préso erún*. Preso eramane. Atxilotuta eramane (“*llevar detenido/a*”). *Zazpi guardazobill etorri, lelengo etxi errelista, eta gero atte preso eruben* (Zazpi guardia zibil etorri, lehenik

etxea miatu, eta ondoren aita preso eraman zuten). *Atzo bankun lapurretan eiban mutille ontxe erun dabe preso* (Atzo banketxean lapurretan egin zuen mutila oraintxe eraman dute preso).

6.- *Preso lagá*. Preso utzi, itxita alde egin ezinik laga (“dejar encerrado/a”). *Lapurre borean sartu zan. Ze eitzen? Kanpotik ati itxi te borean preso laga* (Lapurra sоторa sartu zen. Zer egin zioten? Kanpotik atea itxi eta sotoan preso utzi).

7.- *Préso sartú*. Kartzelaratu, kartzelan sartu (“meter en la cárcel”). *Gure attitte-ta gerratik bueltan etorrizinin, Bilboko kartzelan sartu zittuezen preso* (Gure aitona-eta, 1936ko gerra ondoren herrira itzuli zirenean, Bilboko kartzelan sartu zituzten).

PRÉSTA

Utzi, laga (“prestar”, “dejar”). *Diroik eneukan multi paateko ta Andresek prestastaz ogei oberleko* (Dirurik ez nuen isuna ordaintzeko eta Andresek utzi dit hogeirokoa).

PREST EÓN

Prest egon, prestatuta egon (“dispuesto/a”, “preparado/a”). *Ni presna* (Ni prest nago). Hori esaten zuen gizonak, berehala zuen erantzuna: *Zuk zeure buru jantzi tte zu betiza prest* (Zuk zeure burua jantzi eta zu beti zaude prest). *Presaz Santa Eujenirarte oñez juteko?* (Prest zaude San Eufemiraino oinez joateko?). *Itxosa juteko presaz? Itxosu goorrara-e!* (Itsasora joateko prest al zaude? Itsasoa gogorra da, gero).

PREUNTA

Galdetu (“preguntar”). Galdetu nork egiten zuen? *Maxuk, maistrik, mojik (eskolan), abarik (dotriñi), eta amak etxin: “Erresaxure juntza?”* (Maisuak, andereñoak, mojak (eskolan), apaizak (dotrina), eta amak etxean: “Arrosariora joan al zara?”) *Bañe billurrik andixena maxuk leziñoi preuntatebanin, natte ondo jakiñ* (Baina, beldurrik handiena, maisuak ikasgaia galdetzen zuenean, nahiz eta ondo jakin).

PREUNTI EIÑ

Galdera egin (“hacer una pregunta”). *Preunti eitzut eta eztoztazu erantzun* (Galdera egin dizut eta ez didazu erantzun). *Preunti etti erreza ixaten da, erantzuti ixaten da gatxe* (Galdera egitea erraza izaten da, erantzutea izaten da zaila).

Aurreko izena edo izenordaina genitibo kasuan ipinita: *Zeure preunti eiñddau* (Zutaz galdetu du). *Umin preunti eiñddau* (Umeaz galdetu du). Orain, era hauek baztertu eta beste forma batzuk ari dira nagusitzen: *Zeuattik preuntarau. Umiattik preuntarau*. Azken hauek, gaztelaniaren kopia izanik traketsagoak iruditzen zaizkit. Dena den, betikoa: *batak ez du bestea kentzen*. Gutxienez, era jatorragoa ere txandakatu.

PREUNTIN

Galdezka (“preguntando”). *Iñaki preuntin ebillen* (Iñaki galdezka ari zen). Aurretik doakion izena nahiz izenordaina genitibo (edutezkoa) kasuan jartzen diogu. *Zeure preuntin ebillen* (Zutaz galdezka ari zen). *Zeure andrin preuntin etorriazku gixon bat* (Zure emazteaz galdezka etorri zaigu gizon bat).

PREUNTONI

Neska galdetsua (“preguntona”). Noiznahi eta zernahi galdezka aritzen zen neska. Horrenbeste galdetu beharra dena jakin nahiz, neska batzuen kontua zen. Horregatik, guk mutilok barbarik ere ez genuen horrelakoari deitzeko, nahiz eta gaztelaniaz “preguntón” hitza badagoen. *Goiko neska nausixe preuntona demasara. Ia nobixoik baakaten preuntazta*. (Goiko neska nagusia oso galdetsua da. Senargairik badudan galdetu dit).

PREZISU IXÁN

Beharrezkoa izan (“ser preciso”, “ser necesario”). Galderetan eta ezezka batez ere. *Juteko ezatzu, bañe...ontxe bertan jutire prezisu ala?* (Joateko agindu dizu, baina... oraintxe bertan joatea al da beharrezkoa). *Geu batukoa ta listo. Ezta prezisu zeu etorti batzarrea* (Gu elkartuko gara eta kito. Ez da beharrezkoa zu batzarrera etortzea). *Kartillabai-pe emongotzue diru. Ezta prezisu kartilli eruti* (Kartilarik gabe ere emango dizute dirua. Kartila eramatea ez da beharrezkoa).

PREZIXU

Prezioa (“precio”). *"Ekarri Goiko Torretik liberdi gatz, liberdi azukre eta kilo bat patata. Amak paakotzala". Gauzak prezixu eukikoben, bañe, koskan, zorretan, junde ezin jakin* (Ekarri Goiko Torre dendatik liberdi gatz, liberdi azukre eta kilo bat patata. Amak ordainduko diola. Gauzek izango zuten prezioa, baina, dirurik gabe, zorretan joanez gero, ezin jakin).

PRÍMA

Lehengusina (“prima”). Senidetasuna aditzera emateko *lengusiñi* esan izan dugu beti. *Prima* berba neskaren bat agurtzeko esaten dugu, (mutilak nahiz neskak) komodin gisara, nahiz eta lehengusina ez izan; eta izanda ere bai. *Ze prima! Zelan gabiz-ba?* (Kaixo neska? Ondo al gabiltza?). *Bai prima! Neu-pe oixe engo neuke* (Bai neska! Nik ere horixe egingo nuke).

PRIMERAN

1.- Oso ondo, zoragarri (“estupendamente”). *Donostire junga eune pasatea, ta primeran ibilliga* (Donostiara joan gara egun pasa, eta zoragarri ibili gara). *Arrañaz arturouen diru primeran etorriazku* (Arrainaren truke jaso dugun dirua oso ondo etorri zaigu). *Gaur porteruk primeran jokaturau. Eskerrak orrei!* (Gaur atezainak oso ondo jokatu du. Ezkerrak horri!).

2.- Primerako bagoian (“en primera clase”). *Trenin primeran etorriga Bilbotik Deba* (Trenean primerako bagoian etorri gara Bilbotik Debara).

PRIMERAKU

Oso ona, bikaina, aparta (“excelente”). *Primerako bazkaxe emozku* (Bazkari bikaina eman digu). *Kontziertu primeraku ixan da* (Musikaldia oso ona izan da). *Primerako eueldixe eizku* (Eguraldi aparta egin digu).

Primerakoa zer izan zitekeen?: *primerako billeti (treneku), primerako enterru (enterroik karuena eta dotori), primerako ekipu (primera dibisiñoiku), primerako pelotaxe (seundaku-pe baeuazen-da).*

PRIMERU

Lemazain nagusia. Arrasteko txalupak binaka joaten ziren itsasora, sarea bien artean eraman behar baitzuten. Aurretik beti txalupa bera ibiltzen zen. Txalupa horretako patroï (“Patrón de pesca”: txalupako burua) joaten zenari deitzen zitzaion *pesca primeru. Ongo marin zeñ junde peska primeru?* (Oraingo marean nor joan da lemazain nagusi?).

PRÍMO

Lehengusua (“primo”). Senidetasuna adierazteko *lengusu* esan izan dugu. *Primo* ere entzuten zen. *Ori mutilloi primorot* (Mutil hori lehengusua dut). Baina, berba hau (*primo*) batez ere mutilen artean erabiltzen genuen elkar agurtzeko, adiskidetasuna agertuz. *Ze primo! Zelan gabiz ba?* (Kaixo lagun! Zer moduz?). Honen sinonimoa (*lengus*) ere esaten zen; neskak mutilari gutxiagotan.

PRINTZESI

Emakumeen artean, beste emakumeren batengatik ironiaz eta mespretxuz (eta inoiz inbidiak eraginda ere bai), agertzen duen handinahikeria eta itxurakeria gutxietsiz. *Amen dator gure*

printsezi (Hor dator “printzesa izatea nahiko lukeena”). *Ikustezu zelan dun gure printsezi?* (Ikusten al duzu nola doan gure printzesa?).

PRINTZIPALA

Garrantzizkoena (“lo más importante”, “ lo primordial”). *Bixkat geittua eranarren eztotzan arduraik. Miñik artubaik eta alkarreaz asarratubaik amaitzi zan printzipala* (Apur bat gehiago edan arren berdin zitzaion. Minik hartu gabe eta elkarrekin haserretu gabe bukatzea zen garrantzizkoena).

PRÍSI

Presa (“prisa”). Guk, eta apur bat zaharragoek, etxetik, elizatik edo eskolatik kalera irteteko izaten genuen presa. Etxera joateko inoiz ere ez. *Zueik sekule eztakazue prisaik etxea etorteko* (Zuek ez duzue inoiz etxera etortzeko presarik).

PROBETXU

1.- Onura, probetxua, etekina (“provecho”). *Ori sare zatixoi botateazuz? Ekarri. Atakotzat nik orrei probetxu* (Sare pusketa hori botatzera al zoaz. Emadazu niri. Aterako diot nik probetxua). *Erun, naibozu. Orrei eztotzazu probetxo andirik atako* (Eraman ezazu nahi baduzu. Horri ez diozu etekin handirik aterako).

2.- *Eztá probetxoik*. Ez dago zereginik, ez dago erremediorik (“no hay nada que hacer”). *Alperrizabize. Illddera. Ezta probetxoik* (Alferrik zabiltzate. Hilda dago. Ez dago erremediorik). *Ezta probetxoik. Eskapazku autobusak, eta besteik ezta* (Ez dago zereginik. Autobusak alde egin digu, eta ez dago besterik).

PROBLEMI

1.- Buruketa (“problema”). Guretzat *problemak* eskolan, matematika gaian ematen zizkiguten buruketak ziren. *Bixarko lau problema emozkuz maxuk* (Biharko lau buruketa eman dizkigu maisuak). Eginda ez bazenituen eramaten, *lastú* (egurra).

2.- Arazoa, buruhaustea (“problema”, “quebradero de cabeza”). Unean uneko arazo arinak eta txikiak baizik ez genituen izaten; baina guretzat haiek ziren arazoak. *Baloi baakau, bañe desinflatara... Olan ezin geinke fuelin ibilli. Arenosanea-ero, junbikoa* (Baloia badugu, baina, puztu gabe dago... Horrela ezin dugu futboleant egin. “Arenosa”ren tailerrera-edo, joan beharko dugu). *Uribazterraneke jardiñeko paetin gebizen pelotan da jardiñea jausiazku peloti* (Uribazterraren txaleteko horman genbiltzan pilotan eta pilota lorategira erori zaigu). *Ziarro paketi baakau bañe, posporoik ez* (Zigarro paketea badugu, baina, pospororik ez).

PROMESI EÍÑ

Promesa egin (“hacer promesa”). San Antoniori nahiz Ama Birjinaren bati (*Antiguakoa, Arantzazukoa, Arratekoa, Gardotzakoa...*) egiten zitzaion. *Gixon balienti ikusittena ni denporaletan, nearrez, Amabirjiña Antiukuai promesi etten bixik urtetemaban errittik Antiurarte belauniko jungozala. Bañe, liorrea etorritakun, bape jun-bez. Promesiaz aztu. Urrengo denporalearte* (Gizon ausartak ikusi izan ditut, ekaitz gogorretan, *Antiguako* Amari promesa egiten, bizirik irteten bazen, herritik *Antiguaraino* belauniko joango zela. Ordea, lehorreratu ostean, promesa ahaztu eta bete ez. Hurrengo ekaitza heldu arte lasai).

PRÓNTO

Gurasoengandik ikasitako abesti batean agertzen zitzaigun: “*Mutil tonto, jateko **pronto**, atte nun dago soluan, ze eragiten? Artua eragiten. Artua zetako? Olluarentzako. Ollua zetako? Arrautzi etteko. Arrautzi zetako? Abariantzako. Abari zetako? Mezia emoteko. Mezia zetako? Purgatoxuko arimak zeruratzeko*”. Kito. *Ortxe amaitze zan kanti* (Hortxe bukatzen zen abestia). Hortik aparte gure artean hitz hau, ez zen entzuten.

PROPIÑI

Eskupekoa (“propina”). Mesede baten truke emaniko eskupekoa. Gehienetan norbaiti mandatua egiteagatik izaten zen. Umerik ez zuten emakumeek eskatzen ziguten mesedea. Batzuetan eskupekoa “anuntziatua” (aldez aurretik iragarria) izaten zen. *Aide Aixmendinea ta ekarritzaxu sello bat. Aiba diru. Gero emongotzut propiñi* (Zoaz Aixmendi dendara eta ekar diezazazu seilu bat. Tori dirua. Gero emango dizut eskupekoa). Beste zenbaitetan ustekabea: *Mandatu eizulako artu propiñi* (Mandatua egin duzulako tori eskupekoa). Batzuetan amaren bitartez etortzen zitzaigun *enbajadi*: “*Bittorik esazta ia jungozazen mandatu ettea. Jun zattez; gero propiñi emongotzu*” (Bittorik esan dit ea joango zaren mandatua egitera. Zoaz. Ondoren eskupekoa emango dizu). Ni beti egoten nintzen prest ingurukoei mandatuak egiteko. Amari ere bai, noski.

Eskupekoa noiz hartzen genuen? Aita itsasotik etorri eta etxeetara arrain ederrak eramatera joaten ginenean. Ordea, denetan ez zuten eskupeko berdina ematen. Horrexek sortzen zituen gure arteko istiluak. Batak ez zuela bestea kentzen, eta nire taktika, ahalik eta etxerik gehienetara joatea izaten zen: eskupeko handia eta txikia ematen zutenera, denetara. Korrika bizi-bizi egiten nuenez, kaleak, korridoreak eta eskailerak ziztu bizian igarotzen nituen. Horregatik jasotzen nuen eskupeko ugari.

PROZESIÑOI

Prozesioa (“procesión”). Era askotakoak eta urte sasoi desberdinetan izaten ziren. *Prozesiñoi txikixak elixan barrun-be ettezin: barrutik elixan buelti eiñdde kittu* (Prozesio txikiak eliza barruan ere egiten ziren: eliza barruan itzuli bat eman eta kito). *Beste batzutan, prozesiñoi ixatezan elixiai kanpoko aldetik buelti: korreta barrutik jun de zarretik etorri* (Beste batzuetan, prozesioa izaten zen elizari bira kanpoko aldetik: korridore berritik joan eta zaharretik itzuli). “Modalitate” hori errogatibak egiteko (euria eskatuz) erabiltzen zen. Santuen izen bakoitzaren ondoren “*ora pro nobis*” edo “*te rogamos audi nos*” kantatuz.

Baina, benetako prozesioak Aste Santukoak eta Gabonetakoak izaten ziren: Ostiral Santu egunean, Natibitate egunean, eta Errege egunean. Herri osoari jira ematen zitzaion, “parafernalia” guztiarekin. Gabonetakoetan folklore ugari: abesti alaiak, jaiotza, erregeak zaldi gaintan, *ji-ji-ji* eta *ja-ja-ja*. Ostiral Santu egunean, aldiz, “umil eta serio”, ez barrerik eta ez barbarik; abesti tristeak eta orokorrean giro iluna. Aste Santua baino apur bat lehenago, prozesio bat egiten zen, Zubi Zaharraren ondoko elizatxotik (Aita Piedadekoarena: *Atta Pireri*) parrokiara *Attaternu* (Aita Eternoa) eramateko.

Prozesio ikusgarriena, zirrargarriena eta misterioitsuena, Ostiral Santu egunean, gauez (gaueko bederatziak inguruan) emakumeek egiten zutena: “Ama Birjina Doloretakoaren” prozesioa. *Andra utsak jutezin. Eta bos gixonezko: abare bat eta Amabirjiñi eruten beste lau* (Prozesio horretan emakumeek baizik ez zuten parte hartzen. Baina, bost gizonezko ere hantxe joaten ziren: apaiz bat eta beste lau Ama Birjina eramaten).

Erriko andra guztik baltzez jantzitte, mantilla baltzakiñ. Amabirjiñin kapik eukazen dzi-dzartarakuk eta abarin roquete zurixe ixan ezik, beste guzti ikatza baño baltzaue. Kalitako argi guztik amatata, gabeko illuntasunin, andra illara luze bi kandelakiñ; tarteka kantaten eta tarteka errezatzen. Mollatik pasatezinin, balkottik beatute inpresioi etteban.

(Herriko emakume guztiak beltzez jantzita, mantelina beltzak buruan. Ama Birjinaren soingainekoak zituen bitxiak eta apaizaren eliz atorra zuria izan ezik, beste guztia ikatza baino beltzagoa. Kaleetako argi guztiak itzalita, gaueko iluntasunean, emakume ilera bi kandlekin; tarteka kantatzen eta tarteka errezatzen. Nasa Kaletik igarotzen zirenean, balkoitik begiratuta zirrara sortarazten zuen).

PÚENTI

Zubia (“puente”). Ontziko egiturarik gorena, patroiairen langela. *Txalopan patroin leku puenti ixatezan, da ontxe-be olatteite* (Txalupan patroiairen lekua zubia izaten zen, eta orain ere horrela da).

Gure atte patroi ibilli zan, da itxosotik etortezinin, baforea sartu te segixan juten giñan puentea. Antxe eotezin, lemi, konpasa, radixu (entzuteko ta berba etteko), eta beste aparato guztik. Bañe, attak utzittubaik ekarteban letxekondesada potu-be antxe etozan. Guk aettei etten gentzan dzapart.

(Gure aita patroiz izan zen, eta itsasotik etortzen zirenean, txalupara sartu eta berehala zubira joaten ginen. Hantxe egoten ziren, lema, konpasa, irratia, entzuteko eta hitz egiteko, eta beste aparailu guztiak. Baina, aita hustu gabe ekartzen zuen “letxekondesada” potea ere hantxe egoten zen. Guk lehenbizi hari heltzen genion).

Ezer askorik ez genuen ulertzen, baina bagenekien, txaluparen atalik garrantzizkoenak *puenti* eta *makiñi* zirela. Aginduak ere *puentetik* ematen ziren.

PÚESTU

1.- Lanpostua (“puesto de trabajo”). *Bankun emotze puestu* (Banketxean eman diote lanpostua). *Puesto onauke orren semik* (Lanpostu ona du horren semeak). *Olako puestu erozeñei eztotze emoten* (Horrelako lanpostua ez diote edonori ematen).

2.- *Baserrittarran puestu*. Berdura plazan, baserritar bakoitzaren kokalekua. Egunero leku berean jartzen ziren, eta egunero plazara joaten ziren andreak ongi zekiten baserritar bakoitzaren *puestu* non zegoen. *Armintxako Dolosek puestu nun dauke?* (Armintxako Doloresen kokalekua zein da?).

3.*Fuelistan púestu*. Futbol jokalaririk bakoitzaren kokalekua (“puesto de cada futbolista”). Hamaika jokalaririk izaten ziren, baina, bakoitzak leku jakin batean jokatzen zuen beti: *porteru, iru defenza, medixo bi, eta bost delantero*. *Porteru, porteixin erdi-erdixan; defenza bat eskuman, besteri erdixan da iruarrena ezkerrean; medixuk, alderdi banatan: eskuman da ezkerrean; delantero zentru, erdi-erdixan, eta onen ondun, ezker-eskuma interiorrak; eta alderdi banatan estremo bi*. *Gure sasoko ekipu: Karmelo, Orue, Garai, Kanito, Mauri, Maguregi, Artetxe, Markaida, Arieta, Uribe, Gaintza*. *Gaintzak ze puestotan jokatzean? Gaintza estremo izkierdu zan*.

PUF

Ezjakintasuna, asperdura, nazka, ezadostasuna, nekea... adierazten duen espresioa. Beraz, testuinguru ugaritarako balio digu. *Puf! Aide on amendik ararte oñez* (*Puf!* Zoaz orain hemendik haraino oinez). *Puf! Biar asko geartzen gazku ondioik* (*Puf!* Oraindik lan asko geratzen zaigu). *Puf! Bari amar bat urte ori eiñtzala* (*Puf!* Badira hamarren bat urte hori egin zela).

PULTSERI

Eskumuturrekoa (“pulsera”). Harridura eta lilura sortzen zuena, inbidia ere bai batzuetan, urrezko eskumuturrekoa (*urrezko pultseri*) izaten zen. *Ikusizu zure koñati urrezko pultseriaz?* (Ikusi al duzu zure koinata urrezko eskumuturrekoaz?). *Bodi ikusten eonga*. *Urrezko pultseri te abarra baixun an* (Ezkontza ikusten egon gara. Urrezko eskumuturrekoa eta abarra bazihoan han).

PULTSÚ

1.- Tentsioa (“tensión”, “presión arterial”). *Pultsu artzeanu medikuana* (Tentsioa hartzera noa sendagilearengana). *Atzo pultsu artzea junittan da, gorangoran neukan* (Atzo tentsioa hartzera joan nintzen, eta oso goian neukan).

2.- *Pultsún*. Pultsuan (“a pulso”). Pultsuan eramateko, beste era batera eramateko baino indar handiagoa behar zela uste genuen. Horregatik, meritu handia ematen genion pultsuan eramateari, edo jasotzeari. *Berrotamar kiloko zaku pultsun altsarau lepura* (Berrogeita hamar kiloko zakua, pultsuan jaso du bizkarrera). *Axe burdiña zatixe pultsun erundau tallarrearte* (Burdina pusketa hura pultsuan eraman du tailerrera).

3.- *Pultsú eiñ*. Pultsuan indarrak neurtu (“echar un pulso”). Indarrak neurtzeko modu bat izaten zen mutikoen artean, eta nagusiagoen artean ere bai. *Pultsu eiñddou Mikelek eta bixok. Berak irabazizta* (Pultsua egin dugu nik eta Mikelek. Berak irabazi dit).

4.- *Pultsún eiñ*. Pultsuan egin. Zer? Kaka; emakumeek pixa ere bai. Komunean ezin eseri badaiteke zerbaitengatik, kaka edo pixa pultsuan egin behar izaten da. Kasu horretan lanak azkar egin behar, lasai konfiantzaz eserita moduko plazerik ez baita hartzen, eta bestalde, horrela ezin izaten da irakurri.

PÚNTA

Aipatzen dugun lekua oso urruti dagoela aditzera emateko, lekuaren (hiri, mendi, herrialde, nazio...) izenaren ondotik ezartzen dugu “*punta-*” dagokion deklinabideko kasuan. *Parisko puntatik etorri nittan iru maleta andiaz bakar-bakarrik* (Paristik etorri nintzen hiru maleta hartuta bakar-bakarrik). *Kartagenako puntatik etorri giñan bokaillo txiki bateaz Bilbo arte* (Kartagenatik Bilboraino etorri ginen ogitarteko txiki batekin). *Argentinako puntatik bakar-bakarrik etorri zan amar urteko neska txikixe* (Argentinatik bakar-bakarrik etorri zen hamar urteko neskatoa).

PUNTADAK

Puntuak (“puntos de sutura”). *Bekokixan aski eiñddau te puntadak emon birrixatzez* (Kopetan ebaki handia egin du eta puntuak eman behar izan dizkiote). *Zazpi puntada emotzez izterrin* (Zazpi puntu eman dizkiote izterrean).

PUNTADI

1.- Puntada (“puntada”). Lehen emakumeek ematen zuten orratza eta haria hartuta. Agian ez lehen bezain maiz, baina, orain ere emakumeek, salbuespenak salbuespen ematen dituzte. *Iru puntada emon bitzaz onettei alkondarionei* (Hiru puntada eman behar dizkiot alkandora honi). *Puntadi emon bitzat orrettei praka barrenorrei* (Puntada bat eman behar diot galtza barren horri).

2.- *Puntadi botá*. Zitxada bota, puntada, kritika zorrotza egin. (“comentario hiriente”, “crítica”). *Suabe-suabe eitzan berba, bañe, ederra puntadi botatzan* (Apal-apal hitz egin zion, baina, bai kritika zorrotza egin ere). *Ederra botatzazu puntadi. Meezi-be obaik* (Ederra puntada bota diozuna. Besterik ez zuen merezi).

PUNTAKO ESNÍ

Esnearen kantinan gain-gainean egoten zen esnea, zaporerik handien eta koiperik gehien izaten zuena, eta aldi berean baserritarren lehenbizi esnetara zihoanari saltzen ziona. Beraz, *puntako esni* lortzeko goizean goiz, azkar ibili behar. *Puntako esni naibanak goxin goxa jun biban plaza* (*Puntako esni* eskuratu nahi zuenak, goizean goiz joan behar zuen berdura plazara). Maria Nieves Txakartegik kontatu zidan, plazakoa egitera berandu samar zihoanean amak honela esaten ziola: “*Zuk bentzat puntako esneik eztozu atrapako*” (Zuk, behinik behin “*puntako esneik*” ez duzu harrapatuko).

Aulestin jaiotako Benigna Lasuen Urkidik (*burutik eta bietzea baserritarra*, baserritar petoa) bi hitzetan azaldu zizkidan *puntako esni* zer zen, eta esne horren abantailak: “*Puntako esni, kantiñin goren dauen esniri esaten djako. Izen-be, kantiñeko esniri gora juten djako onura guzti. Da, goxa ibiltten danak artzen dau esnerik ederrena ta gozuena; kantiñetik lelen artzen dabenak*”.

PUNTAKU

Oso ona (“el /la que sobresale”). *Igaxan puntaku ixantzan* (Igerian oso ona izan zen). Maizago erabiltzen da *punta-puntaku*. *Sasoi baten, punta-puntako fuelisti ixantzan a* (Garai batean futbolari onenetakoa izan zen hura).

PÚNTA-PÚNTAN IBILLI

Hoberenen artean egon. Batez ere kirolari dagokionez. *Igaxan ibillttenda. Punta-puntan dabill* (Igerian aritzen da. Hoberenen artean dabil).

PUNTAREN

Puntatik edo muturretik hurbilen. *Bera allara puntaren* (Puntatik hurbilen bera iritsi da). Zentzu metaforikoan ere bai: *Puntaren Patxin semiabill* (Onena Patxiren semea da).

PUNTAXKETA

Punta beherantz zuela. Ziba, *tronpi*, eta antzeko jostailu edo aparailuek, ibiltzeko bi modu besterik ez zuten: *puntaxketa eta popaxketa* (behar den bezala, zuzen, hots, punta beherantz duela; edo azpikoz gora, alderantziz, ipurdiz). *Tronpi, eskun, popaxketa zeunkazule botatezan, bañe beangañin puntaxketa ibilltteko. Batzuk txarto botateben, da popaxketa ibillttezan* (Ziba, lurrera botatzeko, eskuan, alderantziz hartzen zen, gero lurrean zuzen ibil zedin. Ordea, batzuek ez zuten behar bezala botatzen, eta lurrean ipurdiz ibiltzen zen).

PUNTEIXI

Punteria (“puntería”). Punteria lau gauzetan behar genuen: *arrixaz, fletxiaz, tiragomiaz eta tirapitxoiñ*. Harria asko erabiltzen genuen, txoriei, kaioei, beste kaleren bateko mutilei, eta beste zernahiri botatzeko. Maiz entzuten genuen, “*arrixak eztaukela beirik*” (harriak ez duela begirik). Alferrik, ordea. Geziekin ere punteria behar zen, katuei botatzen genienerako: aterkiaren “barilak” izaten ziren ongi zorrozuta. Tiragoma ere tarteka, behar izaten genuen. *Tirapitxoiñ* sarri ez ginen ibiltzen, dirua behar zelako; baina, inoiz bai. Hor, saria irabazteko punteria behar. *Kalatxoixai arrixé bota ta dale eitzat* (Kaioari harria bota eta eman egin diot). *Batzuk arrixaz punteixa ona euken: beixe ipintteben lekun ipintteben arrixé* (Batzuek punteria ona zeukaten, begia jartzen zuten lekuan ipintzen baitzuten harria). Haien harriak begia zeukan.

PUNTERU

“Punteroa”: arbelezko pusketa borobil luzanga. Eskolarako, arbeltxoarekin batera “punteroa” behar zen. “Punteroaz” idazten zen arbelean. Galdu nahiz puskatu erraz egiten zitzaigun. Inoiz ostu ere egiten zuten (genuen). *Ama, punteru galduazta* (Ama, “punteroa” galdu zait). Beti gastua!

PÚNTI

1.- Punta, muturra (“punta”): *surran punti, pito punti, barra punti, titi punti, molla punti, atxa punti, makillin punti, plumin punti, lapitzan punti, zapatin punti, artaixan punti, kutxillo punti, punterun punti, fletxin punti, tenedoran punti...*. *Surran punti gorri-gorrixeakazu* (Sudur punta gorri-gorri daukazu). *Lapitzan punti apurtuazta* (Arkatzaren punta apurtu zait). *Artaixan puntiaz ebillen granu errementaten* (Guraize puntaz ari zen grano lehertu nahian).

2.- *Púnti atá*. Punta atera (“afilar”). Punta atera zeri?: *makilliai fletxi etteko, egur zatixai txirikilloi etteko*. Baina punta sarri, arkatzari atera behar izaten zitzaion. *On-be lapitzai punti ataten zabiz?* (Orain ere arkatzari punta ateratzen ari zara?). *Punti ata ta ata, lapitz andixe seixan etten gendun posporu baño txikixaua* (Beti punta atera beharrean; arkatz luzea, pospoloa baino txikiagoa bihurtzen genuen berehala).

3.- *Púnti zorroztu*. Punta zorroztu (“afilar la punta”). Arkatzari punta zorrozteko gutxi batzuek zorrozkailua erabiltzen zuten. Gehienok patrikan generaman aitzoaz. *Sakapuntaik ez gendun eukitten da patrikarako kutxilluaz zorrozten gendun lapitzan punti* (Zorrozkailurik ez genuen izaten eta patrikako aitzoaz zorrozten genuen arkatzaren punta).

PUNTILLI

Farfaila (“puntilla”). Farfaila gauza askok edukitzen zuen: *izarak, almurazalak, kurtiñak, azpiko gonik*. Guk (akolitoak) janzten genuen eliz atorrak ere farfaila dotorea izaten zuen; baita

elizako zeremonietarako apaizek janzten zituzten prenda batzuek ere. *Sotana gorrixan gañetik jazten gendun rolete zurixak puntilla zentilli baño dotori eukitteban* (Sotana gorriaren gainetik janzten genuen eliz atorra zuriak farfaila guztiz dotorea izaten zuen).

PÚNTO

Puntua (“punto”). Eskolan diktaketa egiterakoan azaltzen zen: “punto, dos puntos, punto y coma, puntos suspensivos...”. Ondoren maisua hurbiltzen zen nola egin genuen begiratzeko. “Después del punto se escribe con mayúscula”. Eta azentua daraman silaba (“-yús-“) ahoskatzerakoan kaskarrekoa. Eta ondoren: “Has oído?”. Mina eman zizun lekuan, buruan, eskua zenuela, erantzuna: “Sí Señor Maestro”. Horretan bakarrik bukatzen zenean pozik.

PUNTOKRUZE

Emakumeek puntua egiten (mila prenda eta zapi) sarri jarduten zuten. Guk haien ahotan sarrien entzuten genuen puntu mota: *puntokruze*. *Ortteakat arixte, ta tapete bat enbiot mai txikirako puntokruzin* (Hortxe daukat aria, eta zapi bat egin behar dut mahai txikirako puntokruzin).

PÚNTU

Zaporeren bat nabarmentzen dela aditzera emateko. *Onek makallauonek gatz puntuauke* (Bakailao honi gatz nabarmentzen zaio gehiegi). *Onek ardaunez gozo puntuauke* (Ardo honek gozo puntua du). *Pastelai eztotzazu artzen garratz puntu?* (Pastelari ez al diozu garratz puntua hartzen?).

PÚNTU EÍÑ

Puntua egin (“hacer punto”, “tricotar”). Honetan ere emakumeak. *Astixe eukanin, gure ama beti euan puntu etten; batentzako jertsa ero bestintzako galtzerdixak* (Astia zuenean, gure ama beti ari zen puntua egiten: batentzat jertsea edo beste batentzat galtzerdiak).

PÚNTUK

Puntuak (“puntos”). Egunero zortzietako mezatara joaten zenari puntuak ematen zizkioten. Zigilu modukoak izaten ziren. Puntu kopuru jakin bat osatzen zuenak eskubidea izaten zuen udaberrian txangora autobusez joateko. *Beñ akordatena zortziretako mezatako puntukiñ Arratea junittala eskurtsiñoñ* (Behin, gogoratzen naiz, goizeko zortzietako mezako puntuekin Arratera joan nintzela txangoan).

PÚNTUN

- 1.- Orduari dagokionez, ordu osoak adierazteko esaten da; edo alde zurretik jarritako ordua adierazteko (“en punto”): *amabixetan puntun, amarretan puntun. Gabon Gabin amarretan puntun asi giñan afaltzen* (Gabon Gauean hamarretan puntuan hasi ginen afaltzen). *A ezta berandutuko. A, esandako ordun puntun etorrikora* (Hura ez da berandutuko. Hura, emandako orduan puntuan etorriko da).
- 2.- *Púnto-púntun*. Puntu-puntuan (“en punto exactamente”). Zehaztasun handiagoa eman nahian-edo, errepikatu egiten dugu. *Gabeko amarretan punto-puntun sartu zan txalopi* (Gaueko hamarretan puntu-puntuan sartu zen txalupa). *Euerdiko amabixetan punto-puntun urten gendun Bilbotik* (Eguerdiko hamabietan puntu-puntuan irten ginen Bilbotik).
- 3.- *Púntun*. Berehala, denbora gutxi barru (“dentro de muy poco”). *Puntun amarrak* (Berehala izango dira amarrak). *A, puntun etorrikora-ta, biarrak ariñ amattu* (Hura berehala etorriko da, beraz, lanak azkar bukatu).
- 4.- *Púntun*. Janaria prest, bere onenean egon. *Au besiuau ontxera puntun. Bixkat gexa laatematzazu sikatu engora* (Bisigu hau oraintxe dago prest, onenean; apur bat gehiago uzten badiozu, lehortu egingo da).

PUÑETA

1.- “Puñeta” (“puñetas”). Birao handirik botatzen ez zuten gizonezkoen ahotan entzuten genuen. Emakume batzuek ere esaten zuten: *Ze puñeta! Etortiauke berak naibarau. Ni enu* (Ze puñeta! Etor dadila bera, nahi badu. Ni ez noa). *Dule ala puñeta* (Joan dadila “a la puñeta”).

2.- *Puñetakexak*. Beste batzuek “*ostiadak*” edo “*marikoikexak*” (*marikonadak*) esaten zuten lekuan, zenbaitek *puñetakexak* esango zuen. *Puñetakexakiñ ez etorri ona. Gauzak natural engouz* (Puñetakeriekin ez etorri ona. Gauzak behar bezala egingo ditugu).

PUPÚ

Mina umeen hizkuntzan, pupua (“dolor en lenguaje infantil”). *Nun eizu pupu* (Non egin duzu min). Nagusiagoen artean ere esaten zaio ironiaz sarri min txikiak egiten dituenari. *Onbe nun eizu ba pupu?* (Oraingoan non egin duzu min). *Beñ sasoi bat ezkio pupu an da pupu amen* (Behin adin bat ezkeru pupua nonahi).

PURGATOXU

Purgatorioa, garbitokia (“purgatorio”). *Illdde gero zerure juteko morun, garbi ezeuazen arimak purgatoxutik pasabizin ondo garbituarte; eta gero zerure* (Hil ondoren, zerura joateko moduan garbi ez zeuden arimek purgatorioan egon behar zuten ondo garbitu bitartean; eta ondoren zerura). Bekatu astunean hiltzen zena, argi eta garbi zegoen nora zihoan: infernura. Bekatu astunik izan gabe orban txikiak zituen: purgatoriora, garbitokira. Purgatorioan zenbat denbora? Hori aldeztu aurretik ezin zen jakin. Ondo garbitu arte. Baina, han ere, infernua bezala, eten gabe sutan, kiskaltzen. Ordea, gero zerura joango zaren esperantzak oinazea asko arintzen omen du. Purgatorioko irudi guztietan agertzen zen sua gorri eta gori. Hala ere, purgatorioan deaburik zegoenik ez ziguten esaten. Ez genekien hango sua nork mantentzen zuen.

Horrela irakatsi eta sinestarazi ziguten. Orain, sufrimenduaz hitz egiten da, surik eta garrik aipatu gabe. Zer gertatu ote da?

PÚRI

Zuhaiztiaren aurrean zegoen *Puri* denda (*Purineko dendi*). Emakumea “*Puri*” zen, eta dendak bere izena zeraman. Agintea ere berak izango zuen, noski. Gizonak lana franko egiten zuen, baina titularitatea emazteak. Garai hartan “kategoriako” dendaren fama zuen. Beste lekuetan ere egongo zen jenero ederra, baina, entzun “*Purineko jamoi ederrak*” eta horrelakoak entzuten genituen. Kalitateko jeneroa saltzen zuen dendaren fama zuen.

PÚRU

Zigarro purua (“cigarro puro”). Orain eta gure garaian ere, gehienek *puru* deitzen diote. Gizonezko gehienek, astegunetan zigarroa besterik ez zuten erretzen. Igande eta jai egunetan, aldiz, kafe eta pattarrarekin batera *puru* (zigarro purua). *Kafe konpletu ixatezan, kafi, kopi tte puru* (“Kafe konpletoa” izaten zen: kafea, kopa eta purua). Baziren, ordea salbuespenak, hots, zigarrorik erre gabe ia beti, astegun buruzurian ere ahotik purua kentzen ez zutenak: *Jose Kokona* (*Jose Etxaburu Ajarrista; Andresa arraiñsaltzallin semi. Jose Kokonan-da atte eneban ezautu*). *Jose Kokonak beti txapela burun eta puru, fariasa, ezpanin. Batzutan ikusiko zendun otzariaz, da beste batzutan otzarabaik; bañe puru te txapela beti aldin* (Jose “*Kokona*”k beti txapela buruan eta purua, *Farias* marka, ezpainetan. Batzuetan otarra eta guzti ikusiko zenuen, eta beste batzuetan otarrak gabe; ordea, purua eta txapela beti aldean). Gehien entzuten genuen marka *Farias*; eta maila handiagokoa *Montecristo*. *Andrazkuk puru zelan errekoen-ba, ziarroi-pe ezeben erretan-da* (Emakumeek nola erreko zuten ba zigarro purua, zigarrorik ere ez zuten erretzen eta). Emakumeek, orain (2006) zigarroa erretzen dute, baina, zigarro pururik ez. Ikus, *ziarropuru*.

PURRÁ-PÚRRA

Oiloei jaten emateko horrela deitzen zaie (“voz con la que se llama a las gallinas”). Guk ikusi eta entzun egiten genuen oilategia zegoen lekuetan. *Olluai purra, purra, esan biakue zeuana etorteko* (Oiloei *purra, purra*, esan behar zaie zuregana etor daitezen).

PUSPULU

Burbuila, punpuila (“pompa”). *Lepun puspuluk urtetze umiai* (Bizkarrean burbuilak atera zaizkio umeari). *Uretan barrun zazela arnasi botatemozu, azalea puspuluk urteten dabe* (Uretan barnean zaudela arnasa botatzen baduzu, burbuilak irteten dira azalera).

PUSPULUKE

1.- Pertsona bat oso haserre, bero-bero, gori-gori dagoenean zentzu metaforikoan esaten da. *Semik zeoze goorra eitze, ta puspuluke euan* (Semeak bihurrikeriaren bat egin dio eta bero-bero zegoen).

2.- *Itxosu puspuluke*. Itsasoa gori arrainez beteta, arrainez gainezka (“abundancia de peces en la mar”). *Alban urten gendun sardiñata, ta Lekattoa orduko eiñ gendun etxari. Itxoso guzti puspuluke euan, irakitten. Axea sardiñi!* (Goiz alban irten ginen eta Lekeitiora orduko bota genuen sarea. Itsasoa arrainez gainezka zegoen, irakiten. Hura sardina pila!). *On arrañe topateko itxosun ibilli enbiza asko. Len ostea, urteten zendun de itxosu puspuluke* (Orain arraina aurkitzeko itsasoan asko ibili behar duzu. Lehen berriz, irten portutik eta itsasoa arrainez beteta aurkitzen zenuen).

PUTASEMI

Putasemea, putakumea (“hijo de puta”). Gaztelaniaz “hija de puta” entzun izan da; ordea, euskaraz “puta-alaba” inoiz ere ez. Hala ere, nahiz eta gizonezkoa iraintzeko asmoa izan, iraintzen duguna emakumea da, amari deitzen baitiogu *puta* (“putaren semea”). Batzuetan irain horrekin konforme ez eta *ostixi* eransten zaio: *Putaseme ostixi* (Putakume madarikatua). *Ori esandabena putaseme andibata* (Hori esan duena, putaseme galanta).

PUTERU

Putazalea (“putero”). Emakumea balitz *puteri* izango litzateke, baina, zaletasun hori duen emakumerik orain arte ez dugu uzagutu izan. *Ori erozeñeaz ikusiko zu. Putero utsera ori* (Hori edozein emakumerekin ikusiko duzu. Gonazale hutsa da). *Dirun bixkat etten dabenin, andu ori Bilboa. Putero demasara* (Diru apurra biltzen duenean, han joaten da Bilbora. Putazale amorratua da). *Ixilik eonzattez, putero ostixioi* (Isildu zaitez, putazale madarikatu hori!).

PUTETXI

1.- Puta-etxea (“casa de prostitución”, “casa de putas”). *Lena putetxik Bilbon euazen, da Ondarrutik gixonezkuk Bilboa jutezin* (Garai batean puta-etxeak Bilbon zeuden, eta gizonezkoak Ondarroatik Bilbora joaten ziren).

2.- *Putetxi ata*. Iskanbila, istilua, haserre, zalaparta sortu (“montar follón”). *Nik eztai ze pasaakon. Etorrire ta Kriston putetxi atarau* (Ez dakit zer gertatu zaion. Etorri da, eta sekulako zalaparta eta iskanbila sortu du). *Erneata ator. Ikusiko zu zelako putetxi atakoraben* (Haserre dator. Ikusiko duzu nolako iskanbila eta zalaparta aterako duen). *Ixezattik arek ataraben putetxi!* (Motiborik gabe ikaragarritzko istilua sortu du).

PUTÍ

1.- Puta (“prostituta”, “puta”). Ogibidez puta dena, edo edozein gizonezkorekin ibiltzen den emakumea. *Auxe andrioide puta naturala* (Emakume hori benetako puta da).

2.- Madarikatua, alua (“puta”). Zenbaitek ohitura izaten du, horrelako berbak nonahi ezartzeko. *Kañabera putioi laaxatun neurri* (Kañabera alu hori utz iezadazu niri). *Orrenbeste denpora pentsaten eonbaik, botaxun arin karta putioi* (Hainbeste denbora pentsatzen egon gabe, bota ezazu azkar karta madarikatu hori).

PUTXANU

Perloi txikia (“perlón pequeño”). *Ongun gure txalopak putxanu ekarrirabe asko ta leatza gitxi* (Oraingoan gure txalupek perloi txikia ekarri dute ugari eta legatza urri).

PÚTZE

Gomazko baloia (“balón de goma”). Larruzko baloia talde profesionalek baizik ez zuten erabiltzen. Beste guztiok, *putze* genuenean pozarren. Oso biziak izaten ziren, beraz, aski zailak oinetan ongi menderatzeko. *Putze geunkanin, beti fuelin, pintxazu eiñarte, auazillak kendu arte, ero ureta jausi tte uxolak erunarte* (Gomazko baloia genuenean, beti futbolearen jarduten genuen, baloia zulatu, aguazilak kendu edo uretara erori eta ur korronteak eramanez arte).

Putz bateaz ondo akordatena. Kresalako erregik neuri botatzena. Azule zan, lora orixakiñ dde gorrixakiñ. Kresalako etxea jun, putze artu, eta mollantzir, uxolai beatu te putzai sakaik erain-bez baezpaan-be; sakokerra eiñdde ureta alaku! Alla etxea, oi biko kuartun, jo ostikuaz putze te bentanako kristala grak, molli aidin pasa, ta baloi ureta. Neuk apurtu neban kistalan zulutik buru atata ikusi neban uxolak zelan erarun putze. Aren putzan istoixi antxe amattuzan; bañe kristalana ez. Sikuk partiuztazen amak. Mauroi deittu, kristala konpondu te paga enbizan a.

(Gomazko baloi batekin ongi gogoratzen naiz. *Kresala* tabernako erregeek ekarri zitadena. Urdina zen, lore horiz eta gorritz apaindua. *Kresalako* izeben etxera joan, gomazko baloia hartu eta Nasa Kalean barrena, errekan behera zetorren ur-lasterrari begiratu eta baloiari boterik eragin ere ez badaezpada; bote okerrean bat egin eta uretara joan zitekeen eta. Etxera heldu, bi oheko gelan baloiari ostikada eman, eta leihoko kristala mila zati, Nasa Kalea airean zeharkatu eta baloia uretara. Nik puskatu nuen kristalaren zulutik burua aterata ikusi nuen ur-lasterrak nola zeraman baloia. Baloi haren istorioa hantxe bukatu zen; ordea, kristalarena ez. Jipoi ederra eman zidan amak. Maurori deitu, kristala konpondu eta hura ordaindu egin behar zen).

PUTZOTSIN

Arnasestuka (“jadeando”, “con respiración sofocada”). *Naiku ariñ junga Antiure. Putzotsin allaga* (Azkar samar joan gara *Antiguara*. Arnasestuka heldu gara). *Len eun guztin aringaingan ibiltten giñan, da trankill. On ostea, pauso bi arintsua emon orduko putzotsin* (Lehen egun osoan korrika aritzen ginen eta lasai. Orain berriz, bi pauso azkarrago eman orduko arnasestuka hasten gara). Honen sinonimoa: *puzke-puzke*.

PUXIKI

Maskuria (“vejiga”). Bagenekien pixa puxikan egoten zela. *Txixaura andixeakat. Puxiki errementabiazta* (Pixa larri handia dut. Maskuria lehertu behar zait).

Ordea, guk ezagutzen genuen *puxiki* buruhandiek gu jotzeko eskuan, sokaz lotuta ondo puztuta erabiltzen zutena zen. Bagenekien hura *ganarun* (behi, idi, txahal...) maskuria zela. *Kabezuluk puxikiaz ederrak partiuzkuz* (Buruhandiak puxikaz ederrak eman dizkigu).

PÚZTU

Puztu (“inflar”). Ikusi, bizikletaren eta autoen gurpilak puzten ikusten genituen gure auzoan zegoen tailer batean: *Arenosanin* (*Arenosa* tailerrean). Guk puztu, gehien globoak. *Besten baten flotadoren bat-be puztukoendun, eta puxika zikiñen bat-be bai* (Noizbait “flotadorearen” bat puztuko genuen, eta puxika zikinen bat ere bai). *Putzak Arenosanin puztuten genduzen* (Gomazko baloiak Arenosaren tailerrean puzten genituen).